T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRESEL FİNANS KRİZİ SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ VE YUNANİSTAN BORÇ KRİZİ

SEVTAP GÜLEN ŞİMŞEK

DANIŞMAN
PROF. DR. AYHAN AYTAÇ

EDİRNE-2022

Tezin adı: Küresel Finans Krizi Sonrası Avrupa Birliği ve Yunanistan Borç Krizi

Hazırlayan: Sevtap GÜLEN ŞİMŞEK

ÖZET

İktisat biliminin ortaya çıktığı dönemden itibaren incelenen ekonomik kriz kavramı farklı kurumlar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu çalışmada ekonomik kriz kavramının teorik çerçevesi ve türleri üzerinde durulmuştur. Dünya üzerinde ilk ekonomik krizin 1619-22 yılları arasında yaşanmış olduğu belgelerle kanıtlanmıştır. Ayrıca 1900'lü yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve Büyük Buhran ''Klasik İktisadi Akımın'' sonlanması ile sonuçlanmıştır. Piyasalara, devlet müdahalesinin azalması ile birlikte yeni bir iktisadi akım ihtiyacı doğmuş ve bu ihtiyaç ''Neo Liberal Akım'' olarak adlandırılmıştır. Çalışmada, sanayi öncesi ve sonrası yaşanan ekonomik krizlere eleştirel bakış açısı ile yer verilmiş ve ekonomik krizlerin Yunanistan ekonomisi üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Küresel bir ekonomik kriz olma özelliği taşıyan Mortgage krizi Yunanistan'ın Avrupa Birliği üyeliği itibariyle değerlendirilmiş, ülkenin bütçe açıkları ve kamu borç stoku, kamu maliyesindeki bozulmalar çalışmanın konusu olmuştur. Çalışmanın bölümleri içerisinde Yunanistan krizinin tarihsel yapısı, nedenleri, alınan tedbirler ve mücadele politikaları üzerinde durulmuştur. Avrupa Birliği, 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz sürecinde Avrupa Birliğine üye olan ülkelere destek sağlamış ve Yunanistan'ın yaşamış olduğu ekonomik krize karşı mali yardımlarda bulunmuştur. Avrupa Birliği'nin sergilemiş olduğu tutum ve Yunanistan Krizine özel hazırlamış olduğu kurtarma paketleri bu çalışmanın odak noktasıdır.

Anahtar kelimeler: Ekonomik Kriz, Dünya Tarihindeki Krizler, Yunanistan Borç Krizi, Avrupa Birliği

Name of Thesis: The European Union After the Global Financial Crisis and the Greek Debt Crisis

Prepared by: Sevtap GÜLEN ŞİMŞEK

ABSTRACT

The concept of economic crisis, which has been examined since the emergence of economics, has been defined in various ways by different institutions. In this study, the theoretical framework and types of the concept of economic crisis are emphasized. It has been proven by documents that the first economic crisis in the world took place between 1619-22. In addition, the economic crises and the Great Depression in the 1900s resulted in the end of the "Classical Economic Current". With the decrease of state intervention in the markets, the need for a new economic trend has arisen and this need has been called the "Neo Liberal Movement". In the study, pre-industrial and post-industrial economic crises are included with a critical perspective and the effects of economic crises on the Greek economy are discussed. Mortgage crisis, which is a global economic crisis, has been evaluated in terms of Greece's European Union membership, the country's budget deficits, public debt stock, and deterioration in public finances have been the subject of the study. Within the sections of the study, the historical structure of the Greek crisis, its causes, the measures taken and the policies of struggle are emphasized. During the economic crisis in 2008, the European Union provided support to the countries that were members of the European Union and provided financial aid against the economic crisis that Greece had experienced. The attitude of the European Union and the bailout packages prepared specifically for the Greek Crisis are the focus of this study.

Keywords: Economic Crisis, Crises in World History, Greek Debt Crisis, European Union

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, dünya tarihindeki ekonomik krizlere değinerek çıkış noktaları arasında benzerlikler kurmak ve Yunanistan'ın son dönemde yaşadığı ekonomik kriz sürecindeki tutumunu değerlendirmektir.

Bilindiği üzere Yunanistan, daha önceki süreçte de çeşitli ekonomik kriz olaylarını atlatmış olmasına rağmen, 2007-2008 yıllarında yaşanan kriz sürecini Avrupa Birliği'ne üye olma avantajlarından ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin sahip olduğu parasal birliğin sağladığı olanaklardan yararlanarak daha az etki ile atlatmıştır. Bu sürecin genel bir değerlendirmesinin yanı sıra Yunanistan'ın yüksek cari açıkları ve borç krizi karşısındaki tutumu, çalışmanın temel konularından olmuştur. Yunanistan'ın yararlandığı Avrupa Birliğinin özel yardımlarına ve kurtarma paketlerine de çalışmada değinilerek, 2008 ekonomik krizinde Yunanistan'ın kriz yönetim süreci genel hatları ile masaya yatırılmıştır.

Çalışmamızın gerçekleştirilmesi sürecinde yoğun bir kaynak tarama süreci gerçekleştirilmiş ve dünya çapında önemli etkilere sahip ekonomik krizlerin yanı sıra özellikle 17. yüzyıl itibariyle gerçekleşen krizlerin tarihsel süreci genel hatları ile özetlenmiştir. Bu kapsamda tezimizin ilk bölümünde ekonomik kriz tanımları ve genel çerçevesine dikkat çekilmesinin ardından; finansal piyasalardan kaynaklanan krizler, dış borç krizleri, arz şoklarından kaynaklanan krizler, bankacılık krizleri ve döviz krizleri örneklendirilerek açıklanmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde 2007-2008 yıllarında Avrupa genelinde ve Avrupa'nın temas noktalarında yer alan çevresel etki alanında yoğun bir şekilde hissedilen büyük finansal kriz ve bu krizin Avrupa Birliğine üye ülkelere olan etkisi ele alınmıştır. Bu süreçte tezimizin temel eksenini oluşturan Yunanistan'ın bu kriz sürecindeki duruşu ve Avrupa Birliğince desteklenmesi, genel hatları ile işlenerek değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Yunanistan'ın 2007-2008 ekonomik krizinde aldığı tedbirler ve mücadele programları kapsamında, ülke genelinde sağlanan mali yardımlar, emeklilik sisteminde gerçekleştirilen desteklemeler, KDV ve diğer vergi kalemlerinde gerçekleştirilen düzenlemeler ve bütçe dengelemesi çalışmaları hakkında bilgiler verilmiş ve sonuç kısmında bu hususlarla ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Tüm eğitim hayatımda ve hayatımın her anında desteğini benden esirgemeyen anneme, babama ve kardeşime; yüksek lisans eğitimime başlama anımdan bugüne dek daima yanımda olan, ev işleri, seyahat engelleri, aile ziyaretleri demeksizin eğitimime öncelik veren değerli eşime; tez yazım sürecimde minik tekmeleri ile kendini hissettiren ve varlığı ile bana daima güç veren doğacak kızım Ravza'ya; kelamı ve gönlü güzel olan, hayata bakış açımı değiştirip benim emin adımlarla yürümeme destek olan ve yüksek lisans yolunda daima yanı başımda durup tüm bildiklerini aktaran bu çalışmada kaynak sağlayan üstadım Doç. Dr. Mustafa HATİPLER'e; ve son olarak da kendisini ne zaman arasam ulaşabildiğim, doğru yönlendirmeleri ile çalışmanın ortaya çıkmasında emeği büyük olan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ayhan AYTAÇ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖNSÖZ ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **3**
1. EKONOMİK KRİZLERE GENEL BİR BAKIŞ, EKONOMİK KRİZ TANIMI VE ÇERÇEVESİ **3**
1.1. Kavramsal Çerçeve 3
1.2. Ekonomik Kriz ve Kapsamı 4
1.3. Ekonomik Krizlerin Teorik Çerçevesi 5
1.4. Dünya Tarihinde Yaşanan Bazı Krizler ve Başlıca Ekonomik Kriz Türleri 7
1.4.1. Finansal Piyasalardan Kaynaklanan Krizler 9
1.4.1.1. Para Simsarları Krizi 9
1.4.1.2. 1637 Lale Çılgınlığı 10
1.4.1.3. 1720 Güney Denizi Şirketi Balonu 11
1.4.1.4. 1790'lı Yıllar ve Kanal Çılgınlığı 12
1.4.1.5. 1819 Ekonomik Krizi 13
1.4.1.6. 1825 Sanayi Krizi 14
1.4.1.7. 1847 Demiryolu Çılgınlığı 14
1.4.1.8. 1857-1858 Büyük Krizi 15
1.4.1.9. 1873 Krizi Uzun (Büyük) Depresyon 15
1.4.1.10. 1929 Büyük Buhran Dönemi 16
1.4.2. Dış Borç Krizleri 17
1.4.3. Arz Şoklarından Kaynaklanan Krizler 18
1.4.3.1. Yom Kippur Savaşı 18
1.4.3.2. 1973-1979 Yılları Arası Petrol Krizleri 19
1.4.3.3. 1999 Brezilya Krizi 20

1.4.4. Bankacılık Krizleri 21
1.4.4.1. 1772 Kredi Krizi 21
1.4.4.2. 1792 Finansal Paniği 21
1.4.4.3. 1796- 1797 Bankacılık Paniği 22
1.4.4.4. 1836 Bankacılık Paniği 22
1.4.4.5. 1866 Bankacılık Krizi 23
1.4.4.6. 1907 Banka Paniği (Knickerbocker Krizi) 23
1.4.5. Döviz Krizleri 24
1.4.5.1. 1992 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi (Kara Çarşamba) .. 24
1.4.5.2. Tekila (Meksika Peso) Krizi 25
1.4.5.3. 1994 Türkiye Krizi 26
1.4.5.4. 1997 Güneydoğu Asya Krizi 27
1.4.5.5. 1998 Rusya Ruble Krizi 28
1.4.5.6. 2000-2001 Türkiye Krizi 29

İKİNCİ BÖLÜM 31
2. KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE AVRUPA BİRLİĞİNE ETKİLERİ 31
2.1. Küresel Finans Krizi (2007-2008 Mali Krizi) 31
2.1.1. Küresel Finans Krizini Hazırlayan Nedenler 32
2.1.1.1. Likidite Bolluğu ve Özensiz Krediler 33
2.1.1.2. Menkul Kıymetleştirme 33
2.1.1.3. Saydamlık Eksikliği 33
2.1.1.4. Derecelendirme Kuruluşlarının Hataları 34
2.1.1.5. Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların Eksikliği 34
2.1.2. Küresel Finans Krizinin Sonuçları 34
2.2. Küresel Finans Krizinin Avrupa Birliği'ne Etkileri 35
2.3. Krize Yönelik Avrupa Birliği'nin Üye Ülkelere Karşı Duruşu ve Alınan Yapısal Tedbirler 36
2.4. Parasal Birlik, Delors Raporu ve Maastricht Kriterleri 40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 43
3. KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN YUNANİSTAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE YUNANİSTAN BORÇ KRİZİ 43
3.1. Yunanistan Ekonomisinin Tarihsel Gelişimi, Yapısı ve Önemi 43
3.2. Yunanistan'ın Küresel Finans Krizi ve Borç Krizi Öncesi Ekonomik Durumu 46
3.3. Yunanistan'ın Avrupa'daki Genel Ekonomik Pozisyonu ve Borç Krizinin Çerçevesi 56
3.3.1. Yunanistan Borç Krizinin Nedenleri 58
3.3.2. Yunanistan Borç Krizinin İçsel ve Dışsal Nedenleri 64
3.3.3. Yunanistan Borç Krizinin Yayılma Etkileri 66
3.4. Yunanistan Krizinde Alınan Tedbirler ve Mücadele Politikaları 69
3.4.1. Mali Yardımlar 73
3.4.2. Emeklilik Sistemi 74
3.4.3. KDV ve Diğer Vergiler 78
3.4.4. Bütçe Dengelenmesi 78

SONUÇ 79
KAYNAKÇA 81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 1: Yunanistan Ekonomisinde Cari Açık Düzeyi ve Büyüme (%) 47
Grafik 2: Yatırım ve Tasarruf Düzeyinde Yunanistan'daki Gelişmeler 48
Grafik 3: Yunanistan'ın Dış Ticaretindeki Gelişmeler (milyar Euro) 49
Grafik 4: Toplam açılan Kredilerde Gelişmeler (Milyar Euro) 50
Grafik 5: Hane Halkı Borçluluk Oranları (Milyar Euro) 51
Grafik 6: Yunanistan Net Dış Borcu/ GSYH (%) 52
Grafik 7: Bütçe Açığı/ GSYH (%) 53
Grafik 8: Yunanistan'ın Net Faiz Ödemeleri/ GSYH (%) 54
Grafik 9: Yunanistan'ın Kamu Borçları ve Bütçe Açık Düzeyi (%) 55
Grafik 10: Yunanistan'a Karşı 1980-2010 Tüm 'Trifecta Krizleri'nin Evreni 59
Grafik 11: Yunanistan'ın Bütçe Açığı ve Kamu Borç Stoku 60
Grafik 12: Yunanistan'ın Yatırım, Tasarruf ve Büyüme Durumu 63
Grafik 13: Sosyal Harcamaların Karşılaştırılması (1980-2012) 65

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2-1. 2007-2008 Finansal Krizi Sonrası Ekonomik Göstergeler 38
Tablo 3.3-1: OECD Ülkelerinde Kamu Çalışanlarının Nüfusa Oranları 61
Tablo 3.3-2 AB Ülkeleri ve Yunanistan Arasındaki Kamu Harcamaları..... 62
Tablo 3.4-1: 1999-2009 GSYH'nin Kamu Gelirlerine Oranı 75
Tablo 3.4-2: 1999-2009 GSYH'nin Kamu Harcamalarına Oranı (%)..... 75
Tablo 3.4-3: 1996-2009 Kamu Harcama Kalemlerinin GSYH'ye Oranı (%)..... 76
Tablo 3.4-4: 1996-2009 Kamu Gelir Kalemlerinin GSHY'ye Oranları (%)..... 77

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
akt	: aktaran
EC	: Avrupa Komisyonu
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
ECOFİN	: 2010 yılında düzenlenen Brüksel Konferansı
EFSF	: Avrupa Finansal İstikrar İmkanı
ELSTAT	: Yunan İstatistik Kurumu
EPB	: Ekonomik ve parasal birlik
ERM	: Avrupa ülkeleri döviz kuru mekanizması
FED	: Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
GLF	: Avrupa Birliği ülkelerine yönelik kredi tesisi
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KDV	: Katma değer vergisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SGP	: Küresel Çevre Fonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vd	: ve diğerleri

GİRİŞ

İktisat bilimi var olduğundan beri mevcut olan ekonomik kriz kavramının; iktisadi, sosyal ve siyasi etkileri bu çalışmada ele alınmıştır. 1900'lü yıllara gelindiğinde 1929 Büyük Buhranı o güne kadar yaşanan en büyük ekonomik krizlerden biri olmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizlerinden sonra en büyük ve küresel kriz 2007- 2008 yılları arasında temmuz ayının sonlarına doğru yaşanan Mortgage (konut) Krizidir. 1980'li yıllardan sonra uluslararası piyasaların serbestleşmesiyle dünya ülkeleri arasında en fazla sermaye çeken ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmuştur. ABD kaynaklı başlayan 2008 Küresel Krizi, ülkenin zengin ve tüm dünya ile etkileşim halindeki büyük ekonomisi sebebiyle hızla yayılmıştır. Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerini de hızlı bir şekilde etkileyen bu ekonomik kriz ülkeleri büsbütün sarsmıştır.

Amerika'da 2000'li yıllardan itibaren düşen konut fiyatlarının sebep olduğu banka zararları da ekonomik krizin etkilerini artırmış, ülkedeki finans ve varlık balonları yüksek riskli kesimlere verilen kredilerin de etkisiyle patlamıştır (Reinhart ve Rogoff, 2008). İlk borç krizinin yaşandığı ülke Yunanistan'dır. Yunanistan'ı takip eden ülkeler ise İspanya, Portekiz, İrlanda gibi ülkelerdir. Bu ülkeler de AB üyesidir ve onları İtalya izlemiştir (Akçay B., 2012:16-17). Uluslararası piyasalarda birçok ülke ekonomik krizden etkilenirken 2010 yılına gelindiğinde Yunanistan'da başlayan krizin etkileri giderek daha da derinleşmiştir. AB üyesi ülkeleri ve Avro alanını da etkileyen ekonomik kriz birçok ülkelerde borç krizine dönüşmüştür.

2001 yılında Parasal Birliğe üye olan Yunanistan, GSYH'ya göre Portekiz'den sonra AB'nin en düşük gelirli ülkeleri arasındadır (Eurostat, 2010: 30). Yunanistan bu üyelik sonrası büyük bir refaha kavuşmuş, zenginleşmiş ve hayat standardı en fazla yükselen ülkeler arasına girmiştir. AB'den en çok yararlanan ülke konumunu korurken, hibe ve yardımlarla, alınan fonlarla, yaşadığı ekonomik krizin etkilerini azaltmıştır. Ülke elbette ki ilk defa ekonomik kriz yaşamamıştır fakat bu kriz, AB üyeliği sonrası yaşadığı ilk ekonomik kriz olmuştur. AB'ye üye olma şartlarını

taşımadığı halde yanlış verilerle uzun yıllar boyunca cari açıkları ve aşırı kamu borç stoklarının verilerini eksik göstermiş, uluslararası piyasalarda borçlanmak için kendisine alan oluşturmuştur.

Bu çalışmada ekonomik kriz kavramı üzerinde durularak dünya krizleri, sanayi öncesi ve sonrası krizler, iktisadi krizlerin türleri, reel ve finansal sektör krizleri, bankacılık krizleri tek tek incelenmiş ve geniş bir çerçevede değerlendirilmiştir. Yunanistan'ın AB'den aldığı mali yardımlar ve kurtarma paketleri üzerinde durulmuş, ülkeyi ekonomik krize sürükleyen sebepler irdelenmiş, yaşanan finansal krizle mücadele politikaları, alınan önlemler, ekonomik kriz öncesi ve sonrası durum araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİK KRİZLERE GENEL BİR BAKIŞ, EKONOMİK KRİZ TANIMI VE ÇERÇEVESİ

Ekonomik kriz kavramı, iktisat biliminin ortaya çıktığı zamanlardan beri incelenmiştir. Bu bölümde; ekonomik krizin kavramsal çerçevesi, kriz kavramının anlamı, teorik çerçevesi, dünya tarihindeki krizler ve türleri üzerinde durulmuştur.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Ekonomik krizler, ekonomilerin beklenmedik ve öngörülemeyen sorunlarla aniden karşı karşıya gelmesi, üretim faktörleri, döviz piyasası, mal veya hizmetlerin herhangi bir miktarda belirlenen sınırların dışında şiddetli dalgalanması olarak tanımlanabilir (Kibritçioğlu, 2001: 174). Özellikle 1873 ve 1929 yıllarında yaşanan büyük buhranlar, dünya ülkelerinde ekonomik paniklere sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda ekonomik krizler, düzenlenip geliştirilmiş olan uyarı sistemine sahip değildir fakat iktisadi boyutta tanımı yapılarak türlerine ayrılan bu kavram, çözüm arayışları açısından büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik krizlerin ortaya çıkma nedenleri, etkiledikleri coğrafi alan, ulusal ve uluslararası oluşları yapacakları etkinin geniş bir göstergesi olurken; küçük başlık ayrımları ise krizlere çözüm arayışı için ekonomistleri sağlıklı yönlendirmektedir.

Tarih, bazı ekonomik krizlere şahitlik etmiştir ve dünyada ilk bilinen kriz 1619-1622 yılları arasında yaşanan krizdir. Ayrıca bu yılları takip eden yıllarda da birçok ekonomik kriz meydana gelmiştir. 1600, 1700, ve 1800'lü yıllarda da küçük büyük birçok ekonomik kaynaklı kriz yaşanmıştır (Şen ve Çalışkan, 2009: 13). 1900'lü yıllarda da devam eden bu ekonomik krizler dünyanın yaşadığı en büyük ekonomik kriz olan 1929 Büyük Buhran'ı ile patlak vermiştir. O döneme dek birkaç iktisadi yaklaşım benimsenmiş ve 1929 krizi de klasik iktisat yaklaşımının sonunu

hazırlamıştır. Bu tarih itibariyle artık yeni düzende müdahaleci devlet anlayışı geri çekilmiştir. 1980 sonrası süreçte meydana gelen oluşumlarda Neo Liberal İktisat akımı gözlemlenmiştir.

Yıllar içerisinde ekonomik krizlerin azalması beklenirken artan ekonomik krizlerin gözlemlenmesi birçok iktisatçıyı çözüm yolları arayışına sevk etmiştir. Fakat yine de 1900'lü yıllarda krizler yaşanmaya devam etmiştir. Son dönemde yaşanan krizleri, 1992 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi, 1994 Meksika Krizi, 1994 Türkiye Krizi, 1997 Güneydoğu Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi, 1999 Brezilya Krizi, 2001 Türkiye Krizi, 2002 Arjantin Krizi, 2008 Mortgage (Küresel) Krizi, 2010 Yunanistan Krizi, 2011 Avrupa Borç Krizi ve 2014 Rusya Krizi şeklinde sıralamamız mümkündür (Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401).

Ekonomik krizler halkın refahı açısından olumsuz sonuçlar doğurmuş ve topluma yüklenen maddi maliyetler düzeni bozmuştur. 2007-2008 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz, dünya ülkeleri arasında büyük etki uyandırmıştır. Çoğunlukla ekonomik ve sosyal boyutta yaşanan bu krizlerden Yunanistan hükümeti de etkilenmiştir. AB gelişen şartlar karşısında muhtemel ekonomik krizlere karşı politikalar hazırlarken, hazırlıksız yakalandığı ekonomik krizler için de farklı çözüm yolları ortaya koymuştur.

Ekonomik olarak kriz kavramının tanımı, boyutları, bütün ekonomiler için önemli bir konudur. Ekonomik krizin çeşitleri, özellikleri, nedenleri ve sonuçları yukarıda anlatılan krizler çerçevesinde açıklanacaktır.

1.2. Ekonomik Kriz ve Kapsamı

Yunanca 'Krisis' kelimesinden gelen ve daha çok tıp alanında kullanılan Kriz kavramı; "aniden ortaya çıkan hastalık belirtisi" anlamına gelmektedir. Kriz kelimesi ekonomik anlamda, sosyal bilimlerde: "Birdenbire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme' olarak kullanıldığı gibi 'büyük sıkıntı' ya da 'buhran" ve 'bunalım' anlamında da kullanılmaktadır. İlk etapta bilinmeyen ya da öngörülemeyen

çeşitli gelişmelerin; makro boyutta devlet, mikro boyutlarda ise firmaları ciddi olarak etkileyen sonuçlar meydana getirmesi, önceden tahmin edilemez oluşu, bulaşıcı hastalık gibi etki göstermesi, sayılabilir (Şen ve Aktan, 2001: 1225).

1.3. Ekonomik Krizlerin Teorik Çerçevesi

Ekonomik kriz kavramının genel manada kabul görmüş tanımı olmasa da önüne aldığı isimler onu bir nebze de olsa tamamlamıştır. Böylece bu kavram; siyasi kriz, iktisadi kriz, finansal kriz, diplomasi krizi gibi çeşitli sorunları açıklamalarda yardımcı olmuştur. Bu tanımlar çerçevesinde ekonomik krizler ülke yönetimlerini de etkileme gücüne sahiptir.

Ekonomik kriz, öngörülemeyen biçimde ortaya çıkması nedeniyle ekonomik değerleri yıpratmakta, belirsizlik durumunu artırmaktadır. Aniden ortaya çıkması ile sorun oluşturan ekonomik kriz, yönetimde yer alan birimlerin karar alma süreçlerinin hızlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Böylelikle alınacak kararların etkisi, başarısı ve sonuçları yönetimdeki kişilerin bilgi ve tecrübelerine göre şekillenmiştir. Ekonomik kriz her zaman sorun olarak algılanmaktan ziyade yenilikçiliği teşvik eden bir değişim olarak görülmüştür. Ekonomik krizlerin ortaya çıktıkları ortam, kısa veya uzun süreli olma biçimleri yapısal kırılmalara neden olmuş, yaşandıkları ortamın dışına sarkmaları ve kısa zamanda çevrede de farklı etkiler yaratmalarına yol açmıştır.

Ekonomik krizler birer sorundur ve ortaya çıkardıkları her etki farklı özellikler taşımaktadır. Meydana gelme sebepleri, yayıldıkları alan, şiddetleri, etkiledikleri toplum, ülke, ortam bakımından farklıdır. Tüm bunlara bakıldığında krizlerden ortaya çıkan sonuçlar ve bulgular netlik taşımamış, farklılık göstermiştir. Uzun vadede yaşanan aniden meydana gelmiş değişiklikler ekonomide tüm faktörleri büyük oranda olumsuz etkilemiş ve bunlar dengesizlik olarak tanımlanmıştır (Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401). Geçmişten günümüze ekonomik krizlerin nedenleri araştırıldığında ise genellikle finans kesimi ve ödemeler dengesi üzerindeki yoğunluk gibi nedenler ön plana çıkmaktadır (Apak ve Aytaç, 2009:3).

Ekonomik kriz kavramının daha iyi anlaşılması için benzer ya da benzemediği halde benzer zannedilen kavramların da açıklanması gerekir. Ekonomik kriz kavramı, tek başına bir anlam ifade etmemekle birlikte onu ortaya çıkaran ya da neden olan durumların bilinmesi önem teşkil etmektedir.

Ekonomik krizler; meydana gelme sebepleri, yayıldıkları alan, şiddetleri, etkiledikleri toplum, ülke, ortam gibi farklı açılardan etkilere sahip olmakla birlikte başlı başına birer sorun özelliği taşımaktadır. Bu sorunlardan bir tanesi de enflasyondur. Enflasyon, fiyatların genel olarak ve sürekli bir biçimde yükselme eğiliminde olması olarak tanımlanmıştır. Fiyat artışı dediğimizde kastettiğimiz şey ise bir veya birkaç malın fiyatının sürekli artması ya da genel manada malların fiyatlarının sadece bir defaya mahsus artmasıdır. Hayattaki pahalılığın bir yerden başka bir yerdeki fiyatlara göre yüksek olmasıdır (Eğilmez, 2015). Başka bir tanıma göre enflasyon; fiyatlar genel düzeyinde mevcut olan sürekli artışlardır. Fiyatlar genel düzeyi ise ekonomide var olan tüm fiyatların ağırlıklı ortalamasıdır. Fiyatların birçoğu yükselirken küçük bir kısmı aşağı düşebilir. Enflasyon oranı da işte bu fiyat düzeyinde belirli bir dönemde ortaya çıkan yüzde artıştır. Fiyatlar genel düzeyi, ekonominin işleyişi ile bir bütün olarak ilgilenen makroekonominin alanına da girer. Gözlemleyemediğimiz fiyatlar genel düzeyi ile belirli bir malın fiyatı değil, ekonomideki tüm malların fiyatlarının ağırlıklı ortalaması ifade edilmektedir. Aynı zamanda fiyatlar genel düzeyi bizlere yaşam maliyeti hakkında da bilgi vermektedir. Kamu otoriteleri yaşam maliyetleri hakkında bilgilendirme verilerini Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) aracılığı ile her ayın üçüncü gününde halka sunmaktadır (Yıldırım, 2011).

Bu tanımlar çerçevesinde enflasyon ortamında giyim, gıda ve kültürel harcamalar gibi daha önce satın aldığımız birçok tüketim ihtiyaçlarına daha fazla para ödemek zorunda kalacağımız anlaşılmaktadır. Bilimsel tanımlara dayalı olarak anlıyoruz ki enflasyon çoğu zaman kriz gibi algılanmaktaysa da aslında bir kriz türü değildir. Enflasyon ancak sorun olarak nitelendirilmektedir. Enflasyon kavramının tam zıttı olarak tanımlanan deflasyon ise fiyatların genel seviyesindeki sürekli

azalışlardır (Yıldırım, 2011). Bu tanım bir kriz değil, daha ziyade bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hiperenflasyon ise fiyatlar genel seviyesindeki aniden ve beklenmedik şekilde hızla devam eden bir artıştır. 1980'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinde, 1990'lı yıllarda ise yıkılan sosyalizm akımı ile piyasa ekonomisine geçiş yapan ülkelerde aniden ortaya çıkmıştır. Enflasyonun aksine bu tanım bir sorun değil gerçek anlamda kriz olarak adlandırılmaktadır (Şen ve Aktan, 2001). Enflasyon kavramının tam zıttı olarak tanımlanan deflasyon ise fiyatlar genel seviyesindeki sürekli azalışlardır (Yıldırım, 2011). Bu tanım bir kriz değil, daha ziyade bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Depresyon, konjonktür içerisinde fiyatlar genel düzeyindeki ani düşme dönemidir ve bir krizdir. Depresyona en büyük örnek 1929 ve 1933 yılları arasında yaşanan Büyük Buhran'dır. Bu süreç, dünya çapında bilinen ilk büyük depresyondur ve gerçek manada bir kriz niteliği taşımaktadır (Şen ve Aktan, 2001).

Devalüasyon, sabit kur rejiminde ulusal paranın yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesi işlemidir. Bu tanımın kriz ile anılması için yüksek bir paritede yani kurda ve beklenmedik bir anda ortaya çıkması gerekir. Bazı zamanlarda hükümetlerin ılımlı oranlarda başvurmak zorunda kaldıkları bu işlem bizi doğru tanıma taşır (Şen ve Aktan, 2001).

1.4. Dünya Tarihinde Yaşanan Bazı Krizler ve Başlıca Ekonomik Kriz Türleri

Bazı sorunları minimuma indirmenin yolu, onları parçalara ayırmaktan geçmektedir. Ekonomik Krizlerin çözüme ulaştırılması yollarından bir tanesi de bu krizlerin türlerine ayrılmasıdır. Nihayetinde ekonomik krizleri önlemeyi sağlayabilecek herhangi bir sistem bulunmamaktadır. Fakat devletler, toplumun işleyişine dair temel sorumluluğu üstlenmiş olan organlardır ve ekonomik krizler açısından da doğru zamanda doğru müdahalelerin uygulamasından sorumludurlar. Bu

sorumluluğun gerçekleştirilmesi sürecinde, geçmişte yaşanmış olan tecrübelerden yararlanılabilmektedir.

Birçok bilim dalı kendi içinde bağlantılıdır. Bunlardan birbirine sıkı sıkıya bağlı olan en önemli bilim dalları olarak tarih ve iktisat gösterilebilir. İktisadi konular, tarihi olaylar içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Bazı savaşların meydana gelmesinde tek gerekçe ekonomi olurken bile bunun aksini iddia etmek yersizdir. Tarih tekerrür etmekle bilinse de yaşanan her iktisadi olay tekrara düşecek diye bir gerekçe yoktur. Yine de yaşanan olayların sebep-sonuç ilişkileri incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar geleceğe ışık tutabilir. Krizlerin tarihi, ortaya çıkma nedenleriyle bağdaştırıldığında gündeme gelecek etkileri incelenmektedir.

Belirlenen ilk kriz 1619-22 yılları arasında yaşanmıştır. Bunu takip eden yıllarda 1637, 1720, 1772, 1792, 1796, 1819, 1825, 1836, 1847, 1857, 1866, 1873, 1907 de yaşanmıştır. Bu tarihlerde yaşanan krizler günümüzdekilere örnek niteliği taşımasa da belirli dönemlerde yaşanan kırılmalardır. Bu krizlerin yaşanmasında özel kesimin yanlış yatırım kararlarının ve spekülasyonlarının etkili olduğu söylenebilir. (Şen ve Çalışkan, 2009: 11-18).

Ekonomik krizler 1900'lü yıllarda da yaşanmaya devam etmiştir, herkesin bildiği ve tüm dünyayı etkileyen 1929 Büyük Dünya Buhran'ı bu yıllarda patlak vermiştir. Bu kriz o döneme hakim olan klasik iktisadi akımın sonunu hazırlamıştır. Klasik iktisatçıların savunmuş olduğu ekonominin kendi kendini düzenleyerek dengeye getirdiği fikir de çökmüştür. Devletin müdahaleci olduğu yaklaşımlar azaldıkça yeni bir oluşum olan Neo Liberal İktisat 1980'li yılların sonunda boy göstermiştir. Üçüncü dünya ülkeleri döviz rezervlerini korumak, ithalata yönelik olan talebi kısmak için uluslararası sermaye hareketlerine döviz kontrolleri ve ithalat kotaları koyarak 1980'li yıllara dek sürecek olan çeşitli sınırlamalar getirmiştir (Güran, 2012). Aslında bu krizlerin 1929 Büyük Buhran öncesinde birer haberci krizler olduğunu söylemek yerinde bir tanım olacaktır.

1.4.1. Finansal Piyasalardan Kaynaklanan Krizler

Finansal krizlerini Mishkin (1996:39), şöyle tanımlamaktadır: "Bir finansal kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike (moral hazard) sorunlarının ileri boyutlara varması ve böylece finansal piyasaların, fonların en verimli yatırım fırsatlarına sahip olan ekonomik birimlere kanalize edilmesindeki etkinliğini kaybetmesi nedeniyle finansal piyasalarda ortaya çıkan doğrusal olmayan bir bozulmadır". Bu krizlerin meydana gelmesinde faiz oranlarındaki artışlar, ekonomideki belirsizlikler, enflasyon artışları, istikrarsızlığın yayılması etkili rol oynamaktadır (Kunt ve Detragiache, 1998:81-84).

1.4.1.1. Para Simsarları Krizi

Para simsarları krizi tarih boyunca bilinen ilk krizdir. Otuz Yıl Savaşlarının olduğu dönemde ortaya çıkmış ve bu adı almıştır. Bu savaşların tek nedeni ekonomik menfaatler olmamak ile birlikte esas nedenleri arasında mezhep çatışmaları yer almaktadır. 16. Yüzyılın büyük bir enflasyon dönemi olarak adlandırılmasına altın ve gümüş gibi değerli madenlerin Amerika'dan getirilerek Avrupa'da gümüş üretiminin artırması sebep olmuştur. Kredi işlemlerinin artan bir öneme sahip olması eş zamanlı olarak nüfusun artmasına sebep olmuş ve ticaretin genişlemesinde etkili olmuştur. Tuna bölgesinde tahıl fiyatı %170 oranla artmış olup ayrıca et fiyatları da %110 gibi bir oranla artış göstermiştir. Böylece ücretler, tarımsal fiyatlardaki ani artışa ayak uyduramamış; Viyanalı bir duvarcı ustasının çırağı 1500'de sekiz pound sığır etine eşdeğer günlük ücret almış, 1600'de günlük kazancı ona sadece beş kilo sığır eti kazandırmıştır. Bunun yanı sıra 17. yüzyılın başında enflasyon hızlanmış ve bir hiperenflasyon nöbetine yol açmıştır. Para Simsarları Kipper und Wipperzeit olarak da anılmaktadır ve piyasadaki düşük değere sahip olan paraları önceden toplar, bunlarla yüksek değerlere sahip paralar satın almışlardır. Daha sonra yine yüksek değere sahip paraları tekrar darphanelere satarak bu yolla yüksek kazanç sağlamışlardır (Huff, 2008). Bu dönemdeki yüksek enflasyonun en büyük sebebi ise para basımı konusunda bir kuralın ve bir standardın olmamasıdır. Nitekim bu dönemde feodal prensler de serbestçe para basabilmişlerdir. Bunun sonucunda para basımının neden olduğu gümüşe olan talep yüksek oranda artmaya devam etmiştir. Gümüş Amerika'dan getiriliyor olsa da değeri çok yüksek fiyatlara ulaşmıştır.

Otuz Yıl Savaşları'nın meydan getirdiği maliyetlerin karşılanabilmesi amacıyla feodal prensler para tağşiş etmiş yani paranın değerini düşürmüşlerdir. Bu durum bir süre sonra halkın kendi evlerinde kullandıkları bakır kapları bile eriterek para yapmalarına sebep olmuştur. Bunun sonucunda da yüksek enflasyon yine kaçınılmaz sonuç halini almıştır (Helfferich, 2009: 27, aktaran Karabulut ve Saraç, 2020). Yüksek enflasyon paranın genel kabul görülme özelliğini sarsmış ve düşük ayara sahip olan paralar bir süre sonra kabul edilmemeye başlamıştır. Bu durum yine bir piyasa tıkanıklığını ve krizi gündeme getirmiştir (Schnabel ve Shin, 2006: 13). Bütün çerçeveye baktığımızda paraya uygulanan tağşiş krize sebep olmuş bununla birlikte yüksek enflasyon piyasa durgunluğuna yol açmıştır.

1.4.1.2. 1637 Lale Çılgınlığı

"Lale spekülasyonu", "lale balonu", "Lale çılgınlığı" ve "Tulipmania" gibi isimlerle anılan bu kriz, tarihte ilk kez finansal balonun patlaması sonucunda ortaya çıkan ve 1600'lü yıllarda gerçekleşmiş olan ekonomik krizdir. (Altınırmak, 2016: 67-82). Esas olarak Hollanda'da meydana gelen bu kriz, lale soğanlarının fiyatında görülen olağan dışı yükselmenin kısa sürede dibe vurması sonucunda meydana gelmiştir (Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401).

Türkiye'ye on altıncı yüzyılda gelen Viyanalı gezginler lale bahçelerinin güzelliğine hayran kalmış ve dönerken yanlarında lale soğanı götürmüşlerdir. Kısa bir süre sonra Avrupa'yı etkisi altına alan lale yetiştiriciliği popülerlik kazanmıştır. Hollanda o dönemde ekonomik anlamda iyi bir seyir izlerken rahat bir ekonomik durumun yaşanmasının da etkisiyle spekülatif hareketlere zemin teşkil etmiş; böylece zenginlik, refah, lüks ve statü gibi kavramları sembolize eden lale soğanlarının fiyatları da yükselmiştir. Talepteki artışla birlikte yaşanan fiyat artışları, lale soğanlarına özel bir piyasa oluşmasına neden olmuştur. Neticede bu dönemde insanlar, bir tane lale soğanı için evlerine ipotek ettirme durumuna dahi gelebilmiştir. Bu durumda bazı yatırımcılar piyasayı izleyerek yatırımlarını lale soğanına yöneltmiştir. Fakat çok geçmeden durum tam tersine dönmüş, üretimin mevsim koşullarına da bağlı olması ve vadeli sözleşmelerin karşılanamaması sebebiyle yatırımcılar piyasadan hızla

çekilmiştir. Böyle bir tablo yaşanmaya başlanınca lale fiyatları da hızlı bir düşüşe geçmiştir (Akıncı vd., 2014: 722). Nitekim hem lale yetiştiricileri hem de yatırımcılar bu kriz sonrasında ciddi zarara uğramıştır.

1.4.1.3. 1720 Güney Denizi Şirketi Balonu

İngiltere esaslı olan ve 1711 yılında kurulan Güney Denizi Şirketi (South Sea Company), o dönemlerde İspanya'nın Güney Amerika Kolonileri ile ticaret yapma güç ve imtiyazını kazanmıştır. Aslına bakılırsa bu şirket, bu alanda tekeli elinde bulunduran ülke İngiltere'nin ordu ve donanma borçlarını üzerine almasına karşılık kurulmuş bir şirkettir. Sahip olunan tekel hakkı ile şirket köle satma işine girişmiş ve aynı yıllarda Güney Amerika'ya köle satarak yüksek bir kâr elde etmiştir. Bunun karşılığında İngiltere Merkez Bankası olan Bank of England'a karşı ciddi bir rakip olarak boy göstermiştir. Hükümet'in ciddi alıcısı, İngiliz Hükümeti'nin de en önemli finans kaynağıdır. Kurulan bu şirket, sahibi olduğu alacaklarını göstererek hisse senedi çıkarmış ve bu hisse miktarı, varlık miktarının çok üzerinde seyretmiştir (Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401).

1717 yılında Fransa esaslı olan Banque Generale kurulmuş ve şirket bunun neticesinde ciddi bir rakiple karşı karşıya kalmıştır. Rekabetler yaşanmaya devam ederken beklentiler değer artışı yönünde seyretmiştir. Bu beklenti sayesinde her iki şirketin de hisse senetleri satın alınarak değer kazanmıştır. Bu ekonomik gelişmeler bürokrasiyi de etkilemiş ve o dönemde İspanya kralı ile İngiltere şirketi barış imzalamıştır. İmzalanan barış akdi, şirket hissesinin değerini daha da artırarak vergilendirmeyi düşük tutmuş ve gayrimenkulün bile önüne geçen bir değerlenme meydana getirmiştir. Parlamento üyeleri dahi şirkete ait hisse senetlerinden pay aldığı için güven daha da artmıştır. Akabinde benzer şirketlerin kurulmaya başlamasıyla mevcut şirketin sahip olduğu karlılık seviyesi azalışa doğru gitmiştir.

Şirkete parlamentodan gelen destekle Bubble Act yani Balon Yasası çıkarılmış ve resmi izni olmayan şirketler diğer bir dille rakipler piyasadan kaldırılıp yok edilmiştir. Bu yapılan hamle elbette bazı sorunlara sebebiyet vermiş ve likidite

sorunu bu hamleden sonra oluşmaya başlamıştır. Büyük bir rakip olarak anılan Banque Generale'nin Fransa'da batması, bu sıkışıklığın büyük oranda artmasına neden olmuştur. Şirkete ait hisse senetlerinin değeri günden güne daha da çok düşmüş ve bunun sonucunda ciddi zararlar meydana gelmiştir (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 37-45).

1.4.1.4. 1790'lı Yıllar ve Kanal Çılgınlığı

Krizin İngiltere'de baş göstermesinin ana nedeni sanayileşme için vazgeçilmez olan kömürün nakledilmesinde gerekli su kanallarının oluşturulmasıdır. Bu ihtiyacın neticesinde bir proje yapılmış ve hayata geçirilen ilk kanal projesi başarılı olmuştur. Başarı ile sonuçlanan proje sayesinde kömür fiyatları neredeyse yarıya düşmüş, Manchester'da düşen kömür fiyatları sayesinde ilk inşayı gerçekleştiren Bridgeways Dükü çok para kazanmıştır. Bu durum yeni projelerin de destekçisi niteliğini taşımaktadır.

Yatırımlar 1783 yılında Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın bitmesiyle daha çok desteklenmiştir. Bir süre sonra yatırımların, spekülatörlerin eline geçmesi engellenememiş ve çığırından çıkan bu yatırım süreci karşısında herhangi bir tedbir alınamamıştır. Kanal işinin büyümesi, piyasadaki yüksek faizli riskli krediler sebebiyle olmuştur. Elbette her bir proje olumsuz bir şekilde sonuçlanmamıştır, bu kanallarda başarıyla anılanlar da vardır; Oxford ile Kennet, Avon Kanalları 1792 yılında işin en yüksek olduğu dönemlerde kar dağıtmıştır. Aynı şekilde Trent ve Mersey Kanalları da başarılı iş ortaklarının katılımına neden olmuştur. Ayrıca bu projelerin ardında tamamlanamayan birçok kanal da vardır ve bu tamamlanamayan kanallar büyük zarar getirmiştir. Nitekim 1797 yılında büyük bir durgunluk yaşanmış, 'Kanal Çılgınlığı' adı verilen ve İngiltere'nin her yerine yayılan, hatta ulaşım sektörü ile ilgisi olmayan yatırımcıları kapsayacak finansal kriz boy göstermiştir (Bagwell, Lyth, 2006, akt. Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 49-50). Bu durumda spekülasyon tehlikesi, yine finansal krizler için son derece tehlike arz ettiğini gözler önüne sermiştir.

1.4.1.5. 1819 Ekonomik Krizi

Bazı ülkeler ilk ve en büyük ekonomik krizlerini yaşamış olmalarına rağmen Amerika henüz bu yıllarda ilk büyük krizini yaşamıştır. Amerikan halkı alışkın olmadığı ambargo uygulamalarına maruz kalmış ve temel gıda ihtiyaçlarının kıtlığını yaşamıştır. Bu krizden önce Amerikan ekonomisi ilginç bir şekilde refah seviyesi oldukça yüksek bir ekonomiye sahiptir. Hatta pamuk ve buğday ürünleri, tütün ürünleri büyük oranda kendi kendine yeten halk tarafından tüketilir ve yurt dışına ihraç edilir pozisyonda olmuştur. Tüm bunların ardında ise ekonomik büyümedeki dengesizlikler yaşanmaya devam etmiş ve 1812 yılında patlak veren savaş, ekonomide çok büyük etkilere sebep olmuştur. Bunun sonucunda ise ülke ilk büyük krizini yaşamıştır (Rothbard, 1962: 1-37). Ülkede gerçekleşen ekonomik krizi bir şekilde finanse etmek kaçınılmaz olmuştur. Hızla değişen ve yakalaması güç olan parasal büyüme sebebiyle altın veya gümüşe karşılık gelir hesabı yapılmaksızın para basılmıştır. Bunun yanı sıra ithal mallarına sınırlamalar da eklenmiş ve ülkedeki fiyatlar büyük oranda yükselmiştir (Smith ve Cole, 1831 'dan akt. Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 382).

Halk krizle boğuşurken bir yandan da göç etmeye mecbur bırakılan Kızılderililerin boşalttığı arazilere spekülatörler girmiş, devlet destekli alınıp satılan bu yerlere dönem şartlarına rağmen büyük oranda kredi desteği sağlanmıştır. Bunların sonucunda gayrimenkul balonu şişmiş ve parasal genişleme son derece yüksek boyutlara ulaşmıştır. Riskli kredilerin artması ve geri ödemelerin bir türlü sağlanamaması ciddi problemler oluşturmuştur. Devlet, halkı zor durumda bırakmamak adına kanunlar çıkararak geri ödenmesini ertelediği kredilerin de dönüşüne muhtaç duruma gelmiş, dolaşımdaki para kaybolmaya yüz tutmuştur. Uygulanan para politikaları ve kanunlar neticesinde banka iflasları başlamış ve doğal olarak bu durum yine paniğe sebep olmuştur. Tüm bunların sonucunda ülkedeki çoğu banka da batmıştır. Krizin sebep olduğu maddi daralmalar tahmin edilemez boyutlara uzanmış ve belirli içki türleri para yerine değişim aracı olarak kullanılmaya başlamıştır (Rothbard, 1962: 1-37).

1.4.1.6. 1825 Sanayi Krizi

İngiltere'de borsanın çöküşü ile baş göstermiş olan sanayi krizi, ülkede büyük bir panik olarak hatırlanmaktadır. Gelişmekte olan ülke piyasalarında meydana gelen ilk kriz olma özelliği de taşıyan Sanayi Krizi'nin asıl nedeni ise 1813 yılında İngiltere Merkez Bankası'nın uyguladığı deflasyonist politikaların, Danimarka Hükümeti'nin deniz savaşından sonra olması ve Danimarka'nın iflasın eşiğine dek getirilmesidir. Bu savaşın ardından toparlanma yaşanmış ve İngiltere büyüyüp genişleme politikaları için adımlar atmıştır. Yapılan politikalar Latin Amerika'da yeni ihracat sahalarının oluşmasına neden olmuş, süreç ilerledikçe sermaye yatırımları da destek bulmuştur. Dolayısıyla İngiltere ülkesinde tüm bunlara bağlı olarak borsa yükselmeye başlamış, gevşek tutulan para politikaları ve İngiltere Merkez Bankası'nın diğer bankaları destekleyen bono çıkarma izinlerinin yanı sıra ticari kağıtlar da bu kötüleşmenin artılarını oluşturmuştur.

Yaşanan bu kriz dünya tarihi açısından dolandırıcılık anlamında önemli bir krizdir. Nitekim Latin Amerika'daki borsa simsarları yaşanan dönemde Poyais adında bir bono çıkarmışlardır, bunu bir ülke adına yapmış olmalarının yanında spekülasyona kendilerini de kaptırmışlar ve bu şekilde kendini kaptıran yatırımcılara da bonoları satmışlardır. Bankalar her şeyden habersiz bu yatırımlara kazanç elde edebilecekleri umuduyla yüksek riskli krediler vermiş ve nihayetinde bu şekilde şişen balon da daha fazla dayanamayarak patlamıştır (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 54-55). Böylece Avrupa'da olduğu gibi Latin Amerika'da da şirketler ve bankalar batmıştır.

1.4.1.7. 1847 Demiryolu Çılgınlığı

Demiryolu krizi, İngiltere'de meydana gelmiş ve bu krizin ortaya çıkma sürecinde yine spekülasyonlar etkili olmuştur. Aslında inşaat sektörü spekülasyonlarıyla alakalı olan bu krizde temel neden yeni bir demiryolu ağı inşasında yaşanan olaylardır. Her yatırımda olduğu gibi bu proje yatırımında da finansal desteğe ihtiyaç duyulmuş ve spekülatörler burada devreye girmiştir. Gerçekleştirilen spekülasyonlar sayesinde bu projenin hak ettiği imkanlardan daha fazlasını yatırarak aşırı derecede para akışı sağlamışlardır. Çünkü bu projeden çok yüksek miktarda

karlılık beklenmiş ve karşılığında daha yüksek oranlarda faizli kredi çekerek yatırımlarını da bir nebze finanse etmişlerdir. Fakat tüm bunların yanı sıra planlamanın ve doğru yönetimin sağlanamaması, hilenin olduğu devir işlemlerinin piyasada olması, şirketlerin batmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim projeye destek olan şirketler de fazla dayanamayarak batmıştır. Yaşanan bu olaylar esnasında faiz oranlarını artıran İngiltere Merkez Bankası, devlet tahvillerini derhal kârlı hale getirmiştir. Bu durumda demiryolu hisselerinin havası iyice sönmüş, yatırımcıların demiryolu şirketlerine karşı göze aldıkları taahhütlerle birlikte yatırımlar durma noktasına gelmiştir (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 58). İngiltere'de yaşanan ve zamanla Avrupa'ya yayılan kriz, Avrupa'da başka krizlerin de belirleyicisi olmuştur.

1.4.1.8. 1857-1858 Büyük Krizi

Merkezi ABD olan bu krizin sonucunda, Avrupa'da 12 Ekim 1857 yılında ticari bankaların çoğu ödeme yapamaz hale gelmiştir. Bu süreçte yaşanan paniğin etkisiyle İngiltere ve Avrupa'da birçok banka batmış, 63 ticari bankanın 62'si ödemelerini gerçekleştirememiştir. Borsalar da ödemeleri durdurarak meydana gelen depresyona katkı sağlamışlardır. Nihayetinde bu kriz, modern kapitalist tarihteki kıtalar arasını kapsayan ilk finansal krizdir (Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401). Aynı yılın diğer yarısında İngiltere'den ABD'ye olan sermaye akımı güç kaybetmiştir.

İflas eden bankalardan sonra ABD'nin Doğu bölgesinde toprak ve demiryolu varlık yatırımlarının değeri hızlı bir şekilde düşmüştür. Elinde bu varlıkları bulunduran yaklaşık 900 banka ve şirket de bu şekilde iflas etmiştir. 1857 yılında yaşanan bu ilk küresel kriz, Avrupa ve Amerika'da birbirine etki ederek birçok bankanın kapanmasına neden olmuştur (Akbaş, 2017: 84-85).

1.4.1.9. 1873 Krizi Uzun (Büyük) Depresyon

Kapitalizmin de ilk uluslararası krizi olma özelliğine sahip olan 1873-1896 yıllarını kapsayan bu kriz yapısal bir krizdir ve bu özelliği ile diğer yaşanan krizlerden farklıdır (Başkaya, 2018: 38). Uzun depresyon adıyla da anılan bu dönemde Avrupa ve ABD büyük oranda etkilenmiştir ve krizin özetinde savaş tazminatı vardır. Fransa

ve Prusya'nın girdiği savaşı Fransa kaybetmiştir, Prusya'nın ön planda olarak kurulduğu Alman imparatorluğuna ağır miktarlarda savaş tazminatı ödemesi gerekmiştir. Ödenecek bu tazminat, ülkeye girince ekonomi hareketlenmiştir ve demiryollarına, taşımacılık şirketlerine yatırımlar yapılmaya başlanmıştır.

Yaşanan bu dönemde Almanya'nın ABD'de yer alan demiryolu hisselerine de yatırımlar büyük oranda artmıştır. Yine de 1873 yılında Viyana Borsası çöküş yaşamış, bu panik hız kesmeden, Belçika'yı, Hollanda'yı, ABD'yi, Rusya'yı, Fransa'yı, İtalya'yı etkisi altına alarak yayılmış ve sistem krizine dönüşmüştür (Gürsoy, 1989: 35). Tüm bu değerlendirmeler sonucunda bu kriz 1929 Buhranından önce yaşanan en büyük kriz olma özelliğini de taşımaktadır.

1.4.1.10. 1929 Büyük Buhran Dönemi

Dünya üzerinde yaşanan en büyük kriz olma özelliğini taşıyan ve krizden en ciddi yaralar alan ABD'nin bu yaraları sarması uzun zaman almıştır (Öztürk ve Gövdere, 2010: 377–397).

ABD, diğer Avrupa ülkelerinden çok daha güçlü şekilde I. Dünya Savaşı'ndan çıkmıştır ve ekonomik düzeyde borç alan bir ülke iken borç veren konumuna gelmiş, üreticiler nezdinde iç ve dış pazarlarını oldukça genişletmiştir. Nitekim güçlü ve iyi durumda olan bir dış ticaret dengesi de sağlamıştır. Refah seviyesini yukarılara taşıyan ABD, borsa yatırımcıları sebebiyle sarsılmaya başlamıştır. Amerikan bankaları ve New York borsası yatırımcıları, yabancı tahvillerden geri durmaya başlamış ve 1928 yılında mali fonlarını değerlendirince borsa çok hızlı bir şekilde yükselmiştir. Bu tür yükselişler diğer krizlerde de görüldüğü gibi spekülatif hareketleri tetiklemiş ve bu hareketten yararlanmak isteyenler çektikleri kredilerle hisse satın almaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Avrupa'da Amerika'dan gelen yatırımların durgunluğu hissedilmiş ve Amerika'da mevcut olan genişleme durmuştur. 1929 yılının ilk çeyreğinde Almanya ve İngiltere'de bunalımlar başlamış, 1929 yılının Ekim ayında New York borsasında yaşanan kriz, borsadaki hisse senetlerinin fiyatlarının düşmesine sebep olmuştur çünkü bankalar çekilen

kredilerin geri ödemesini halktan istemiştir. Yatırımcılar bu panikle ellerindeki tahvilleri satmaya yönelmiş bu durumda yatırım gerçekleşmediği gibi fon satışları da gündeme oturmuştur (Güran, 2012).

Borsa krizi büyük buhranın sebebi değil ama zemin hazırlayan sebeplerden biri olmuştur. I.ve II. Dünya Savaşı kadar sarsıcı etki bırakan bu kriz, 50 milyon kişiyi işsiz bırakmış, dünyada üretim rakamları %42 oranında azalırken dünya ticareti ise %65 oranında düşüşler yaşamıştır. Bu krizin ana nedenlerinden bir tanesi de yatırımcıların sistematik olmayan risklerle borsada yer almasıdır. Bilgisiz yatırımcı finans piyasalarını panikle etkilemiştir (Caldwell ve O'Driscoll, 2007'den akt. Karabulut ve Saraç, 2020). Hazırlanan zeminin ardından sebep olması muhtemel bir durum da yatırımcı tercihleri olmuştur.

Bir diğer sebep ise benimsenen iktisat politikaları ve anlayışlarıdır. ABD Hükümeti'nin bunalım yaşandığı dönemde benimsenen anlayışın da etkisiyle mevcut ekonomiye müdahil olunması çok fazla desteklenmemiştir. Görünmez elin burada da ekonomiyi kurtaracağına inanılmıştır. Bu inancın ardından düşünce terk edilmiş ve müdahalenin gerekliliği savunulmuştur. Savunma için geç kalınmış, başarısız olan ekonomik müdahalenin vaktinde yapılmamasının sonuçları da maliyeti de büyük olmuştur. 1929 yılının 24 Ekim'inde yaklaşık 4 banka batmış ve insanların mal varlıkları neredeyse tümüyle yok olmuştur. Artan kıtlık halkı sebze ve meyve yetiştirmeye toprakla uğraşmaya itmiştir. Piyasada nakit akışının kaybolması sosyal ve siyasi değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Değişen akımlar ve düşünceler neticesinde İspanya, İtalya ve Almanya gibi bazı Avrupa ülkelerinde nasyonalizm akımı güçlenerek boy göstermiştir (Karabulut ve Saraç, 2020). Nitekim bu akımın sonrasında ise II. Dünya Savaşı yaşanmıştır.

1.4.2. Dış Borç Krizleri

Bir ülke için, anapara ve faizin belirli bir süre sonra geri ödenmesi şartıyla yabancı ülkelerden ve uluslararası kuruluşlardan sağladıkları kaynaklar dış borç olarak adlandırılır (Şahin, 2012: 46). Kamu harcamalarında devletlerin en çok kullandığı

finansman kaynağı vergilerdir. Vergi oranlarının artırılması yerine finansman sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkeler daha çok borçlanma yolunu tercih etmektedir (Şeker, 2006: 80-81).

Dış borçlanmada kaynak ve tasarruflarda meydana gelen açıklar, bütçe açıkları, dış ticaret ve ödemeler dengesindeki açıklar dış borç krizlerinde etkili olan nedenlerdendir. Ayrıca savunma giderleri, büyük yatırımların finansmanında yaşanan zorluklar, doğal afetlerden kaynaklanan olağanüstü harcamalar, vadesi gelmiş olan borçların finansmanının karşılanamaması, milli paranın değerinin korunması için gerekli rezerv ihtiyaçları gibi başlıca nedenler de bu kriz türünün etkilerindendir (Adıyaman, 2006: 22-23).

1.4.3. Arz Şoklarından Kaynaklanan Krizler

Ekonomik çıktılardaki yüksek dalgalanmalar, artan enflasyon, bütçe açıkları ile birlikte finanse edilemeyen borçlar ve döviz kurundan enflasyona olan geçişkenliğin yüksek olması, arz şoklarını tetiklemektedir.

Arz şokları ülkemizde özellikle 1970-1980'li yıllarda meydana gelmiş, enflasyon oranlarının yükselmesi ve büyüme oranlarının düşmesi neticesinde negatif yönlü bir ilişki izlemiştir (Uysal vd., 2008: 58). 1970'li yıllarda literatüre giren arz şoku kavramında petrol krizlerinin de etkisini görmek mümkündür.

1.4.3.1. Yom Kippur Savaşı

Savaşta birçok Arap ülkesi birlikte hareket etmiştir ve Mısır ile Suriye'ye yardımda bulunmuştur. Bu savaş boyunca birçok batılı devlet ise İsrail'e destek olmuş, askeri yardımlar göndermiştir. Bu savaş 1973 Arap-İsrail Savaşı olarak da adlandırılırken Ekim Savaşı, Dördüncü Arap-İsrail Savaşı olarak da bilinmektedir. Savaş neticesinde İsrail askerî, ekonomik ve diplomatik alanda ABD'ye geçmişe göre daha çok bağlı hale gelmiştir. Bu savaşın sonrasında başta Suudi Arabistan, ABD ve İsrail destekçisi ülkeleri göz önüne alan petrol ambargosu, 1974 yılının mart ayına

kadar sürmüştür (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 154). Nitekim bu ambargo petrol fiyatlarını yükseltmiş, dünya genelinde ise akaryakıt kıtlığı meydana getirmiştir.

1.4.3.2. 1973-1979 Yılları Arası Petrol Krizleri

II. Dünya Savaşından sonra birçok gelişme yaşanmıştır. Bu krizlerden bir tanesi de Bretton Woods anlaşmasıdır. Bu anlaşma bir altın para sisteminin nasıl olması gerektiğinden bahsetmiş ve standarda bağlanan otuz beş ABD doları karşılığında bir ons altın alınan sistemde dolar tek para olma özelliği taşımaktadır. Yapılan bu anlaşma sayesinde dolar dünyada kabul görmüştür. Bu sistemin ardından dünyadaki merkez bankaları rezervlerini sadece altınla tutmayı bırakarak altın ve dolar olarak tutmayı sürdürmüşlerdir. Dolar altın kadar değerli hale gelmiş ve dış dünyada da önemsenmiştir. Temel girdilerden bir tanesi olan dönemde dolarla fiyatlanan petrol de dolardaki hakim gücü kuvvetlendirmiştir. 1971 yılında bu sistem ABD tarafından terkedilmiş, tek taraflı da olsa doların altına çevrilmesine son verilmiştir (Bordo, 2017: 824). Bu gelişme piyasalarda büyük panik yaratmıştır. Değer kaybeden doların karşısında OPEC grubu ülkeleri etkilenmiş ve bu grubun petrol satışlarından aldıkları gelirler büyük oranda düşmüştür. 1973 yılında ise Arap- İsrail savaşı patlak vermiş ve gündemdeki gerilim daha da artmıştır.

Petrol satışını yasaklayan Suudi Arabistan, İsrail'e ve ona destek olanlara petrol satışlarını durdurmuştur. Bunun neticesinde petrol fiyatları dört katına çıkmıştır (Erik ve Koşaroğlu, 2016, akt. Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401). Yükselen petrol fiyatlarıyla OPEC ülkeleri dönem içinde yüksek kazanç sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler ise; Zaire, Peru, Türkiye, Meksika, Arjantin, Brezilya dış borçlarının ödeyemeyecek duruma gelmiş ve bu ülkeler moratoryum ilan etmişlerdir. Petrol krizi bu ülkelerin üzerinde çok daha büyük etki yaratmış ve durum Dünya Borç Krizine dönüşmüştür. Petrol üreticisi olan ülkelerden biri de İran'dır ve ülke yönetimi el değiştirince orada da petrol ihracatı yüzde 4 azalmış, petrol fiyatları aynı yıl %1,5 kat yükselmiştir. Bu artışların ikinci defa yaşanması da İkinci Petrol Krizini doğurmuştur. 1973-1979 yıllarında yaşanan petrol krizleri küresel kriz olma özelliği taşımaktadır. Bu krizler dünya üzerinde 1980 yıllarını etkilemiştir (Karabulut ve Saraç, 2020: 375-

401). Keynesyen yaklaşımın benimsendiği bu yıllarda sorunlara çözüm olamayan bu akım popülerliğini yitirmiş yerini Neo Liberal yaklaşım almıştır.

1.4.3.3. 1999 Brezilya Krizi

90'lı yıllarda enflasyon rakamları her ülkede olduğu gibi Brezilya'da da yükselmiştir ve hükümet bu rakamları aşağıya çekebilmek için enerji sektörü, eğitim, özel okul hizmeti her alanda mevcut olan giderleri tek ve sağlam bir paraya endekslemeye çalışmıştır. Vergi sisteminde yaşanan problemler de ülkenin geniş çaplı mali açıklarına neden olmuş ve hükümet sürekli şekilde emisyon yapma yolunu seçince enflasyon sorunu artış göstermiştir (Gruben ve Welch, 2001: 12-23). Artan enflasyona rağmen tek paraya sabitlenmesi düşünülen Brezilya Reali 1994 yılında bir planla geliştirilerek dolara endekslenmiş ve ülke para kurulu uygulamasına geçiş yapmıştır. Bu yıllarda GSYH'daki düşüşler, kamu borçlarındaki açık seviyesi, artarak devam etmiştir.

1997 yılında yaşanan Güneydoğu Asya Krizi ve 1998 Rusya Krizi, yatırımcıların tedbirli davranmalarına sebep olmuş ve Brezilya'da borçlanmanın devam edebilirliği riskli hale gelmiştir (Eiteman vd., 2001). Hükümet bu borçları çevirmekte hayli zorlanmış, aldığı yardım paketleri de soruna çözüm bulamamıştır.

1999 yılında ocak ayında yapılan seçimlerden sonra eyalet yönetiminde değişiklik yaşanmış ve borçların ödenemeyeceğine dair üç aylık bir durdurma talebinde bulunarak yönetimi haberdar etmiştir. Bu açıklama ve haber diğer eyaletlerin de harekete geçmesine sebep olmuş altı eyalet daha erteleme duyurusunda bulunmuştur (Gruben ve Welch, 2001: 12-23). Oldukça zor dönemlerden geçen merkezi hükümet, yabancı sermaye çıkışları sebebiyle devalüasyona gitmiş ve devalüe edilen paraya rağmen kurda yükselme baskısı devam edince sabit kur uygulaması terk edilmiştir.

1.4.4. Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri şirketlerin faaliyetlerini ve hane halklarının piyasadaki etkileşimini sınırlayan krizlerdir. Bunun yanı sıra yatırım ve tüketim harcamalarının azalmasını hızlandırarak finansal sektörün kredi ve ödemeler sisteminin doğru şekilde çalışmasını ve işlemesini engellemektedir (Demirgüç-Kunt and Detragiache, 1998: 81). Bu krizler döviz kurlarında ve faiz oranlarında aşırı dalgalanmalara sebep olurken finansal sektörleri ve finansal olmayan diğer sektörleri de olumsuz şekilde etkileyerek durgunluğa sürükler. Vadesi gelmiş alacaklar tahsil edilemediği takdirde ise yükümlülükler yerine getirilemeyerek güven bozan etki oluşturmaktadır (Claessens vd, 2002: 2).

1.4.4.1. 1772 Kredi Krizi

1772 yılında İngiltere'de ortaya çıkan bu krizin ana sebebi Doğu Hindistan şirketinin batmasıdır. Hindistan'nın Bengal eyaletinde meydana gelen kıtlık milyonlarca kişinin öldürülmesine hatta katledilmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda bu şirketin hisselerine büyük oranda yatırım yapan Hollanda ülkesi de dolaylı yoldan batmıştır. Bu süreçte İngiltere'de yatırımcıya duyulan güven azalmıştır. Bununla birlikte Avrupa kolonileri de tümüyle kıtlığa sürüklenmiştir. İngiltere ile Birleşik Devletler arasında ihracatla ticaret yapan birçok kişi kredi kıtlığının neden olduğu bu çökmeyle de büyük sıkıntılar yaşamıştır (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 8-287). Nihayetinde tacirler yaşanan durumlara daha fazla güç yetirememiş ve iflas etmişlerdir. Kredi krizi yaşanıldığı döneme büyük hasar vermiş ve halkın bir süre sonra isyan ile sonuçlanacak olan Boston Çay Partisi ayaklanmalarına olanak hazırlamıştır.

1.4.4.2. 1792 Finansal Paniği

1792 Finansal Paniği Amerika sermaye piyasasında meydana gelmiştir. Hisse senetlerinin çok kısa bir sürede değer kaybettiği bu dönem sermaye piyasasının ilk iflas örneği özelliği taşımaktadır. Yaşanan her krizin sebepleri meydana geldiği konuma ve duruma göre farklılık gösterdiği için '1792 Finansal Paniğin' oluşmasında temel sebep kısmi rezerv bankacılığıdır. Kısmi rezerv bankacılığı sadece küçük bir bölümü nakit çekilmek üzere bulundurulan kalan tüm paranın mevduat sahiplerince

kredi olarak tutulduğu sistemdir. Bunun neticesinde bankalar kaydi bir para meydana getirir ve bu sayede yüksek karlar sağlar. Devlet, fon piyasasını çok sağlıklı bir şekilde yürütemezse bankaların kaydi para ile yüksek karlar sağlaması çok riskli bir durum olabilmektedir. Kısmi rezerv bankacılığının kontrol altına alınmak istemesiyle merkez bankası kurma girişimi ilk defa 1791 yılında gerçekleşmiştir. Bu dönemde ülkenin hazine sekreteri Hamilton'dur. Hazine sekreteri ülkedeki bankaların sahip oldukları kredileri sınırlamaları için harekete geçmiş bu hareketlilik yavaş bir şekilde sağlanması gerekirken tamamıyla kesinti yaşanmış ve ekonomik bir kriz meydana gelmiştir. Çok küçük adımlarla ulusal düzene girmiş olan ülke büyük oranda ekonomik zarara uğramıştır (Akbaş, 2017: 70-127).

1.4.4.3. 1796- 1797 Bankacılık Paniği

Atlantik Kredi piyasalarında gündeme gelen problemler sebebiyle bu dönemde bir panik yaşanmış ve İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında ticari manada dar boğazlar sorunu doğmuştur. Spekülasyonlar çoğu dönemde olduğu gibi bu yıllarda da kendini göstermiş ve arsa spekülasyonları ile ABD'de sorunlar sürmüştür. Amerika bu mevcut durumlarla boğuşurken Avrupa kıtasında Fransa ile savaş içerisinde olan İngiltere büyük zarar görmüştür. Nitekim 1797 yılında İngiltere Merkez Bankası, verdiği bir kararla paniğe sebep olmuş ve madeni para basımını ortadan kaldırmıştır. Bu karar 1800'lü yıllara dek sürmüştür. Gündeme gelmesi muhtemel bir işgalden korkan İngilizler paralarını bankada bırakmamak için bir akımda bulunmuşlardır. Öte yandan ABD emlak piyasasında meydana gelen gerilemenin etkisiyle Atlantik kredi piyasalarında deflasyonist hareketler oluşmuştur (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 48). Bu skandallar neticesinde İngiltere 1800'lü yıllarda İflas Yasası'nı üç yıl süreliğine yürürlüğe koymuştur.

1.4.4.4. 1836 Bankacılık Paniği

Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan bu krizin ana sebebi spekülatif hırstır. Ülkedeki bankalar ödemeleri sadece değerli madenlerden altınla almayı kabul edince piyasada meydana gelmiş olan balon patlamıştır. Satılan banknotların da güvenli olmadığı endişesiyle hükümetin arsa satışının ardından büyük bir kriz

yaşanmıştır. Bu paniğin hemen sonrasında yine beş yıl boyunca sürecek olan buhran yaşanmış olup dönemdeki bankalar batmış, işsizlik ise tahmin edilemeyecek boyutlara çıkmıştır (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 55-56). Panik ve buhranın etkileri geniş bir konumda ses bulmuş ve kapitalizmin karşısında duracak bir grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.4.4.5. 1866 Bankacılık Krizi

Her ülke ekonomisi bir dönüm noktasına sahiptir, İngiltere finans sisteminin de önemli dönüm noktası bu krizin yaşandığı yıllar olmuştur. Overend Gurney bankasının batmasıyla 1866 krizi başlamıştır. Gurney şirketine bağlı olarak Norwich Bank 1775 yılında kurulmuş ve senet komisyonculuğu alanında ilerleyerek adını Overend Gurney olarak değiştirmiştir. 1850 yılında şirket kendinden sonra açılan üç şirket olmasına rağmen onların toplamından bile daha büyük hale gelmiştir. Bunun vesilesiyle İngiltere her yıl dış borçlarının toplamının yarısı eden senetleri piyasaya iskonto etmiştir. Bir süre sonra ödemelerde zorluk yaşayan Overend Gurney şirketi İngiltere Merkez Bankası'ndan olağanüstü yardım istemiş fakat şirketin göstermiş olduğu faaliyetler standartlarla uyum sağlamadığı için reddedilmiştir (Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401). 10 Mayıs 1866 yılında ilgili şirket ödemelerini gerçekleştirememiş ve yarattığı paniğin finansal piyasalara hızlı bir şekilde yayılması ile birçok banka batmıştır.

1.4.4.6. 1907 Banka Paniği (Knickerbocker Krizi)

Yüksek oranlarda değerlenen hisseler bu krizin çıkış sebeplerinden biri olmuştur. Krizler tarihinde ayrı ve büyük bir yeri olan 1907 Banka Paniği, ABD merkezli bir krizdir. Krizin başlıca nedenlerinden biri Knickerbocker şirketidir. Hatta 1907 krizinin Knickerbocker Krizi olarak da anıldığı olmuştur. Bu şirketin merkezi New York'tadır ve asıl adı Knickerbocker Trust Company'dir. Finans ve kredi piyasalarında güven durumunun ne kadar fazla önem arz ettiğini ortaya koyan Knickerbocker şirketi, hisse senetlerindeki parasal büyüme sonrası Avrupa bankalarını zor durumda bırakarak ödemelerini durdurmuştur (Moen ve Tallman. 1992, akt. Karabulut ve Saraç, 2020: 375-401). Ardından gecelik yükselen faiz oranları yüzde

125'leri aşmış ve tüm piyasa aktörleri büyük bir panik yaşamışlardır. Alevlenen tartışmalar ve panik neticesinde ise 1913 yılında Fed'in kuruluşu yani ABD Merkez Bankası'nın kuruluşu gerçekleşmiştir (Akbaş, 2017: 87-88). Netice olarak ülkede rezerv sağlayan borç verme mercii kurulmuş banka panikleri son bulmuştur.

1.4.5. Döviz Krizleri

AB ülkelerinde meydana gelen Döviz Kuru Mekanizması (ERM) krizleri genellikle gelişmiş ülkelerde çıkan krizlere örnek olarak gösterilebilir. Para krizi olarak da adlandırılan bu krizde uygulanan sıkı para politikaları etkili olmaktadır. Örneğin 1995 Meksika Krizi aşırı tüketimin sebep olduğu bir krizdir. 1997-1998 yıllarında yaşanan Asya Krizi ise aşırı yatırım krizi olma özelliği taşır (Hatipler, 2011: 194).

1.4.5.1. 1992 Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizi (Kara Çarşamba)

Avrupa Para Sistemi, ekonomik ve parasal birliğin sağlanması amacıyla 1979 yılında kurulmuştur. Bu sistemin getirisi ile Avrupa Döviz Kuru Mekanizması oluşturulmuş ve para değerlerinin birbirleri arasında dalgalanması önlenmiştir. Bu kurulan mekanizma sayesinde Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında ulusal paralara bir kur ve referans değeri verilmiş, 2,25'lik değerde ülke paraları dalgalanma yaşamışlardır. Bu oran sabit kalmayıp, ilerleyen süreçlerde istisna durumlar karşısında yüzde 6 gibi bir rakamlara çıkarılmıştır (Wyplosz, 2006: 200-210). Bu mekanizmaya üye olan ülkelerden bir tanesi de İngiltere'dir ve bu süreçte 1 sterlin 2,95 marka sabitlenerek aralarına katılmıştır. Bu durum ülkelerin kendi para politikalarına karşı kontrol sağlamalarına engel olmuştur. Almanya para politikasını kendisi belirlemeye devam etmiş bu sayede birliğe üye olan ülkelerden çok daha önemli bir seviyeye gelen para değeri ile üye ülkeler üzerinde söz sahibi olmuştur. Çok geçmeden doğu ve batı Almanya'nın birleşmesi ülkeyi sarsmış ve enflasyon baskıları oluşmuştur. Bu sayede Almanya daraltma politikalarına başvurmuş ve kurlarda suni yükselme meydana gelmiştir (Bayar, 2014: 200- 217). Dönem içerisinde değer kaybeden birçok para birimi olmakla birlikte en çok dikkat çeken değer kaybı sterlin üzerinde

gerçekleşmiştir. Hatta belirlenen aralığı yüzde 6 seviyelerine çekeceği düşünülerek İngiltere'ye dair beklentiler olumsuz yönde artmıştır. Artan olumsuz beklentiler yine spekülatörleri beslemiş ve para ticareti artış göstermiştir. George Soros adlı bir spekülatörün sadece bir günde yaklaşık bir milyar dolar kar kazanç elde ettiği açıklanmıştır. Bu spekülatörler sonrasında fazlasıyla zor zamanlar geçiren İngiltere 16 Eylül 1992 yılında bu mekanizmadan ayrılma kararı almış ve bu kararın alındığı gün Kara Çarşamba olarak adlandırılmıştır.

1.4.5.2. Tekila (Meksika Peso) Krizi

Peso ya da Tesebonos krizi isimleriyle anılan ve genellikle Meksika-Tekila krizi denilen bu kriz 1980'li yıllarda liberizasyon sürecinde ortaya çıkmıştır. Dönemin şartlarına uyum sağlayan Meksika faiz oranlarında, iktisadi büyümede ve enflasyon rakamlarında gelişme göstermesine rağmen kriz kaçınılmaz olmuştur. Bu gelişmelerin yaşandığı süreçte ABD ile siyasi yakınlık sağlayan Meksika ülkesine yüklü oranlarda sermaye girişi sokmayı başarmıştır. Hatta Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) anlaşmasını 1993 yılında yaptıktan sonra bu sermaye akışı daha çok hız kazanmıştır (Kübalı, 2000: 12). Tüm bunlara rağmen 1994 senesinde ülke seçim hazırlıklarına başlamış para ve maliye politikaları gevşetilmiştir. Gevşeyen bu politikalar seçimlerden sonra dahi olsa oluşan kamu açıklarını kapatamamıştır. Bu açıklara tasarruf yani tüketici borç açıkları ve cari açıklar da dahil olmuş ve ülke daha büyük bir sıkıntının içine girmiştir. Oluşan panik ortamı yabancı yatırımcılara güven vermemiştir. Sermaye sahipleri dolara endekslenen borç senetleri Tesebono'ları ellerinden çıkarma yoluna gitmişlerdir. Hızlı bir şekilde eriyen Meksika Merkez Bankası rezervleri de krizin habercisi olmuştur. Hükümet tüm bu yaşananlardan sonra paranın değerini düşürme kararı alarak devalüasyona başvurmuştur (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 150-159). Meksika'nın ulusal parası Peso'nun değeri dolar karşısında aşağılara çekilmiş; önce %15 ardından %80 gibi bir oranla iki defa devalüe edilmiş ve ülkenin bir yılda sağladığı tüm kazanımları yok etmiştir.

1.4.5.3. 1994 Türkiye Krizi

Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de liberizasyon süreci zorlu geçmiş ve 80'li yıllarda Türkiye, dünya piyasasına entegre olmaya çalışmıştır. Ülkede sermaye hareketleri kısa vadeli borçların artmasına sebep olurken spekülatif hareketler de bu artışın etkilerinden biri haline gelmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), ülke ekonomisinde yer alan yabancı sermayeyi artırma yoluna giderek döviz satın almış ve rezerv oranlarını yukarıya taşımıştır. Piyasaya sürekli Türk Lirası (TL) sürerek devam ettirdiği bu sistem enflasyon rakamlarının artmasıyla son bulmuştur (Cura, 1998: 130-140). 1980'li yıllarda ülkeye giren yabacı sermaye hız kazanmış ve uygulanan politikaların sayesinde enflasyon düşürülerek TL değer kazanmıştır. Değer kazanan TL'nin ikili ilişkileri sebebiyle döviz değersizleşmiş ülkeye giren ithal mallar ucuzlamıştır. Ülkede üretilen malların dışarıya satışı, ihracatı düşerken ithalat hızlı bir şekilde artış göstermiş ve neticede cari açık oluşmuştur. Azımsanmayacak düzeyde oluşan cari açık 6,5 milyar doları bularak bu tutar yaşanan o güne dek en büyük cari açık tutarını oluşturmuştur. Nitekim 1994 yılında kriz bu şekilde patlak vermiştir (Turan, 2011: 62).

Krizin oluşumundaki temel süreç genel hatlarıyla böyle görünse de 1994 krizini tek nedene bağlamak yersizdir. Dönem şartları baz alındığında bütçe dengesindeki problemler de krizin sebeplerinden biri olmuştur. Bütçenin daimi olarak açık vermesi borçlanma yolunu tetiklemektedir. Borçlanma finansman kaynaklarından bir tanesidir ve bu yolu seçerek bütçe açıklarının kapatılacağına inanılmıştır. Belli bir süre sonra borçlanma yolu da tıkanmış ve borçlanma maliyetleri yükselmiş, bu durum faiz oranlarının da artmasına sebep olmuştur (Danışoğlu, 2007: 7).

Borcun borçla kapatılması düşüncesi uzun yıllar boyunca var olmuştur ve buna ''Refinansman'' adı verilmiştir. Bu düşünce desteklenmese de yüksek faiz oranları enflasyonu, enflasyon da yüksek faiz oranlarını besleyerek kriz sebeplerine zemin hazırlamışlardır. Bankalar ülkedeki yüksek faizlerden kurtulmak için yurtdışından düşük faizli fon bulma arayışına girmişlerdir. Yüksek faizli senetler düşük faizli devlet borçlanma senetlerine dönüştürülerek risksiz kazanç pozisyonu

oluşturulmuştur (Cihangir, 2005: 104). Bankaların bu girişimi açık olan pozisyonların tehlikeli boyutlarla artmasına sebep olmuştur. Bir müddet sonra kamu borçları artmıştır. Önüne geçilemeyen, yönetim dışında kalan kamu borçları, verilen cari açık, değerlenen TL gibi nedenlerin ardından karşılıksız para basma yoluna başvurmaktan başka çare kalmadığına kanaat getirilmiştir. Hükümet kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'den avans çekmeye başlamış ve ülkedeki yerli para miktarının artmasına sebep olmuştur. Bu durum devalüasyon beklentisini de doğurmuştur. TCMB spekülatif atakları engellemek, oluşan döviz talebine cevap vermek için piyasaya döviz aktarımı yapmaya başlamış fakat bu durum sorunu çözememiş ve bir müddet sonra sadece rezervler erimiştir (TCMB, 2002: 33). Tüm bunların üzerine ülkede IMF'nin destekleriyle 5 Nisan kararları alınmıştır. Bu kararlar neticesinde TL devalüe edilip değeri büyük oranda düşürülmüş, enflasyon artık üç basamaklı rakamlara yani yüzde 105 seviyelerine ulaşmış, ekonomi yüzde 6 rakamlarına dek küçülmüş ve işsizlik artmıştır.

1.4.5.4. 1997 Güneydoğu Asya Krizi

Yabancı sermayenin yatırımları karlı hale getirmesiyle 1990'lı yıllarda Güneydoğu Asya ülkeleri gelişip güçlenmeye başlamıştır (Rajan ve Zingales, 1998: 12). Tayland, Endonezya, Güney Kore gibi ülkeler 1997 yılında meydana gelen bu krizden en çok etkilenen ülkeler olmuştur. Hatta bu ülkelere Asya Kaplanları adı verilmiştir. Yine bölgede Laos, Malezya, Filipinler, Çin, Hindistan, Tayvan, Singapur, Brunei ve Vietnam da krizin etkilerini taşımış ve sıkıntı çekmişlerdir (Kaufman vd., 1999: 195-196). Bu kriz Asya'nın bir kısmını etkisi altına almış ve diğer ülkelerde de dünya ekonomisinin batabileceği düşüncesini oluşturmuştur.

Krizi, emlak piyasasının tetiklediği kabul gören bir görüştür. Tayland hükümeti, ABD dolarından ayrılarak Baht para birimini desteklemiş ve serbest bırakma girişiminde bulunmuştur. Akabinde Tayland Baht'ı dibe vurmuş ve kriz meydana gelmiştir.

1.4.5.5. 1998 Rusya Ruble Krizi

1997 yılında yaşanan Güneydoğu Asya Krizi'nin akabinde yaşanmış krizi, artçı krizlerden biri olarak nitelendirebiliriz. Liberal sürece entegre olan Rusya da SSCB'nin dağılmasından sonra 15 Aralık 1991 yılında fiyatları serbest bırakmış ve ticareti serbestleştirmiştir. Rusya'nın ulusal parası olan Ruble'nin değeri, serbestleşen ticarette piyasada belirlenmiş ve gerekli devir işlemleri ile özelleştirmeler sağlanmıştır. 1997 yılında ise şaşırtıcı şekilde kamuya ait olan mülkiyetin %80'i özel sektöre geçmiştir (DPT, 1998: 1- 14). Serbestleşen dış ticaret, ülkeye nihai mal kazandırmış ve ithalatını yükseltmiştir.

İthalatta meydana gelen artışlar zannedilenin aksine cari açık oluşturmamış, Rusya'nın petrol ve doğalgaz üreticisi olması sebebiyle ihracat dengesini de sağlamıştır. Piyasaya sızan ithal mallar yurtiçinde oluşan fiyatlarda düşüşlere sebep olmuş ve IMF ile 1996 tarihinde yapılacak olan Stand-by Anlaşmasında da sıkı para politikası, sabit döviz kuru ve enflasyonun düşürülmesi hususlarında önemli rol oynamıştır. Dengeler sağlanırken kamu harcamalarında reformlar aksamış ve vergi gelirlerinin artırılamaması, kamu harcamalarının azaltılması sonucu kamu açıkları yükselme eğilimine girmiştir (Balı ve Büyükşalvarcı, 2011: 180-187).

Kamu açıkları elbette buradaki tek sorun olmamıştır, vadeler bu koşullar altında göz ardı edilememiştir. Kısa vadeli borçlar hükümeti finansman bulmak zorunda bıraktıkça 1997 yılında Güneydoğu Asya krizi petrolün fiyatının düşmesine sebep olmuştur. Petroldeki bu düşüş Rusya'nın ihracatını sınırlamış ve düşürmüştür. Gerileyen ihracatlar ülkede cari açık oluşmasına zemin hazırlamıştır (Chiodo ve Owyang, 2002: 10-11). Yabancı sermayenin devalüe beklentisi ile sermaye çıkışı başlayınca IMF'nin kredi destekleri ve faiz artırımları durdurulamamış ve ülke 1998 yılının 17 Ağustos'unda moratoryum ilan etmiştir.

1.4.5.6. 2000-2001 Türkiye Krizi

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan ekonomik krizler sonrasında birçok ülke toparlanma çabası içerisine girmiştir. Bu krizlerden hızlıca etkilenmekle birlikte toparlanma çabası gösteren ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.

Türkiye, 1997 yılında yaşanan Güneydoğu Asya Krizi ve 1998'de yaşanan Rusya ekonomik krizinden etkilenmiş olmanın yanı sıra, 1999 yılında Sakarya ve Düzce merkezli yaşanan depremlerin doğurduğu olumsuz sonuçlarla birlikte oldukça zorlu bir sürecin içerisine girmiştir. 1990'lı yıllarda yaşanan bu ardışık olayların sonrasında Türkiye'nin ekonomik açıdan toparlanması, oldukça zorlu bir süreci gerekli kılmıştır. Dış etkilerin fazlasıyla rol oynadığı ülkemizde faiz politikaları ve siyasi değişiklikler de gelişmemizi olumsuz etkilemiştir. Dönemin hükümeti ile yedincisi düzenlenen Stand-by Anlaşması, 22 Aralık 1999 yılında imzalanmış, ekonomik büyüme, faiz oranları, borç stokları gibi makroekonomik değişkenlerin gidişatı kötü etkilemesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Turan, 2011). Böylelikle kamu maliyesinde bir disiplin benimsenmeye çalışılmıştır.

2000 yıllarına gelindiğinde ise iç borçlanma yerini dış borçlanmaya bırakmıştır ve faiz oranlarının düşme beklentisi oluşturulmuştur. Faiz oranlarının düşmesi dolaylı olarak tüketici kredilerini ve tüketim mallarına olan talebi de artış yönüne çekmiştir. Enflasyon artışı devam ederken ithal mallara olan talep, cari açık sorununu da beraberinde getirmiştir. Akabinde yabancılar, ellerinde bulundurdukları devlet borçlanma senetlerini satmış ve bu şekilde döviz kurunda yükselme baskısı da oluşturmuşlardır. Aralık ayında IMF ile yapılan 'Stand by Anlaşması' sayesinde 7,5 milyar dolar kredi alınmış ve TCMB müdahalesiyle yaşanan kriz savuşturulmuştur (Kazgan, 2008). Faiz oranlarının yükselmesi bankaları olumsuz etkilemiş, bankacılık sisteminde büyük sorunlar oluşmuştur.

2000 yılı Kasım ayında yaşanan kriz, TCMB müdahaleleriyle ve sağlanan kredilerle savuşturulmuş olsa da şubat ayında 2001 yılında farklı bir kriz boy göstermiştir. Yine ülkemizde siyasi istikrarsızlığın etkileriyle ağır geçecek bir kriz

açığa çıkmıştır. 19 Şubat'ta başlayan borsadaki spekülatif ataklar panik havası yaratmış ve yabancı sermayenin ülke dışına kaçmasının yanı sıra ülkemiz halkı da TL'nin değer kaybedeceği beklentisiyle döviz taleplerini artırmıştır. Tüm bunlar kurda baskıya sebep olurken faizler büyük oranda artırılmıştır. Bu artış da döviz talebi yetersiz olunca kur çıpasından vazgeçilerek serbest kura geçiş sağlanmıştır (Yıldırım, 2003). Bununla birlikte dolar lira kuru neredeyse iki katına çıkarılmış, TL'nin değeri yarı yarıya düşürülmüş, üretileni satamaz duruma gelen reel piyasalar stagflasyonist baskıya girmişlerdir. 2001 krizi ile birçok bankaya el konulmuş; finans piyasalarında kredi daralmaları yaşanmış ve yaklaşık iki milyon kişi işsiz kalmıştır (Kazgan, 2008). Tüm bunlar değerlendirildiğinde ülkemiz tarihinde yaşanan en ağır kriz 2001 krizi olmuştur.

Bu krizler içerisinde döviz krizi örneklerine bakıldığında kısa vadeli borçlar, finans ve bankacılık sektöründe denetimlerin eksik olması, maaş ve ücretlerde mevcut disiplinin bozulması, petrol ve gaz ürünlerindeki fiyatlarda aşırı düşüşler bu krizlerin yaşanmasında etkili olan nedenler arasında sayılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE AVRUPA BİRLİĞİNE ETKİLERİ

Dünya Mali Krizi olarak da bilinen 2007-2008 Küresel Finans Krizi, 2007 yılının Ağustos'unda başlamış ve 'mortgage (subprime) krizi' olarak tanımlanmıştır. Denetimlerdeki eksikliklerin ve piyasada var olan yapının etkilediği, siyasi politikaların öngörülemeyen olumsuz sonuçlarının zemin hazırladığı bu kriz, kısa bir zamanda tüm dünyayı etkisi altına almış ve geçmiş dönemlerde yaşanan finansal krizlerle de ortak özellikler taşımıştır. Varlık fiyatları balonu, bazı finansal kurumların bilançolarındaki aksaklık ve bozulmalar, yanlış yönetilen finansal yenilikler yaşanan krizin de diğerleri ile ortak özellik taşıdığının en net kanıtı olmuştur (Hatipler, 2011: 195).

2.1. Küresel Finans Krizi (2007-2008 Mali Krizi)

2007-2008 Finansal Krizi, 1929 Büyük Buhranından sonra yaşanan en büyük finansal krizdir. ABD'de nakit sıkıntısı çeken bankacılık sistemi ile başlayan bu kriz yüzünden birçok önemli iş kolu batmış, tüketicilerin büyük miktarda servetleri azalmış ve hükümetler yüksek oranlı taahhütlere girmişlerdir (Baily ve Elliott, 2009). Hükümetlerin çabaları bankaları kurtaramamış, bununla beraber borsada ciddi kayıplar meydana gelmiştir. Konutlara olan talep azalmış ve konut fiyatlarında ciddi oranlarda düşüşler yaşanmıştır.

2008 yılının Ekim ayından itibaren diğer ülkelere de sıçrayan bu kriz ABD'de başlamıştır fakat yayılımla reel sektör krizine, ardından küresel bir krize dönüşmüştür. Domino etkisi gösteren bu kriz birçok ülkede ekonomik yapıları da yıkmıştır (Bahar ve Pehlivan, 2011: 5).

2.1.1. Küresel Finans Krizini Hazırlayan Nedenler

2005-2006 yıllarında kriz sebeplerinden olan Konut Balonu adı verilen balon, ABD'de patlak vermiştir (Lahart, 2007). Sistemin hane halkına verdiği gevşek kredi sistemi yüzünden insanlar geri ödeyebilecekleri düşüncesiyle borç yükünün altına girmiş, neticede ise gayrimenkul değer kazanamadığı gibi ödemeler de gerçekleştirilememiştir.

ABD'de ortaya çıkan subprime krizinde prime ve subprime grupları da rol oynamaktadır. Prime müşterileri yeterli gelire sahip ve iyi derecede kredi sicili taşıyan kişilerden oluşurken subprime müşterileri ise düşük gelir gruplarına ait olan kişileri temsil etmektedir. Subprime grubu aynı zamanda prime müşterilerinden daha fazla kredi riskine girerek yüksek oranda faiz ödemektedir. Subprime müşterileri mortgage yani uzun vadeli borçla konut satın alınan sahada aktif rol oynamaktadır. 1996 yılında subprime mortgage oranı %9 iken bu rakam 2004 yılından sonra hızla artmış ve 2006 yılında %20'lere ulaşmıştır. 2006 yılında konut, gayrimenkul piyasasında yaşanan durgunluk fiyatlarda düşüş başlatmış, tüketicilerin fiyatlardaki yükselme beklentisi ile yüksek faizlere katlanmaları ise yanlış bir tercih olmuştur. Özellikle Amerika Merkez Bankası (FED)'nın faiz artırımı tüketicileri yüksek faiz oranları ile karşı karşıya bırakmıştır. Nitekim konut sektörü türev ürünleri ortaya çıkarsa dahi yeni finansal araçlar krizi önleyememiştir (Apak ve Aytaç, 2009:207-208).

Yaşanan krizin sebepleri arasında likidite bolluğu başta olmak üzere özensiz krediler, yüksek menkul kıymetleştirme, hatalı derecelendirme ve denetimlerin gecikmesi gibi farklı nedenler bulunmaktadır (Alantar, 2008: 75). Bu krize konut balonu, mortgage krizi denmesinin sebebi konuttaki yoğun talep ve ardından gelen spekülatif ataklardır. 2008 krizinin yaşanmasındaki bir diğer sebep ise seküritizasyondur. Seküritizasyon, üçüncü kişilere satılan menkul kıymetlerin ticari kredi, konut kredisi, araç kredisi gibi kredi kartı borçlarının bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır (Raynes ve Rutledge, 2003: 103). Bu durum bankalarda kredi riskini de azaltmakla birlikte 2008 yılında bu işlemin tam manasıyla yapılamamış olması da yine krizin sebeplerini ortaya koymuştur. Denetim eksikliğinin de sebep olduğu bu krizde

yatırım bankaları, tasarruf bankaları, finans kurumlarının tümünün denetiminin eksikliği, farklı kurumlarca denetlenmesinin gerekliliği nedenler arasında gösterilmektedir.

Oluşumu bakımından Küresel Finansal Krizi ana başlıklarıyla inceleyecek olursak:

2.1.1.1. Likidite Bolluğu ve Özensiz Krediler

2006 yılının sonuna kadar finansal piyasalardaki likidite sürekli olarak yükselme eğilimi göstermiş ve kriz öncesinde artan bu likidite bolluğunu bankalar karlı operasyonlara dönüştürmüştür (Hatipler, 2011: 198). Özensiz verilen krediler ödeme gücü olmayan kişilere dahi kullandırılmıştır (Yaprak, 2009: 55-64). Bankalar kişilere işi ve herhangi bir varlığı olmasa dahi kredi vermiştir. Bu durum varlık fiyatlarını çok hızlı bir şekilde artırarak konut fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur.

2.1.1.2. Menkul Kıymetleştirme

Riskin bir kurumdan diğer kuruma aktarılması ve nakit akışlarının belirli bir havuzda toplanarak yatırımcılara satılmak üzere menkul kıymet üretilmesi olarak tanımlanan menkul kıymetleştirme, geri ödenemeyen kredilerde hem kişi hem de kredi veren bankayı, diğer aracı finansal kuruluşları ve de mali sistemi zor durumda bırakmıştır (Yaprak, 2009: 55-64). Bu sayede risk faktörü de tek bir kurumda kalmayarak farklı kurumlara aktarılmıştır (Aslan, 2008:7). Ayrıca bu yöntemle kişiler normalden daha fazla kredi kullanma imkanı elde etmişlerdir.

2.1.1.3. Saydamlık Eksikliği

Finansal piyasalarda saydamlık olmaması krizlerin tahmin edilmesini zorlaştırmaktadır. Saydamlık arttıkça piyasalar daha az krizle karşılaşmakta kriz ve saydamlık arasında ters ilişki yaşanmaktadır (Yaprak, 2009: 55-64). Bankaların sahip oldukları varlıkların ne olduğu ve bu varlıkların muhatabının kimler olduğu konusunda

şeffaf olunmaması bu krizin ana etkenlerinden biri olan saydamlık eksikliğini oluşturmaktadır (Hatipler, 2011:199).

2.1.1.4. Derecelendirme Kuruluşlarının Hataları

Derecelendirme kuruluşlarının firmaların sahip oldukları finansal problemleri zamanında ve doğru olarak tespit edememiş olması bu kuruluşların hatalarındandır.

Bankalara ve diğer finansal kuruluşlara derecelendirme notu verirken bu görevi objektif şekilde yerine getiremeyen ve piyasalardaki durumu iyi analiz edemeyen kuruluşlar notu düşürmek için geç kalmıştır. Bu durum da yine krizin ana nedenlerinden birini oluşturmuştur (Yaprak, 2009: 55-64). Hatta bazı firmaların notu 2007-2008 küresel finansal krizi başlayınca düşürülmüştür.

2.1.1.5. Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşların Eksikliği

Bu eksiklikler düzenleyici ve denetleyici görevi üstlenen kurumları başta FED risk ortamında önlem almak konusunda geç kalmış ve konut fiyatlarının etkileneceğini ön görememiştir (Alantar, 2008: 2-4).

2.1.2. Küresel Finans Krizinin Sonuçları

2007-2008 Finansal Krizi sadece ülkelerdeki ekonomileri etkilememiş sosyal ve kültürel hayata da olumsuz etki ederek küresel bir kriz olma özelliği taşımıştır.

Yaşanan kriz dünya ekonomilerinde özellikle de ABD'nde büyük ve ülkeyi derinden etkileyen sonuçlar doğurmuştur. Artan işsizlik rakamları, konut fiyatlarında yaşanan düşüşler konut kredilerinde geri ödemelerin alınamaması konut piyasalarında düşüşlere neden olmuştur. Regülasyonlar ve müdahaleci yaklaşımlar ise krizden sonra piyasanın kendiliğinden çözüleceğine dair inancın yitirilmesine sebep olmuş regülasyon taleplerinde artış gerçekleşmiştir. Para piyasalarına yapılan enflasyonist etki ve büyüme oranlarındaki düşüşler ile ekonomi daralmıştır (Hatipler, 2011: 200-201).

2.2.Küresel Finans Krizinin Avrupa Birliği'ne Etkileri

Global dünya üzerinde birçok kavramda olduğu gibi ekonomileri de birbirinden ayrı düşünmemek gerekmektedir. ABD'deki mortgage piyasasında, yatırımcıların dörtte birini yurtdışı piyasasına ait olan yatırımcıların oluşturması sebebiyle kriz, diğer finansal merkezlere kolaylıkla sıçramıştır (Stiglitz, 2010: 21). Dünyanın en büyük ekonomilerinden birine sahip olan ABD'de bir ekonomik kriz meydana gelmişse küçük veya büyük şiddetlerde olsa dahi bu krizin etkileri birçok ülkede görülebilmektedir.

ABD de meydana gelen 2007-2008 küresel finansal krizin çeşitli etkileri Avrupa'da da görülmüştür ve krizin ilk zamanlarında ABD'ye göre daha iyi durumda olan Avrupa, 2008-2009'lu yıllarda krizin olumsuz etkilerini hissetmiştir. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ise üst üste toplantılar yaparak bir araya gelmiş, kriz sebebiyle yaşanan olumsuz etkileri düşürecek önlemler almak için toplanarak çeşitli ekonomi paketleri üzerinde durmuştur. AB istatistik kurumu Eurostat, Euro bölgesi ekonomilerinin daraldığını hatta Euro bölgesinde en büyük ekonomiye sahip olan ülke Almanya'nın bile ikinci çeyrekte %0,5 oranlarında daralma yaşadığını göstermiştir. Bölgenin diğer büyük ekonomilerinden olan Fransa ve İtalya da %0,3 oranında daralma yaşamış, bölge genelinde 2007-2008 büyük finansal krizi sonrası büyüme rakamları da negatif seyretmiştir.

Bu durumlar yaşanırken sadece büyüme rakamları değil, tüketicilerin harcamaları, enflasyon, iş dünyasında hakim olan güven ortamı, perakende satışlar gibi ekonominin seyrinde etkili olan birçok veri de olumsuz etkilenmiştir. Tüm bunların yanında ülkelerin para birimi üzerindeki etkileri de değişmiş, FED faiz indirimi uygulamasına rağmen Avrupa Merkez Bankası (ECB) önceliği enflasyona vererek faiz artırımına devam etmiştir. Böylelikle Euro, dolar karşısında daha çok değer kazanmıştır. Tüm bunların üzerine petrol fiyatları daha da artış göstermiştir. Gıda fiyatları yükselme eğilimini sürdürmüştür. Bununla birlikte ECB enflasyon konusundaki hedeflerinden taviz vermeyince Euro bölgesinden negatif büyüme

oranlarına yönelik sinyaller gelmeye başlamıştır. Nitekim verilerin böylesine kötü seyretmesi ECB'nin faizleri düşüreceği beklentisini daha da artırmış Euro'nun dolar karşısında değer kaybetmesine sebep olmuştur. Euro-Dolar paritesi 1.60 seviyelerinden, 2008 yılının Ekim ayında 1.288 seviyelerine kadar gerilemiştir (Apak ve Aytaç, 2009: 224-226).

2.3. Krize Yönelik Avrupa Birliği'nin Üye Ülkelere Karşı Duruşu ve Alınan Yapısal Tedbirler

ABD'de yaşanan 2007-2008 küresel finansal krizin etkileri Avrupa ekonomilerini de etkileyince, AB üyesi ülkeler, uluslararası iş birliği oluşturacak kararlar alarak krizin olumsuzluklarını gidermeye çalışmıştır. Krizden en çok etkilenen ülkeler ise İngiltere, Almanya ve Fransa olmuştur (Apak ve Aytaç, 2009: 232). Böylelikle diğer ülkeler de benzer tedbirlerle alınan kararlara uyum sağlamıştır.

AB genelinde Euronun finansal krizde daha koruyucu bir rol üstlendiği kabul edilmiş, Euro cinsinden finansal araç ve enstrümanlara Eylül 2008'den Mart 2009'a dek talep daha da artmıştır (Wyplosz, 2009:22). Artan talebe rağmen finansal sermaye hareketleri durma noktasına gelmiş, Avrupa finansal piyasalarında mevcut durum değişiklik göstermeye başlamıştır. Uluslararası kısa vadeli borç piyasalarına bağlı hareket eden İrlanda gibi ülkeler uluslararası kredi kısıtı ile bankacılık sistemini etkilemiş, çökme eşiğine sürüklemiştir (Lane, 2012:55).

ABD'dekine benzer konut balonları AB'ye üye olan ülkelerde de oluşmaya başlamıştır. İrlanda, İspanya ve Yunanistan'ın da Euro bölgesine girdikten sonra ekonomilerinde faiz düşüşleri yaşanmış, tüketici kredilerindeki artışın da ardından halkın büyük bir kesimi konuta yönelmiştir (Yifu Lin ve Triechel, 2012: 8).

Konut balonunun patlaması konut piyasasından sağlanan vergilerin azalmasına hatta yok olmasına sebep olmuştur. Konut piyasasından kredi sağlayan

bankaların ise olumsuz etkilenmesi sonucu bilançolarında bozulmalar yaratmıştır (Yılmaz, 2014: 128).

Küresel krizin yapısal etkileri AB üzerinde yoğun şekilde hissedilmiş, Euro Bölgesindeki ekonomiler tarihindeki en büyük daralmayı 2009 yılında %4'lere gelen ekonomideki küçülme ile yaşamışlardır (Szekely ve Van den Noord, 2009).

Tablo 2-1. 2007-2008 Finansal Krizi Sonrası Ekonomik Göstergeler

	Reel GSYİH (Bir önceki yılın aynı dönemine göre % değişim)																							
	2008				2009				2010				2011				2012				2013			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
AU	2,89	2,27	0,63	-2,22	-4,66	-5,02	-3,21	-0,85	0,61	1,70	2,30	2,89	3,97	3,87	2,45	1,29	0,78	0,53	0,68	0,73	0,29	0,04	0,35	0,71
BE	2,25	2,29	1,07	-1,63	-4,05	-4,28	-2,82	0,02	1,95	2,92	2,40	2,09	2,75	1,90	1,42	0,99	0,34	-0,20	-0,31	-0,40	-0,51	0,06	0,40	0,78
FR	1,67	0,61	-0,03	-1,86	-3,91	-3,50	-3,13	-0,88	1,14	1,89	2,33	2,19	2,91	2,15	1,82	1,48	0,60	0,42	0,46	-0,02	-0,24	0,68	0,32	0,77
AL	2,70	1,73	0,50	-1,78	-6,92	-6,61	-5,72	-3,00	2,33	4,36	4,59	4,44	5,55	3,56	3,18	2,42	0,89	0,83	0,52	0,11	-0,61	0,06	0,27	1,14
YU	1,60	1,50	1,00	0,10	-1,1	-2,7	-3,5	-2,1	-2,8	-3,1	-4,1	-7,4	-5,5	-7,3	5,0	-7,5	-6,5	-6,3	-6,9	-5,7	-5,6	-3,8	-3,0	-2,3
IR	1,29	-2,10	-0,96	-8,85	-9,41	-5,39	-6,90	-3,62	-2,01	-1,43	1,39	0,95	1,40	3,26	2,01	4,49	0,37	-1,72	-0,80	0,97	0,00	0,31	1,68	-1,21
IT	0,49	-0,24	-1,89	-3,00	-6,90	-6,67	-5,00	-3,48	0,90	1,83	1,80	2,20	1,42	1,07	0,41	-0,57	-1,71	-2,41	-2,60	-2,85	-2,38	-2,20	-1,92	-0,87
LU	3,77	-0,18	-1,53	-4,97	-9,31	-7,56	-4,65	-0,45	2,69	3,71	2,03	3,99	2,74	1,45	1,76	1,73	0,17	0,40	-0,76	-0,44	0,72	2,03	2,85	2,96
HO	3,87	2,86	1,50	-1,06	-3,66	-4,66	-3,94	-2,33	0,30	2,12	1,44	2,02	2,07	1,59	1,09	-0,66	-1,45	-0,85	-1,42	-1,36	-1,35	-1,88	-0,76	0,92
PO	1,59	0,81	0,38	-1,95	-4,24	-3,84	-2,60	-1,20	2,09	2,39	1,75	1,37	-0,34	-1,37	-2,20	-3,39	-2,50	-3,36	-3,68	-3,77	-3,82	-2,13	-1,02	1,55
SL	5,43	5,31	2,57	-1,63	-7,47	-9,63	-9,28	-5,75	-1,00	1,26	1,63	2,59	2,37	1,60	0,88	-0,72	-0,99	-2,61	-2,74	-3,42	-3,10	-1,66	-0,83	1,89
ISP	2,73	1,93	0,34	-1,38	-3,55	-4,54	-4,09	-3,14	-1,36	-0,12	0,18	0,51	0,59	0,28	-0,03	-0,63	-1,24	-1,61	-1,67	-2,06	-1,95	-1,59	-1,14	-0,20
ISV	1,36	0,79	0,01	-5,13	-6,41	-6,05	-6,04	-1,26	3,95	5,95	7,34	7,87	5,00	3,47	3,51	0,14	1,23	1,37	0,81	1,62	1,77	1,04	0,63	3,01
ING	2,81	0,58	-2,08	-4,29	-6,79	-6,34	-4,97	-2,47	0,52	1,98	2,39	1,75	1,69	0,77	0,96	1,06	0,58	0,09	0,27	0,16	0,69	1,76	1,82	2,70
ABD	1,11	0,84	-0,31	-2,77	-3,46	-4,06	-3,28	-0,24	1,60	2,72	3,08	2,73	1,89	1,65	1,18	1,68	2,65	2,32	2,73	1,60	1,72	1,76	2,26	3,13
	İşsizlik Oranı (%)																							
	2008				2009				2010				2011				2012				2013			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
AU	3,9	3,5	3,7	4,1	4,4	4,8	5,1	4,8	4,5	4,5	4,5	4,2	4,3	4,1	3,9	4,3	4,1	4,4	4,5	4,6	4,9	4,7	5	5
BE	7,1	6,9	7,4	6,9	7,7	7,8	8	8	8,3	8,5	8,4	7,9	7,1	7,1	7,5	7,3	7,2	7,6	7,6	8,3	8,3	8,4	8,5	8,5
FR	7,2	7,4	7,5	7,9	8,5	9,1	9,2	9,6	9,4	9,3	9,3	9,2	9,2	9,1	9,2	9,3	9,4	9,7	9,8	10,2	10,3	10,3	10,3	10,2
AL	7,9	7,7	7,3	7,2	7,6	7,9	8	7,7	7,5	7,2	6,9	6,7	6,3	6	5,8	5,7	5,5	5,5	5,4	5,4	5,4	5,3	5,3	5,2
YU	8,1	7,6	7,6	8,1	9,1	9,3	9,8	10,4	11,4	12,2	13	14,4	15,6	16,8	18,4	20,8	22,3	24,1	25,5	26,3	27	27,6	27,8	27,6
IR	5,1	5,6	7	8	10,4	12	12,7	13,1	13,2	13,7	14	14,9	14,4	14,4	14,9	15,1	15	14,8	14,8	14,3	13,7	13,7	12,8	12,2
IT	6,4	6,9	6,9	6,9	7,4	7,6	8,1	8,2	8,5	8,5	8,3	8,3	7,9	7,9	8,6	9,2	10	10,6	10,8	11,3	11,8	12,2	12,3	12,5
LU	4,4	4,8	5,1	5,2	5,4	5,3	5,1	4,9	4,6	4,5	4,4	4,7	4,7	4,8	5	4,8	4,9	5,1	5,1	5,3	5,6	5,8	5,9	6,1
HO	3,1	3,1	3	3	3,2	3,5	3,9	4,2	4,5	4,5	4,5	4,4	4,3	4,2	4,4	4,9	5	5,1	5,3	5,6	6,2	6,6	7	7
PO	8,2	8,3	8,6	8,7	9,7	10,4	11,1	11,2	11,5	12	12,3	12,2	12,2	12,5	12,8	14	14,7	15,4	16,2	16,9	17,4	16,9	16	15,4
SL	4,7	4,3	4,3	4,3	5	5,7	6,4	6,5	6,8	7,3	7,4	7,8	8	7,9	8,2	8,6	8	8,5	9,5	9,5	10,5	10,4	9,9	9,7
ISP	9,2	10,4	11,7	13,9	16,5	17,7	18,3	18,9	19,2	19,9	20,1	20,3	20,5	20,7	21,8	22,7	23,6	24,5	25,3	25,9	26,3	26,3	26,1	25,8
ISV	5,9	6	6,2	6,7	7,4	8,4	8,7	8,8	8,9	8,8	8,5	8,1	7,9	7,8	7,6	7,8	7,7	7,8	8,1	8,2	8,1	8	8	8
ING	5,1	5,3	5,8	6,3	7	7,8	7,8	7,7	7,9	7,8	7,7	7,8	7,7	7,9	8,2	8,3	8,1	7,9	7,8	7,7	7,8	7,7	7,5	7,1
ABD	5	5,3	6	6,9	8,3	9,3	9,6	9,9	9,8	9,6	9,5	9,6	9	9,1	9	8,6	8,2	8,2	8	7,8	7,7	7,5	7,2	7
	*Uzun Vadeli Faiz Oranları (%)***																							
	2008				2009				2010				2011				2012				2013			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
AU	4,18	4,54	4,57	4,14	4,12	4,15	3,85	3,62	3,65	3,29	2,88	3,09	3,63	3,57	2,94	3,13	3,05	2,54	2,03	1,88	1,88	1,81	2,21	2,15
BE	4,18	4,59	4,67	4,16	4,04	3,95	3,67	3,62	3,51	3,35	3,04	3,48	4,1	4,17	4,02	4,42	3,61	3,24	2,63	2,37	2,29	2,09	2,59	2,54
FR	4,08	4,47	4,48	3,9	3,64	3,79	3,63	3,53	3,49	3,18	2,78	3,02	3,55	3,54	3,01	3,19	3,05	2,77	2,21	2,11	2,16	1,96	2,37	2,33
AL	3,93	4,25	4,26	3,5	3,07	3,32	3,3	3,19	3,18	2,78	2,42	2,6	3,14	3,1	2,26	1,93	1,83	1,42	1,36	1,37	1,47	1,34	1,73	1,75
YU	4,39	4,82	4,97	5,03	5,72	5,35	4,66	4,97	6,24	8,3	10,79	11,03	11,86	15,5	16,61	19,03	24,74	25,4	23,69	16,16	11,14	10,24	10,23	8,6
IR	4,24	4,76	4,63	4,56	5,66	5,53	4,87	4,87	4,65	5,15	5,76	8,41	9,55	11,07	9,04	8,65	7,05	6,79	5,61	4,51	4,02	3,81	3,98	3,5
IT	4,38	4,78	4,9	4,66	4,54	4,46	4,19	4,05	4,02	4,03	3,9	4,19	4,78	4,8	5,49	6,61	5,71	5,79	5,69	4,78	4,45	4,21	4,46	4,15
LU	4,42	4,98	4,84	4,17	4,33	4,59	3,94	3,80	3,69	3,08	2,77	3	3,41	3,34	2,63	2,31	2,16	1,99	1,67	1,52	1,61	1,54	1,96	1,86
HO	4,05	4,43	4,48	3,95	3,74	3,86	3,65	3,5	3,4	3,08	2,65	2,84	3,35	3,44	2,73	2,43	2,23	2,06	1,78	1,66	1,74	1,78	2,18	2,13
PO	4,31	4,69	4,77	4,3	4,5	4,44	4,04	3,85	4,35	5,11	5,63	6,5	7,36	9,89	11,47	12,23	13,22	11,38	9,67	7,91	6,25	5,97	6,84	6,12
SL	4,35	4,68	4,79	4,61	4,76	4,74	4,12	3,88	3,93	3,86	3,73	3,81	4,28	4,51	4,91	6,17	5,85	5,39	6,49	5,5	4,93	5,89	6,55	5,88
ISP	4,15	4,51	4,64	4,16	4,15	4,1	3,86	3,79	3,93	4,18	4,19	4,7	5,3	5,38	5,43	5,65	5,23	6,17	6,43	5,56	5,06	4,5	4,53	4,16
ISV	4,01	4,22	4,13	3,19	2,89	3,46	3,4	3,25	3,28	2,83	2,56	2,9	3,35	3,07	2,25	1,76	1,85	1,59	1,43	1,5	1,91	1,83	2,37	2,38
ING	4,52	4,91	4,78	4,15	3,54	3,58	3,73	3,74	4,06	3,81	3,26	3,31	3,77	3,54	2,85	2,33	2,2	1,96	1,67	1,79	2,18	2,01	2,77	2,84
ABD	3,66	3,89	3,86	3,25	2,74	3,31	3,52	3,46	3,72	3,49	2,79	2,86	3,46	3,21	2,43	2,05	2,04	1,82	1,64	1,71	1,95	2	2,71	2,75

Kaynak: OECD Veri Tabanı ve ELSTAT (2008-2013)

** 10 yıllık devlet tahvili getiri oranları

2008 yılının dördüncü çeyreğinde 2007-2008 finansal krizi kendini tam anlamıyla hissettirmiş ve Tablo 2.1'de incelenen tüm ülkelerin ekonomilerinde daralma gözlemlenmiştir. Bu daralmada iş gücü piyasası da etkilenmiş, ABD, Yunanistan, İspanya gibi ülkelerin işsizlik oranları krizle daha da çok artmıştır. 2008'in birinci çeyreğinde Yunanistan'da işsizlik oranı %8.1, İspanya'da %9.2 iken 2013 yılında üçüncü çeyrekte bu oran Yunanistan'da %27.8 ile zirveyi görmüştür. İspanya ve Yunanistan'da ortaya çıkan işsizlik rakamları katlanılmaz boyutlara ulaşmış, 2008'in ilk çeyreğinde tüm Euro Bölgesi ülkeleri birbirlerine yakın oranlardan borçlanabilmişlerdir. 2009 yılına gelindiğinde ise Yunanistan farklılaşmış; 2010'da İrlanda, Portekiz ve Yunanistan ile Almanya'nın arasında oluşan makas açılmaya başlamıştır (Yılmaz, 2014: 128-131)

2009 yılında ortaya çıkan resesyon ile otomatik istikrarlandırıcılar (stabilizatörler) devreye girmiş ve böylelikle vergi gelirleri düşerek sosyal harcamalar artmıştır. Ayrıca resesyonla mücadele için sadece bu adım atılmamış maliye politikaları da devreye sokularak kamu maliyesi ciddi bir yükün altına girmiştir (Baldwin ve Gross: 2010:10). 2009 yılının sonlarında bütçe açıkları olmasına rağmen kriz, bankacılık problemi olarak görüşmüş ve mali riskler önemsenmemiştir (Lane, 2012:55).

Yunanistan'da da konut balonu patlamış, Yunanistan, Borç Krizini başlatan ülke konumuna gelmiştir. Asıl sorun ise ülkedeki taşımacılık ve turizm sektörünün resesyondan en çok etkilenen ülke olmasıdır. Böylelikle vergi gelirleri ciddi oranda düşmüş, bütçe açığı/ Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) oranını Ekim 2009'da göreve gelen hükümet yenileyerek %6.7'den %12.7'lere çıkartmıştır. Akabinde Yunanistan'ın kredi notu da düşürülmüş ve 2010 yılının başında bütçe ve borç oranı istatistiklerinde Yunanistan'ın hile yaptığı ortaya çıkmış ve ülke borç alamaz hale gelmiştir (Nelson, vd. 2010:4).

Yunanistan'da başlayan borç krizinin ardından diğer kırılgan ekonomiler de etkilenmiş, kredi derecelendirme kuruluşları bu yayılmada etkili olmuştur. Krizin

gelişini önceden tahmin edemeyen kredi derecelendirme kuruluşları, kırılgan ekonomilerin tahvillerini yüksek tutmuşlardır. Yunanistan'da yaşanan krizden sonra ise aşırı davranarak diğer ülkelerin de notlarını düşürmüşlerdir (De Grauwe, 2010: 1).

Yunanistan'dan sonra İrlanda ve Portekiz de borç alamaz hale gelmiş akabinde AB ve IMF'ye başvurmak durumunda kalmışlardır. Emlak balonu, mali çarpıklıkları bulunmayan Portekiz ise rekabet gücünü kaybetmekten kaynaklı ekonomik sorunlar yaşamış, yüksek borç oranına sahip İtalya ile bankacılık sektörü problemli olan İspanya'nın, 2011 yılından sonra ülkelerinde tahvil spreadları hızlı bir şekilde artış göstermiştir (Yılmaz, 2014: 132).

Önce bankacılık krizi gibi görünen 2007-2008 küresel finansal krizi tüm bu değerlendirmelere bakıldığında ise borç krizini tetiklemiştir.

2.4. Parasal Birlik, Delors Raporu ve Maastricht Kriterleri

Ekonomik ve parasal birliğe (EPB) geçişin önemli adımı 1988 yılında düzenlenen Hannover Zirvesinde Komisyon başkanı Jacques Delors öncülüğünde kurulan komite ile atılmıştır. Nisan 1989'da EPB'ye geçişin detaylı raporlarının sunulduğu komitede kurların geri döndürülemez bir şekilde sabitlenmeden önce ekonomik yakınsama, bütçe disiplini ve fiyat istikrarı gibi konularda aşamalı geçiş öngörülmüştür. Bu aşamalardan birincisi tek piyasanın koşullarını yerine getirmeyi ve parasal kooperasyonu desteklerken ikinci aşaması geçiş niteliği taşıyarak EPB'nin gerekli unsurlarını hayata geçirmiştir. Son aşamada ise tek paraya geçmemiş ülkeler için yeni döviz kuru mekanizması kurulması kararı yer almaktadır (Mongelli, 2010:26).

Maastricht Anlaşması ise 7 Şubat 1992'de imzalanmıştır ve Delors Raporundan esinlenilmiştir. 26-27 Haziran 1989 yılında zirvede kabul edilen Delors Raporu EPB'yi gerçekleştirmek için Roma Anlaşması'nda değişiklik yapmak zorunda kalmış, Avrupa Birliği anlaşması olarak da bilinen Maastricht Anlaşması için adımlar

ancak bu değişiklik sonrası atılarak imzalanmıştır (EC, 2011:21). Bu anlaşmada da üç aşamalı bir süreç vardır ve son aşamada tek bir para birimine ve merkez bankasına geçilmesi söz konusu olmuştur. Delors raporunda ülkelerin birbirine yakınsaması gerekliliği vurgulanmış fakat kriterler tam manasıyla belirtilmediği için Maastricht Anlaşması bu eksiklikleri de kapatmıştır. Ülkelerin son aşamaya geçebilmesi için gereken özellikler belirtilmiş, anlaşmanın 109(J) maddesinde protokolde ayrıntılarıyla sunulmuştur. EPB'nin son aşamasına geçecek ülkenin;

- "Enflasyon oranı en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülkenin enflasyon oranları ortalamasının %1.5'inden fazla olmamalıdır.

- Bütçe açığı ülkenin GSYH'sinin %3'ünü aşmamalıdır ve ulusal borcu GSYH'sinin %60'ını aşmamalıdır.

- Uzun vadeli faiz oranı en düşük enflasyon oranına sahip üç ülkenin uzun vadeli faiz oranı ortalamasından %2 fazla olmamalıdır.

- Döviz kuru istikrarlı olmalıdır. DKM'da en az iki yıl süre ile bulunmuş olmalıdır." (Yılmaz, 2014: 54-55).

EPB'ye katılması için ülkelerin işgücü hareketliliğinin yüksek oranlarda olması gerektiği vurgulanmış, Maastricht kriterlerinde bütçe, enflasyon ve borç gibi makroekonomik kriterlere dikkat edilmiştir. EPB'nin içinde düşük enflasyon rakamlarına sahip olan; Almanya ve yüksek enflasyon rakamları gösteren İtalya gibi farklı ülkelerin olması Avrupa Merkez Bankası (ECB)'nın aldığı kararlara da yansımıştır. Böylelikle Ortak Merkez bankası üye ülkelerin tercihlerinin ortalamasıyla çeşitli (para) politikaları uygulamak zorunda kalmıştır. Para birliği tam manasıyla kurulmadan önce borç ve bütçe açığı olan ülkelerin enflasyonist politika tercihleri de Maastricht kriterlerinde değerlendirilmiş ve para birliğine geçiş için şartlara bağlanmıştır (De Grauwe, 2007:145).

Avrupa Para Birliği 1 Ocak 1999 Tarihinde resmen başlamış ve 2002 yılına dek hem Euro hem de ulusal paralar birlikte kullanılmıştır. Bu durum üçüncü aşamada sağlanmakla birlikte Euro ile ülkelerin ulusal paraları arasında oranlar belirlenmiştir (Küçük, 2012: 9).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN YUNANİSTAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE YUNANİSTAN BORÇ KRİZİ

İkinci Dünya Savaşı itibariyle ABD'nin yanında olmayı seçen Yunanistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) liderliğinden uzak kalmayı tercih etmiştir. Dünya genelinde iki bloğa ayrılan ülkeler arasında ABD'den yana seçim yapan Yunanistan hükümeti, bu tercihi ile dışa açılmış ve dünya ile bağlantısını geliştirmiştir (Cihangir, 2016). Daha sonraki yıllarda AB'ye üyeliğinin kabul edilmesinde de bu tercihi Yunanistan'a olumlu etki sağlamıştır (Gökçe, 2015 akt. Kızıldere ve Büberkökü, 2017). Kamuda çalışanlara yüksek ücretler veren, vaktinde mesaiye gelen çalışanları ödüllendiren, emeklilere en yüksek ücretleri veren ülke aslında borç krizinin ayak seslerini de duyurmaya başlamıştır.

3.1. Yunanistan Ekonomisinin Tarihsel Gelişimi, Yapısı ve Önemi

1980-2008 yılları arasında Yunanistan'da önemli ekonomik değişiklikler gerçekleşmiş, ülkenin AB'ye üyeliği ve Avrupa Para Birimine katılmış olmasının etkisiyle milli geliri 9 bin dolardan 30 bin dolara çıkmıştır (Oltheten vd., 2003:774-806).

Yunanistan'ın ekonomik yapısında ve temelinde üç temel sektörün etkisini görmek mümkündür; turizm, gemicilik ve finans. Bu sektörler elbette yapısal sorunlar oluşturmuş ve kayıt dışı işlerin artış göstermesiyle ülkenin vergi gelirlerinin azalmasına sebep olmuştur. Tüm bunlar Yunanistan'ı yine kötü etkilemiş ve Euro bölgesinin en zayıf halkası olma özelliğini taşımasına sebep olmuştur. Yunanistan, milli geliri düşük seyrederken enflasyon oranı yüksek olan bir ülke profili çizmiştir (Öztürk ve Aras, 2011:45).

Yunanistan ekonomik entegrasyon sürecine AB ile serbest ticaret anlaşmasını imzaladıktan sonra girmiş ve bu süreç 1961 yılında başlamıştır. AB, Yunanistan ile

büyük ticari ortaklıklara imza atmış olmasına rağmen Yunanistan, üye olan diğer birçok ülkenin gerisinde kalmıştır. AB'ye üye olduktan sonra Yunanistan ilk on yıl üye ülkelerin rekabetine katlanmış, makroekonomisini korumakta güçlük çekmiştir. Nitekim istikrarı sağlama politikaları popülist politikalarla birleşince ülkenin ekonomik niteliği düşmüş, diğer üye ülkelerle Yunanistan arasında büyük bir ekonomik fark oluşmuştur. Üyeliğinin diğer on yılında ise başarılı bir ekonomik istikrar performansı sergileyen Yunanistan, 1990'lı yıllarda Euroya üyelik açısından mali ve parasal politikalarını geliştirmiş, dış disiplinine önem vermiştir (Oltheten vd., 2003:774-806).

AB, bölgesel politikaları kapsamında ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması için çeşitli fonlar üretmiştir. Yunanistan ise bu fonlardan en çok yararlanan ülke olmuştur.

1990'lardan 2000'li yıllara gelindiğinde Yunanistan borç stoku farklılık göstermiş, özellikle 2000-2008 yılları arasında ülkenin borç stokunun GSYH'ye oranı %100'leri bulmuştur. Dönem içerisinde Yunanistan %4 büyüme ile faiz oranlarını düşük seviyede tutmuş ve yıllık ortalamasını korumuştur (IMF, 2010:35). Yunanistan zaman zaman ekonomik büyümeye sahip olsa da ülke içerisinde mali dengesizlikler sürekli yaşanmış, bu yıllarda hükümet harcamaları %87 civarında artış gösterirken vergilerinden sağladığı gelir ise %31 oranlarını bulmuştur (SGP, 2010:14).

2009 yılına gelindiğinde ise mali tablolardaki verilerin çarptırılarak açıklanması yeni hükümetin iktidara gelmesiyle duyurulmuştur. Bu tarih kasım ayı itibariyle Yunanistan krizinin resmi başlangıcı olarak sayılmaktadır. 2008 yılında hesaplanan bütçe açığı GSYH'nin %5'inden %7,5'ine yenilenmiş ve öngörülen bütçe açığı oranı ise yine GSYH'nin %3,7'sinden %12,7'sine revize edilmiştir. 2009 yılı bütçe açığı daha önce açıklanan GSYH'nin %12,7 oranı yerine esasında %13,6 olduğu yani 32,4 milyar Euroya kadar çıktığı bildirilmiştir. Tahmin edilen kamu borç oranı 2009 yılında %99,6 iken yıl sonunda GSYH'nin %115,1 olarak yenilenmiştir (IMF, 2010:6-7). Tüm bu değerlendirmelerin ardından ise Yunanistan, bütçe açıklarını

kapatmak amacıyla istikrar programına başvuru yaparak açıklarının oranını %2'lere indireceğini bildirmiştir.

Yunanistan'ın 2012 yılına kadar bütçe açıklarını %3'ün altına çekme planını AB Komisyonu desteklemiş ve hükümete ödemelerini düşük ücretlerde yapması gerektiğini hatırlatarak çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı karşılıksız kalmamış ve Başbakan George Papandreou kamudaki ücretlerin aylık 2000 Euroyu geçmeyecek şekilde olacağını bildirmiştir. Yine 2010 yılında AB komisyonunda ekonomi ve maliyeden sorumlu üye Olli Rehn, 4,8 milyar avro daha tasarruf etmek için kamu sektöründe ücret kesintileri ve vergi artırımlarını kapsayan paketi kabul etmiştir (Köse ve Karabacak, 2011:292). Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan, Slovenya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Slovakya ve Estonya gibi ülkelerin oluşturduğu Euro bölgesinde, Yunanistan'a finansal yardımda bulunulacak bir sistem üzerinde anlaşılmış ayrıca bölgenin ortak para birimi kullanılmıştır.

AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso üye ülkelere Yunanistan ile anlaşmaları çağrısında bulunarak stand-by yardım paketini önermiştir. Yunanistan'a yardımlarda bulunulması ve Euroya duyulan güvenin artırılarak revize edilmesi için ortak bir mekanizma kurulması üzerinde anlaşılmıştır. Anlaşmaya göre, Yunanistan bütün ülkelerle anlaşırsa alternatif borçlanma seçenekleri de tükenirse Euro bölgesi ülkelerinden, IMF'den kredi alabilecektir. Yunanistan için onaylanan 30 milyar Euroluk acil yardım paketinin ardından vergi kaçakçılığının önlenmesi için ülkede yeni bir reform yasası vergi reformu kabul edilmiştir. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu olan Moody's Yunanistan'ın kredi notunu düşürmüş, A2'den A3'e düşürülen bu notun ardından uzun vadeli kredi notu da Standard and Poor's tarafından BBB'den BB'ye indirilmiş ve yatırım yapılamayacak düzeylere çekilmiştir. Ülkenin Sermaye Piyasası Komisyonu borsadaki hisselerin açığa satışını birkaç ay süreyle yasaklamıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise Yunanistan için yine kurtarma paketleri onaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Euro bölgesi ekonomi ve maliye

bakanlarının ve IMF'nin de katkısıyla üç yıl süre ile Yunanistan'a 110 milyar Euroluk kurtarma paketi çıkararak onay vermiştir (Köse ve Karabacak, 2011:292-293).

Kısıtlı yaşamaya alışkın olmayan Yunanistan halkı, kamu çalışanları, işçiler, emekliler ve öğrenciler hükümetin uyguladığı kemer sıkma politikalarına isyan ederek ve protestolar gerçekleştirerek tepkilerini göstermişlerdir.

3.2. Yunanistan'ın Küresel Finans Krizi ve Borç Krizi Öncesi Ekonomik Durumu

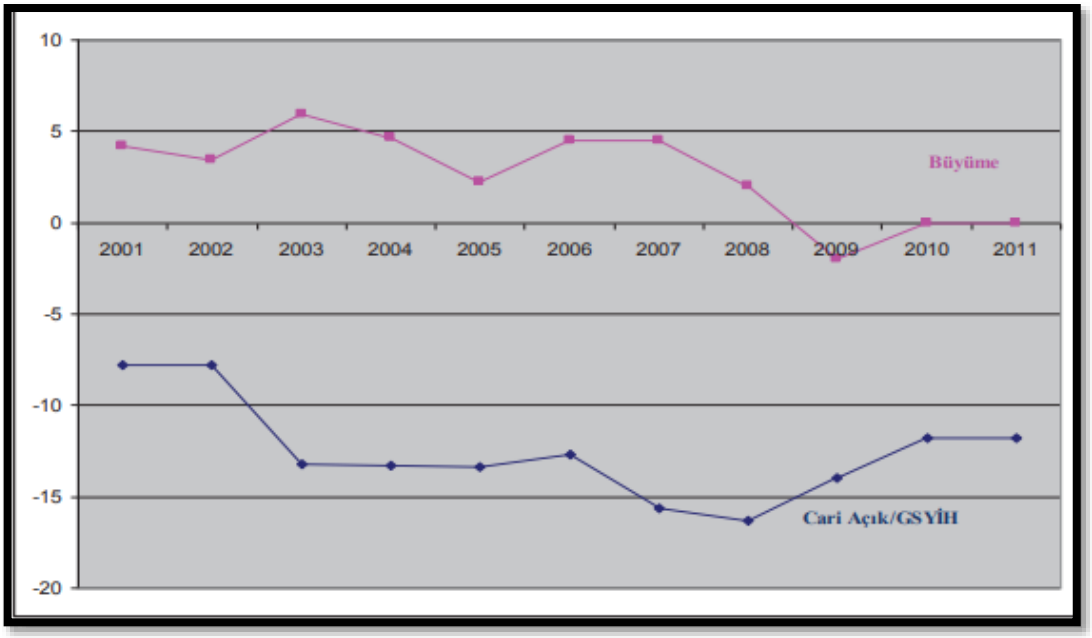
Yunanistan'ın 2007-2008 Finansal Krizinden derin etkilenmesinin en büyük sebebi uzun yıllar boyunca hem kamu yönetiminde hem de ülke ekonomisinde ekonomik sorunlar yaşamasıdır.

Krizde ülkenin yaşadığı etki 1990'lı yıllardan itibaren kamu maliyesinde ve ekonominin turizm, gemi inşası gibi sektörlerindeki daralama ile vergi gelirlerinden sağlanan düşüşlerle ülkenin mali dengesi git gide bozulmuş borçlanmanın sürdürülebilirliği zorlaşmıştır (Uçar, 2012: 8). AB'ye 1981 yılında üye olan Yunanistan 2001'de Euro alanına girmiş ve parasal birlikte buluşmuştur. Yunanistan AB'ye üye ülkeleri arasında Portekiz'den sonra gelen en düşük gelirli ikinci ülke konumundadır ve üye ülkeler arasında zenginleşme oranlarında ise yine Yunanistan tam üyelik aldıktan sonra en fazla zenginliğe sahip olup hayat standardını yükselten ülkelerin başında gelmektedir. Kriz öncesi dönemde, 2000-2009 yılları arasında ise Euro alanı ortalamasında AB ile ülkenin gelir açığı %25'lerden %10'lara gerilemiştir (EC, 2010:7 akt. Akçay, 2012: 15-35).

Ülkedeki ekonomik faaliyetler yurtiçi tasarruflarla finanse edilemeyen göstergelerdir ve cari açık, yurt dışına ülke ekonomisinden yapılan net gelir transferini ifade etmektedir. Genelde uzun süren cari açıklar ve finansman yöntemleri krizlere sebebiyet verirken ülkenin büyümesiyle tasarruf ve yatırımlar arasındaki fark daralır, dış kaynaklara olan bağımlılık da bu daralma ile azalır. Süreç içerisinde cari açık verilerek kazanılan kaynaklar, üretken verimli yatırımlara yönlendirilip

desteklenmezse, ülkede artan büyüme rakamları ile tasarruflar da artmazsa dış kaynaklara olan ihtiyaç artar. Borçlanma yoluyla kazanılan dış kaynakların faizlerini ödemek yeni dış kaynaklara olan ihtiyacı doğurmaktadır bu durum da borcun borçla karşılandığı süreci beraberinde getirmektedir (Akçay, 2012). Tüm bu değerlendirmelerin sonucunda ise ekonomide cari açığın sürdürülebilir olması zorlaşmaktadır.

Grafik 1: Yunanistan Ekonomisinde Cari Açık Düzeyi ve Büyüme (%)

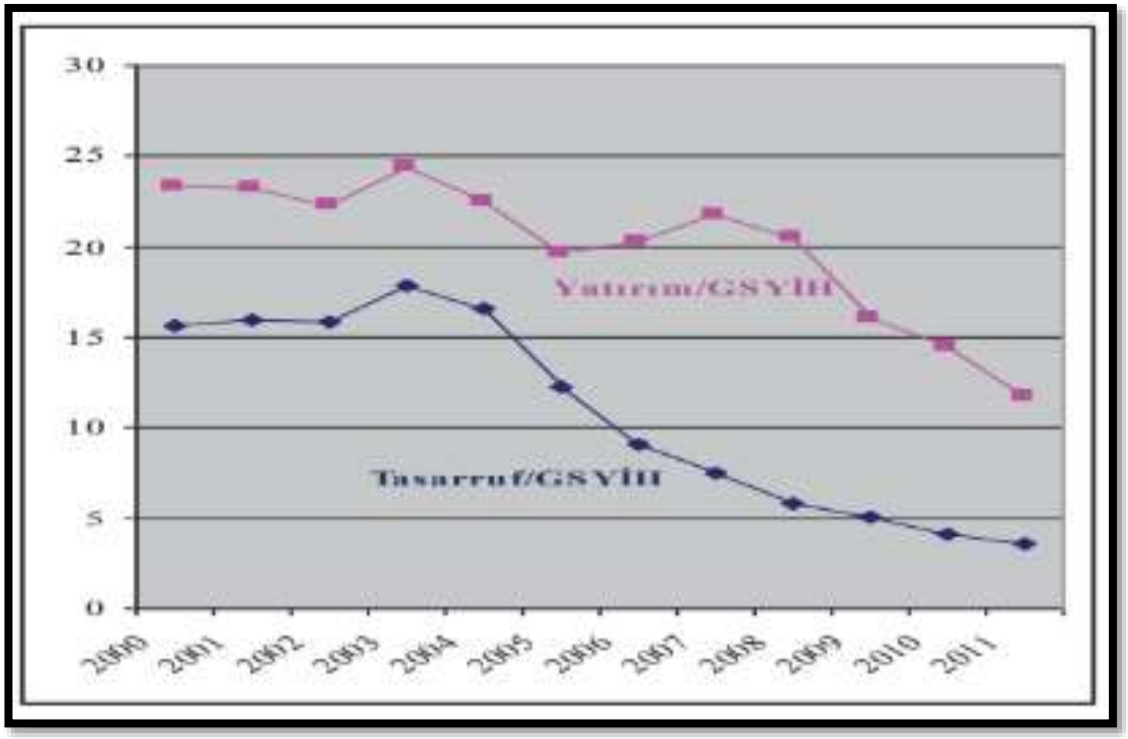
Kaynak: EC (b), 2011 akt. Akçay, 2012).

Grafik 1'de görüldüğü gibi cari açığa sahip olan ülke konumu korumakla birlikte Yunanistan, AB üyeliğini uzun yıllar sürdürmüş, 2000'li yıllara ait kriz öncesi dönem grafiğinde son on yıla ait verileri gözlendiğinde ise ekonomide risk olarak kabul edilen GSYH oranı %5 olmuştur. Yunanistan bu oranın fazlasıyla yukarısında

durmuş, 2003 yılında ise iki haneli rakamlara çıkmış ve sonuç olarak 2008 yılında bir rekor kırmıştır.

Sadece ele alınan dönemde değil 1980'li yıllarda da ülkenin cari açık/ GSYH oranı %5'lerin üzerinde seyretmiştir (Eurostat, 2010 akt. Akçay, 2012).

Grafik 2: Yatırım ve Tasarruf Düzeyinde Yunanistan'daki Gelişmeler

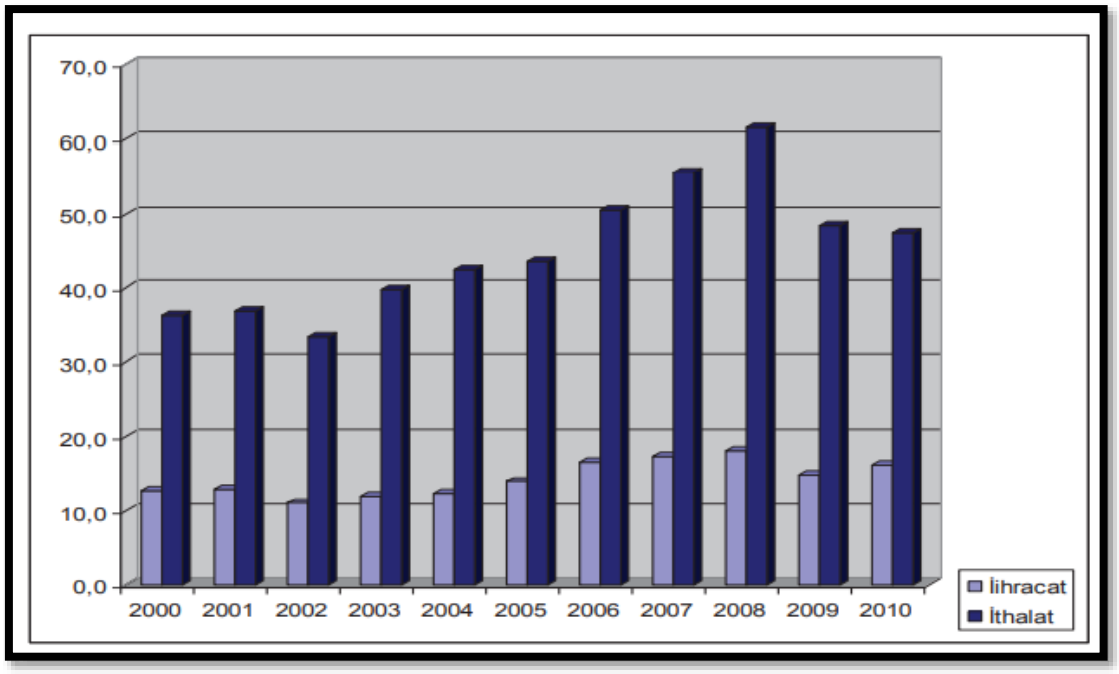
Kaynak: http://www.economywatch.com/economic-statistics/Greece/Gross_-National_Savings_Percentage_of_GDP/(28/11/2021) http://www.economywatch.com/economic-statistics/Greece/ Investment_Percentage_of_GDP/ (28/11/202).

Yunanistan'da cari açık oluşturan sebeplerden bir tanesi de yatırım ve tasarruf farklarının sürekli ve düzenli olarak açılmasıdır. Yunanistan'da yurtiçi yatırım harcamaları tasarrufların üzerindedir. Yatırım-Tasarruf açığı 2000'li yılların başında Grafik 2'de görüldüğü gibi artmıştır. Fakat 2004 yılından sonra tasarruf/GSYH

oranının düşmesi, gerçekleşen yüksek büyümeye rağmen hem tasarruf/GSYH oranının hem de yatırım/GSYH oranının giderek aşağı yönlü trend izlediğini Grafik 2'de göstermektedir. Yaşanan kriz yılına dek yatırım ve tasarruf farkının git gide genişlediğini gösteren grafikte 2000 yılındaki düzeyin iki katını 2008 yılında gözlemlemek mümkündür. Böylelikle ülkede gelir artışı olsa bile daha az tasarruf edildiği sonucuna varılabilmektedir.

Yunanistan'ın ekonomik olarak rekabet gücü düşüktür ve bu durum dış ticaret açığının genişlemesine sebep olmaktadır. Grafik 3'te de görüldüğü gibi özellikle son yıllarda rekabet gücü azalan Yunanistan 2000'li yılların başından itibaren küresel manada rekabet edebilme gücünü iyice kaybetmiştir.

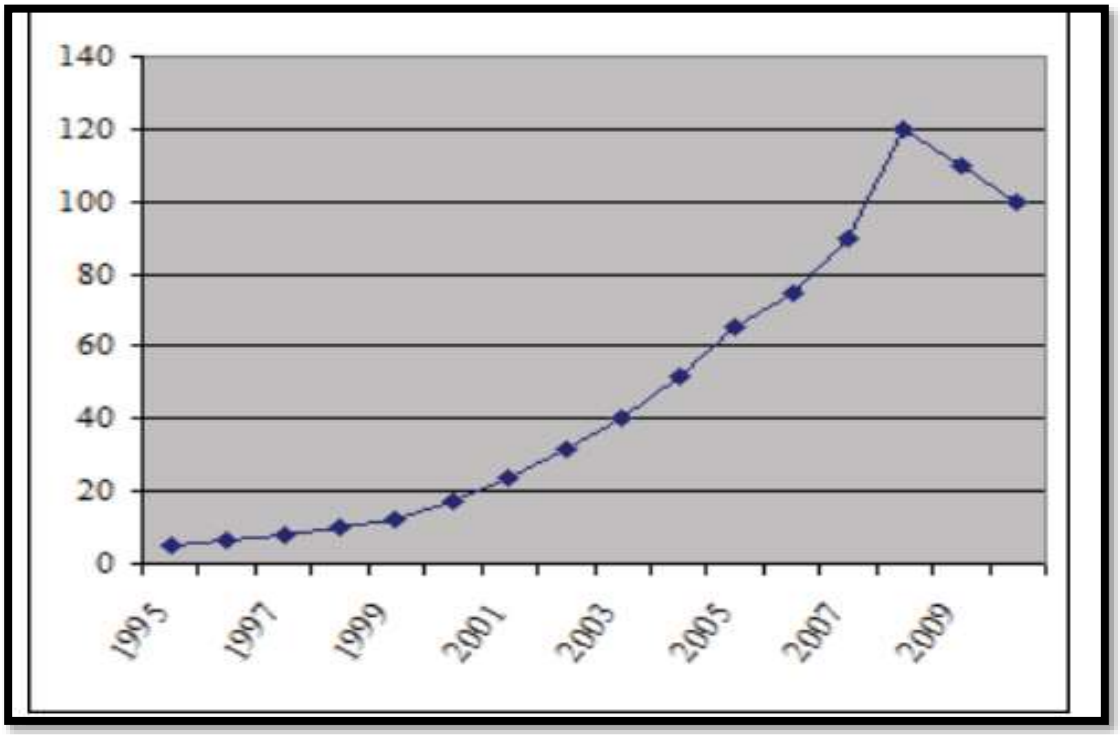
Grafik 3: Yunanistan'ın Dış Ticaretindeki Gelişmeler (milyar Euro)

Kaynak: Eurostat, 2010 akt. Akçay, 2012).

2003 yılında 37. Sıraya, 2009 yılında ise 71. Sıraya düşen rekabet gücüyle Yunanistan iyice gerilemiştir. İktidara gelen hükümetler yıllar boyunca popülist politikalar izlemiş ve bunun sonucunda kamu sektöründe verimlilik artışının üzerinde ücretleri artırmışlardır. İş gücü birim maliyetlerindeki bu artış ise ülkenin hem AB hem de uluslararası piyasalardaki rekabet edebilme gücünü olumsuz etkilemiştir (Featherstone, 2011; Nystrom, 2011; EC, 2011a akt. Akçay, 2012). Ticarete konu olmayan malların fiyatlarındaki artış da yine rekabet gücünü etkileyen faktörlerdendir.

Grafik 4: Toplam açılan Kredilerde Gelişmeler (Milyar Euro)

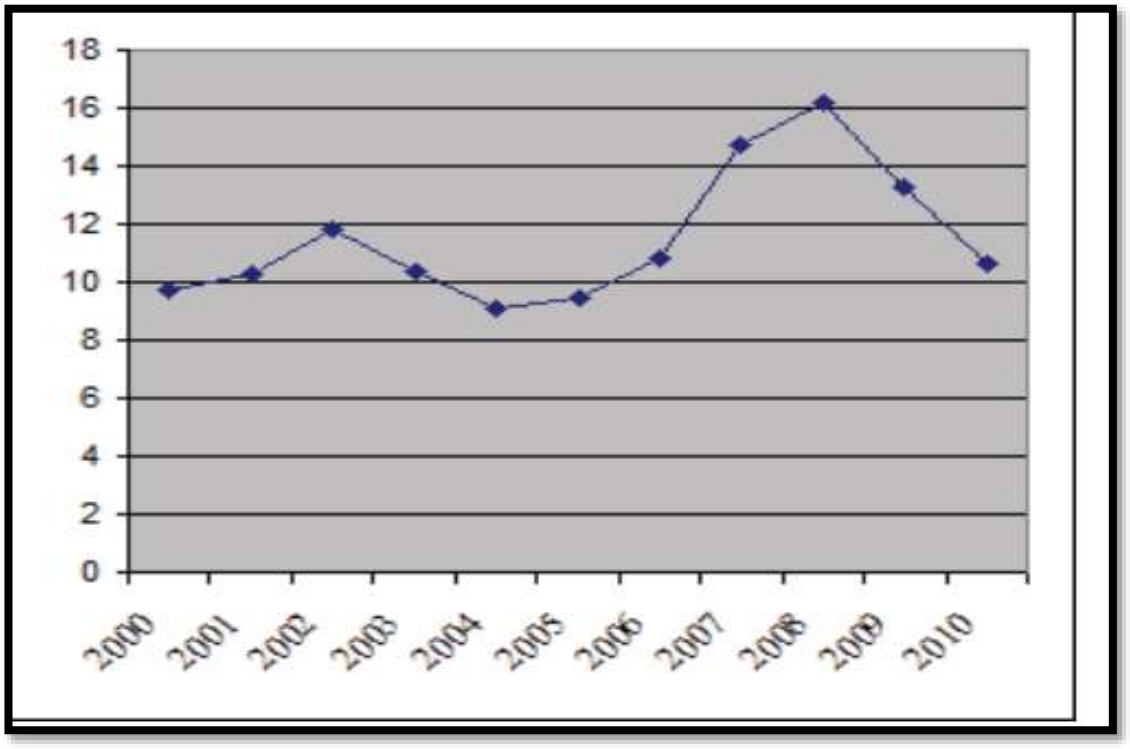

Kaynak: Athanassiou, 2007:92; Bank of Greece, Alpha Bank, 2011, akt. Akçay, 2012

Yunanistan'daki kriz öncesi yıllara tekrar bakacak olursak Grafik 5'te, 2000'li yıllarda hane halkları tüketim harcamalarını büyük oranda artırmış 2002-2004 yılları arasında ortalama artış %3,5 seviyelerini bulmuştur. Konut alımlarında ise bu harcamaların oranları yine artış göstererek %5,7'lere ulaşmıştır. Kamu tüketimleri ve yatırımları bu tarihler aralığında artmıştır.

Grafik 4'te görüldüğü üzere 1995 yılında toplam kredi hacmi, 2004 yıllarına ulaştığında on katı düzeyde artarken yıllık büyümede kredilerin hızı değiştiği halde genel ortalama yüzde otuzlarda kalmış, krizden önce ise daha da artmıştır. 2000-2004 yılları arasında GSYH oranları ve hane halkı borçluluk oranları büyüme göstermiştir (Athanassiou, 2007:92-93 akt. Akçay, 2012). Gelirlerinden daha fazla tüketen hane halkı daha fazla borçlanma gereksinimi duymuştur.

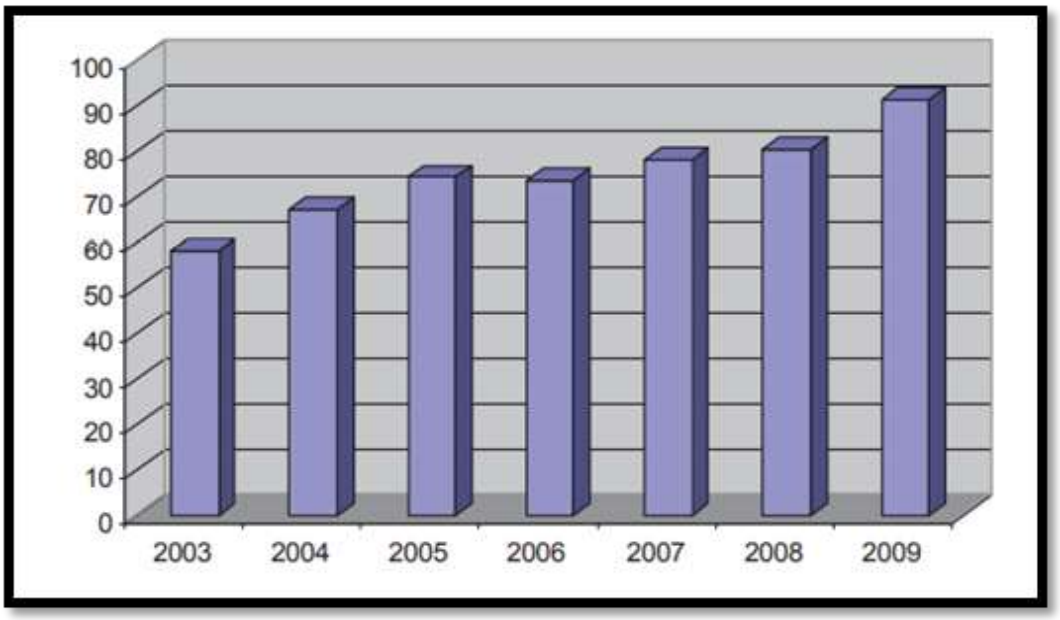
Grafik 5: Hane Halkı Borçluluk Oranları (Milyar Euro)

Kaynak: https://ec.europa.eu/info/index_en akt. Akçay, 2012

2000-2010 yılları arasında ülkenin enflasyonu git gide içinden çıkılamaz bir hal almış, AB ve Euro Alanının çok çok üzerinde seyretmiştir. Ülkenin rekabet etme gücü azalırken büyüme devam ettiği için dış ticaret açığı ve cari açıkları da daha fazla büyümüştür.

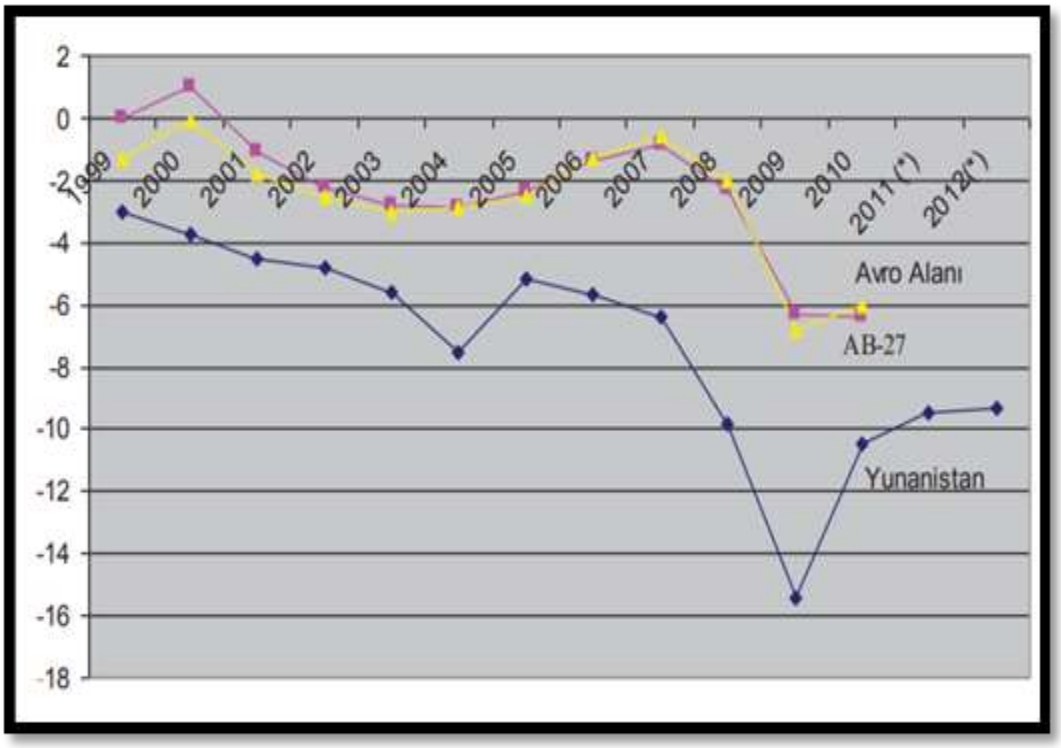
Grafik 6: Yunanistan Net Dış Borcu/ GSYH (%)

Kaynak: Diaz, 2010: 8

Kriz öncesi Yunanistan'ın dış borcu, kamu sektöründeki sürekli artışları gözlemlenmiş, devlet tahvilleri aracılığı ile borçlanan Yunanistan, uluslararası piyasalarda 2002 yılındaki hacmini 161,2 milyar dolardan üç kat artırarak 2008 krizi öncesi 478,6 milyar dolara çıkarmıştır. Yine bu oran Euro alanındaki toplamdan fazladır ve kamu sektöründeki borç 2009 yılına gelindiğinde ülkenin toplam net dış borcu 3'te 2 oranını aşarak %78 seviyelerine gelmiştir (Cebral, 2010 akt. Akçay, 2012). Yunanistan net dış borcu Grafik 6'da ayrıntılı şekilde gösterilmiştir.

Grafik 7: Bütçe Açığı/ GSYH (%)

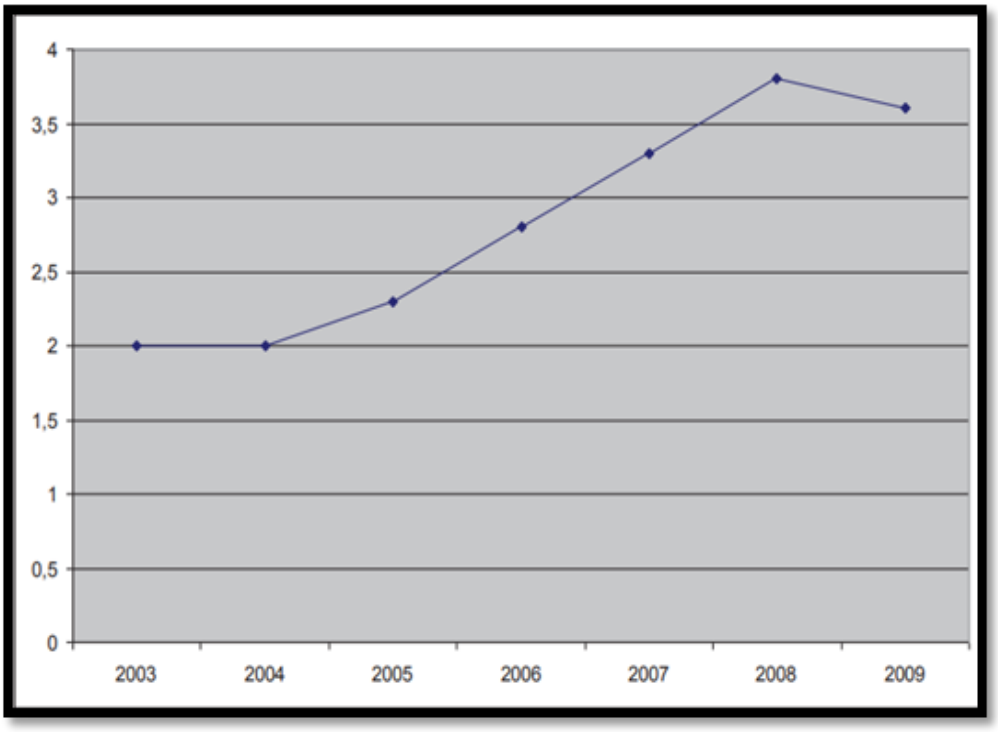

(*) Tahmin

Kaynak: EC, 2011a akt. Akçay, 2012

Borç krizi, borçlunun borcunu ödeyememesinin bir diğer tanımıdır fakat günümüzde bu tanım değişmiştir ve borçlunun borcunu ödeyememesi değil, borcun faizlerini ödeyememe durumu için kullanılan bir tanım olmuştur (Murray, 2011). Hiçbir şekilde geriye dönüştürülemeyen çevrilemeyen borçlarda Yunanistan Borç Krizi'nde cari açığını artırmış ve bu artış devam ettikçe dış borçları da yükselmiştir. Dış borçlar kamuya ait payları da içinde barındırdığından 1999-2010 yılları arasında görüldüğü üzere yıllık ortalama artış %10-15 aralığında izlenmiştir. Bu borç krizi başlamadan önce Yunanistan'da kamu borcunun %22'lerde olduğunu gözlemlemek mümkündür. Kriz sonrası ise oran 262 milyar dolarları bulmuştur (Diaz, 2010: 6-7). Grafikten de anlaşılacağı gibi Yunanistan hükümetinin GSYH'daki payı daima AB ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Kriz sonrası ise bu oranlar artış göstermiştir.

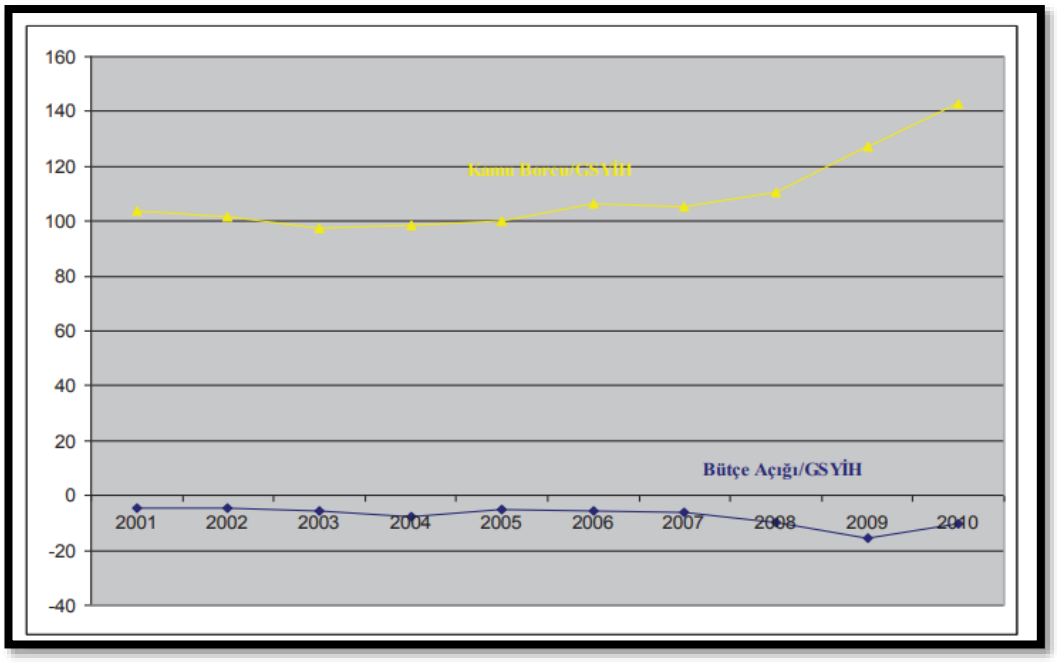
Grafik 8: Yunanistan'ın Net Faiz Ödemeleri/ GSYH (%)

Kaynak: Diaz, 2010: 9.

Yunanistan'da büyüme hızına rağmen borçlanmanın artmış olması net faiz ödemelerinin GSYH'daki paylarını muhafaza etmiştir. Grafik 8'de de görüldüğü üzere 2004'ten 2006'ya yukarı yönlü hareketler başlamış, 2007-2008 yıllarında meydana gelen 2007-2008 küresel finansal krizin ve diğer etkenlerin yanında borçlanma maliyetlerini etkisi altına almıştır. Özetle kamu borcu, yukarı yönlü faiz ödemeleri ve bütçe açıkları ülkeyi olumsuz etkilemiştir ve yaşanacak Küresel Kriz ile Borç Krizinin habercisi olmuştur.

Grafik 9: Yunanistan'ın Kamu Borçları ve Bütçe Açık Düzeyi (%)

Kaynak: EC, 2011b akt. Akçay, 2012

Yunanistan ekonomisinde yüksek kamu borcu ve bütçe açığı birbirini beslemiş ekonominin "yüksek bütçe açığı-yüksek kamu borcu-artan faiz ödemeleri-yüksek bütçe açığı-yüksek kamu borcu" gibi bir kısır döngüye girmesi kaçınılmaz olmuştur. Ülkede kamu tüketiminin artmış ve bütçe gelirlerinin çok üzerinde harcama yapılmış vergi gelirleri ise olması gerekenin altında toplanmıştır. Nitekim Avrupa Komisyonu, Yunanistan'da toplanmayan vergi gelirinin 2006 yılında GSYH'nin %3,4'ü olduğunu tahmin etmiştir. Diğer AB üyesi ülkeler ile Yunanistan'da aynı vergi oranları toplanamamış, kamu bütçesinin yönetiminde etkin olmayan denetim yapısı ve dolayısıyla vergi kaçakçılığındaki artış ortaya çıkmıştır. Yunanistan'da değişen ve birbirini takip eden hükümetler vergi kaçağını azaltacak önlemleri uygulamaya koymak yerine vergi oranlarını yükseltmiş vergi gelirlerini artırmayı tercih etmişlerdir (Featherstone, 2011 ve Nystrom, 2011 akt. Akçay, 2012). Tüm bu değerlendirmeler sonucunda ifade edilebileceği üzere ve Grafik 9'da da görüldüğü üzere bütçe açığı arttıkça kamu borcu da artmış ve Yunanistan AB üyesi ülkelere göre kamu borcu/ GSYH'si çok yüksek oranlarda seyretmiştir.

3.3. Yunanistan'ın Avrupa'daki Genel Ekonomik Pozisyonu ve Borç Krizinin Çerçevesi

Yunanistan, İtalya, İrlanda, Portekiz, İspanya, İzlanda ekonomileri 2008-2009 küresel finansal krizden en çok etkilenen ülkeler arasında yer alırken, bu ülkeler arasında en zayıf ülke Yunanistan olarak görülmüştür. Söz konusu kriz dönemi ile ekonominin temel taşları yerinden oynarken diğer yandan büyük bir kamu borç kriziyle karşılaşılmıştır. Yunanistan siyasi ve kendisine özgü ekonomik yapısı ile derin bir mali krize yuvarlanmış ve uzun yıllar toparlanamamıştır. (Ünay vd., 2016). Hem yüksek kamu borcu hem de bütçe açıkları ülkenin üretim ekonomisine sahip olmasını engellemiş ve krizin derinliğini artırmış (Tsarouhas, 2012).

Yunanistan Parasal Birliğe Maastricht kriterleri çerçevesinde üye olmuştur. Tek pazar hedefini de içinde barındıran Maastricht kriterleri ise 1985 yılında kurulmuştur. Üye ülkeler tek vize anlaşmasına bağlı kalmışlar 1993 yılında ise Maastricht kriterleri yürürlüğe girmiştir (Kılıç, 2014). Böylelikle AB daha ileri düzeyde ekonomik ve siyasi entegrasyon sürecinde yer almıştır.

AB'nin önemli dönüm noktalarından bir tanesi Ekonomik ve Parasal Birliktir ve AB'ye üye ülkeler arasında bütünlük sağlamak için çeşitli mali politikalar geliştirilmiştir. Tek para birimi olan Euro, AB'ye üye olan on iki ülkenin para biriminin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda 1999 yılında kaydi, 2002 yılında ise nakdi para olarak yerini almıştır (Köse ve Karabacak, 2011: 293-294). Yunanistan hükümeti, Euro para birimine katılmak için gerekli olan kriterleri Haziran 2000 tarihinde tamamlayabilmiş; İtalya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika, Portekiz ve Yunanistan AB'ye üye olan on iki ülke ise arasında yer alırken; Parasal Birliğe İngiltere ve Danimarka katılmayarak kendi para birimlerini kullanmayı tercih etmişlerdir.

Toplulukta en düşük enflasyona sahip olan yani en iyi ekonomik performans sergileyen üç ülkenin yıllık enflasyon oranları arasındaki farkın 1.5 puanı geçmemesi de Maastricht kriterleri arasındadır. Diğer kriterlerde ise fiyat istikrarı, faiz oranları, döviz kurları gibi başlıklar altında yer alan şartlar vardır. Bu kriterleri yerine getirmek

için AB'ye üye olan ülkeler uzun vadede tutarlı ve güçlü bir mali duruş sergilemelidir. Aksi halde ortak paranın istikrarının bozulacağı düşüncesi endişe oluşturmaktadır.

Son iki yıl içerisinde ülkenin para biriminin devalüe edilmemiş olması da yine Maastricht kriterleri arasındadır (Kılıç, 2014). Yunanistan'daki mali dengeyi sağlamak, aşırı açık verilme durumuna karşı önlem alınmak üzere AB Bakanlar Konseyi 2009 yılında bir araya gelmiştir (SGP, 2010:16). Konsey, Yunanistan için bir an önce önlemler alınması gerektiğini bildirmiş ve en geç 2014 yılına kadar açık verilen ekonomik durumuna son verilmesini istemiştir.

Bazı hükümetler Euroya geçilme niteliklerine sahip olmamasına rağmen muhasebe hileleri kullanmıştır (Dafflon ve Rossi 1999:76-78). Yunanistan da bu ülkelerden bir tanesidir, bütçe açıklarını ve borçlarını mali verilerde çarptırarak sunmuştur. IMF, yanlış bilgilerin açıklanmasının kamusal problemlerden kaynaklandığını vurgulamış, mali operasyonların kamuya açıklanmasında eksiklikler olduğunu ve politik müdahaleler yaşandığını bildirmiştir (IMF, 2010:6-7).

Yunanistan 1981 yılında Avrupa Birliği'ne (AB) girmiş ve 2002 yılında kendi para birimi olan Drahmi'den vazgeçerek Euro kullanmaya başlamıştır, elbette drahmiye göre çok daha değerli olan Euro sayesinde daha ucuz ve kolay yoldan borçlanma imkanını da elde etmiştir. Likidite ihtiyaçlarını giderirken sağlanan gelirler verimli şekilde kullanılamadığı için ülkede cari açık sorunu oluşmaya başlamıştır. Bu açıkları kapatmak için vergilerle finansman sağlanması gerekirken Yunanistan re-finansman yolunu seçmiş ve kısa sürede büyük bir borç çukuruna düşmüştür. Kredi yapılandırılması olarak da bilinen re-finansmanda yüksek faiz ödemeleri yüksek borçlanmayı da beraberinde getirmiştir (Karabulut, 2018: 829-837).

Sonuç itibariyle sadece meydana gelen küresel ekonomik kriz değil, aynı zamanda Yunanistan ekonomisinin ve reel üretim sektörünün yapısal problemleri de mevcut sorunları karmaşık bir hale sokmuştur. Kamu borç stoku çok hızlı bir şekilde artarken ülkedeki GSYH oranı ve toplam borç yükü %100'leri aşan seviyelere gelmiştir. Üretimdeki düşüş nedeniyle kamu maliyesinde meydana gelen aksaklıklar da artmıştır (Türk ve Erarslan, 2016: 281- 302). Kriz ile mücadele eden Yunanistan,

üye olduğu AB ülkeleri için büyük bir risk oluşturmuş, ulusal ekonomik problemlerin yanı sıra bölgesel ve çözülmesi zorunlu bir sorun haline gelmiştir.

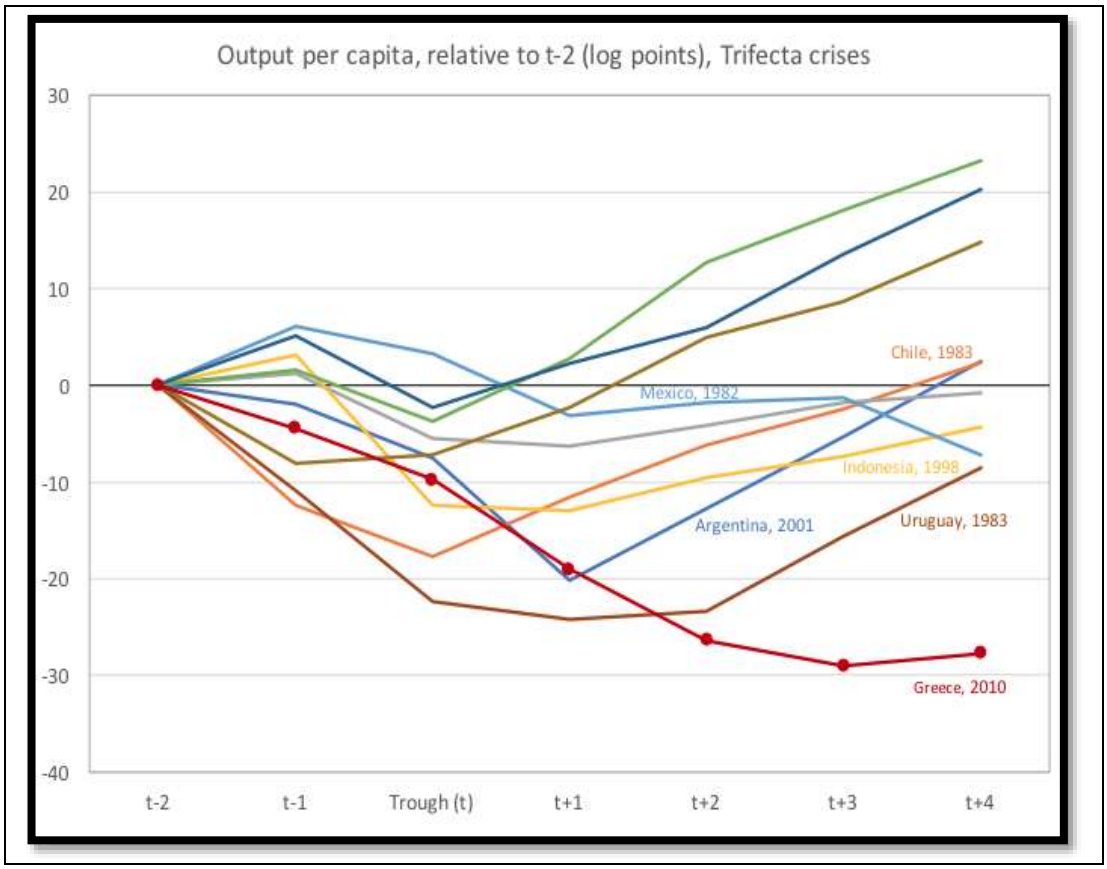
Diğer taraftan Yunanistan'ın zayıf sınai ve teknolojik altyapısına rağmen AB üyesi olması ülkeye yine hayli avantaj sağlamış, Euro bölgesine üye olması sebebiyle bunun nimetlerinden toplumsal refah ve bolluk ile yararlanmıştır. Bu durum değişen hükümetlerin kamu açıklarını gizlemelerine ve yapısal mali reformları ertelemelerine de cesaret vermiştir. Böylelikle ülkede yine yolsuzluklar da artış göstermiş kayıt dışı ekonomi giderek artmıştır.

3.3.1. Yunanistan Borç Krizinin Nedenleri

Yunanistan ekonomisinde uzun yıllar boyunca sıkıntılar yaşanmış ve 2008 yılında patlak veren gayrimenkul krizi de ülkeyi ciddi boyutta etkilemiştir. Küresel krizle birlikte cari açık git gide artış göstermiş ve devletin sahip olduğu borçlar verimsiz ekonomiyi derinden etkilemiştir. Süreç içerisinde Yunanistan'da turizm gelirleri, deniz taşımacılığı gelirleri, küresel krizin etkisiyle iyice azalma eğilimi göstermiştir (Went, 2001:149-159).

2009 krizi Yunanistan'ın tarihi boyunca yaşadığı en büyük ve etkili krizidir. 'Trifecta Crisis'' olarak da adlandırılan ve ülke ekonomisinde duraklamalara, çöküşlere neden olan bu krizin her faktörü ayrı ayrı değerlendirildiğinde; yoğunluğu, şiddeti ve uzun sürmesi bakımından daha önce benzerlerine rastlanmamış bir kriz olduğunu söylemek mümkündür (Atakişi ve Mechmet, 2018: 25).

Grafik 10: Yunanistan'a Karşı 1980-2010 Tüm 'Trifecta Krizleri'nin Evreni

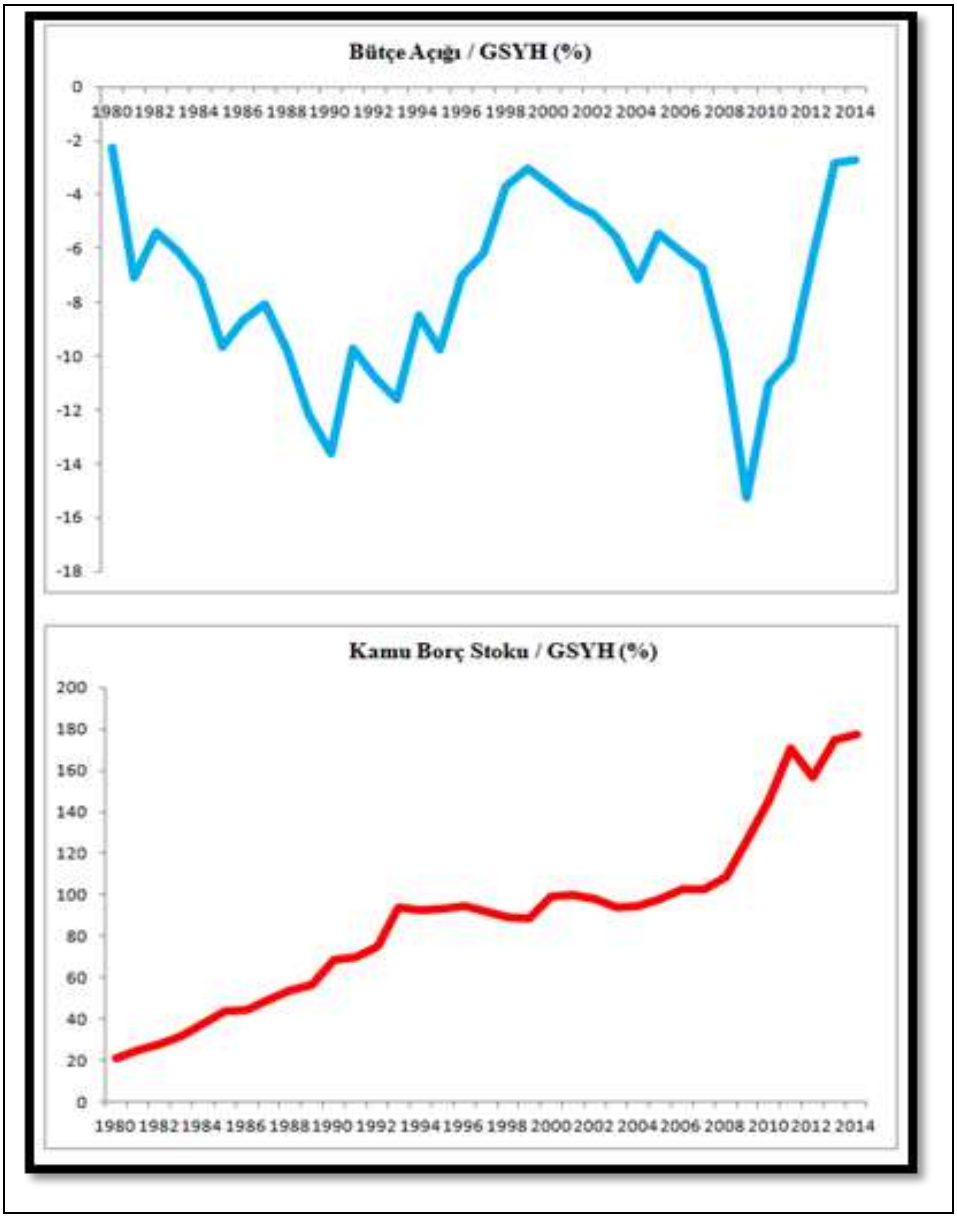

Kaynak: Gourinchas vd. 2016, https://voxeu.org/article/greek-crisis-autopsy (Erişim Tarihi: 27.08.2021)

Grafik 10'da görüldüğü üzere kişi başına düşen reel gelir 2007-2013 yılları arasında sürekli olarak azalmış ve toplamda %26'lık bir düşüş yaşanmıştır. Yunanistan krizine 1980'den 2010 yılına dek olan tüm Trifecta Krizleri'nin perspektifinden bakıldığında ise ani bir duruş, üretimin çökmesi, devlet borç krizi ve ülke ekonomisinde yaşanan çöküşten bahsetmek mümkündür.

2001 yılında Arjantin ve Türkiye, 1999'da Ekvador, 1998 yılında Endonezya ve Rusya, 1983'te Şili ve Uruguay'ı ve son olarak 1982'de Meksika'yı içerek bu grup mali krizleri yaşamıştır. Yunanistan'ın ise üretimdeki düşüşü önemli ölçüde şiddetli olmuş ve bu ülkelerin krizlerinden daha uzun sürmüştür (Gourinchas, 2016).

Grafik 11: Yunanistan'ın Bütçe Açığı ve Kamu Borç Stoku

Kaynak: https://www.mahfiegilmez.com/2015/06/yunanistan-nasl-bu-hale-dustu-.html

Grafik 11'de görüldüğü gibi, 2008 yılına doğru ciddi oranda cari açık veren Yunanistan, krizin etkisiyle sıcak para girişinden mahrum kalmış, bu durum cari açığın azalmasına sebep olmuş ve dolayısıyla büyüme oranları ciddi derecede azalmıştır. Krizin diğer etkileri arasında; milli gelirin azalması, işsizliğin artması, kamu borç

stokunun artması ve bütçe açığının artması gösterilmektedir. Tüm bunlara bakıldığında mali disipline yeterince önem vermeyen Yunanistan'ın, AB ülkelerinden yardım bekleyeceği ve gelecek yardımlardan da emin olarak bir duruş sergilediği gözlemlenmektedir.

Tablo 3.3-1: OECD Ülkelerinde Kamu Çalışanlarının Nüfusa Oranları

Seçilmiş Bazı Ülkelerin Kamu Sektöründeki İşgücü İstihdamının Yüzde Payları	
Ekonomik işbirliği ve kalkınma örgütü üye ülkeleri (OECD)	%
Norveç	33,4%
Danimarka	32,2%
Letonya	27,5%
İsveç	25,8%
Birleşik Krallık	21,5%
Slovenya	20,9%
Ukrayna	20,15
Belçika	19,6%
OECD ortalaması	19,3%
Kanada	19,0%
Fransa	17,9%
Yunanistan	**17,5%**
İrlanda	17,4%
İtalya	16,0%
Türkiye	11,7%
Yeni Zelanda	11,6%
Brezilya	11,4%
Meksika	11,2%
Şili	10,3%
Japonya	7,6%
Kore	7,4%
Kolombiya	3,7%

Kaynak: OECD veri tabanından akt. Atakişi ve Mechmet, 2018

Ülke genelinde krizin içsel nedenleri arasında düşük gelirler ve yapısal sorunlar bulunduğu gibi, ülkenin uluslararası piyasada üretim yaparak yer alamaması ve rekabet eksikliği de önemli faktörler olarak belirginleşmektedir. Ülkedeki mali durumun problemli olması bu borç krizinin temelini oluşturmakla birlikte Grafik 11'de görüldüğü üzere krizin ilk yıllarında mali açıklar ve kamu borcu tavan yapmıştır (Stein, 210- 211 ve Athanassiou, 2007: 92).

Nihayetinde 2008 krizinin etkileri her bir ülke için aynı olmamış ve Yunanistan'ın mali durumu ise ülkeyi en fazla etkileyen sebeplerden olmuştur. Ülkenin, geliri olmamasına rağmen yüksek tüketime devam etmesi, kredi notunun da düşürülmesine zemin hazırlamıştır.

Yunanistan'da kamu çalışanlarına ayrılan bütçenin büyüklüğü, kriz öncesi ve sonrası dönemlerin karşılaştırılması sonucundaki sıkıntıları ortaya koymaktadır. Kamu görevlerinde yer alan kişiler nüfusa oranla büyük yer kaplamaktadır. Bu durum, Tablo 3.3-1'de %'lik şekilde ifade edilmekte ve diğer ülkelerle karşılaştırılmaktadır (Atakişi ve Mechmet, 2018: 27). Yunanistan'da krizin sebepleri arasında kamu sektöründe ihtiyaç fazlası istihdam gösterilebilir.

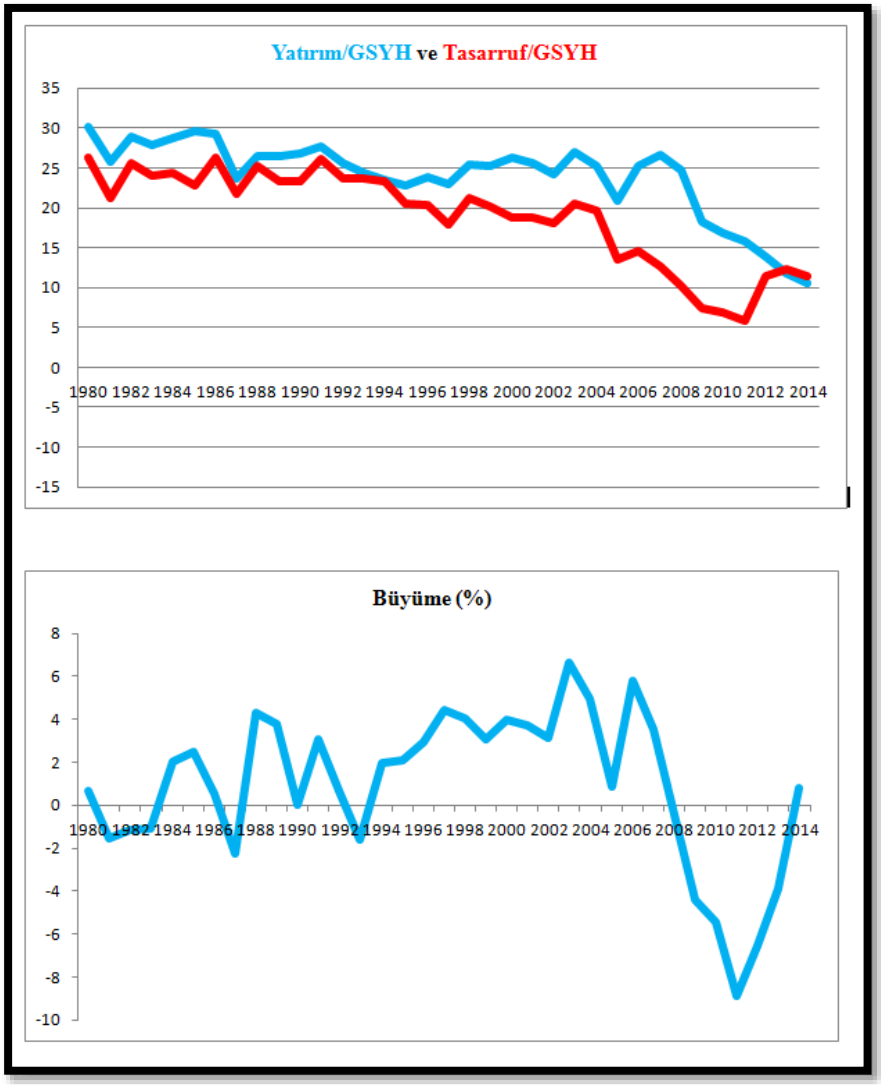
Tablo 3.3-2 AB Ülkeleri ve Yunanistan Arasındaki Kamu Harcamaları

	Yunanistan	Avrupa Birliği Ülkeleri (28 ülke)
Toplam Personel Harcamaları	21447 (12,2%)	1485044 (10,2%)
Sosyal Sigorta Katkı Payı	5615 (3,2%)	136711 (0,9%)
Personel Harcamaları (Sigorta Katkı Payı Olmadan)	15832	1348333
AB (Yüzde)	9,0%	1348333

Kaynak: OECD veri tabanından akt. Atakişi ve Mechmet, 2018

Tablo 3.3-2'de görüldüğü üzere Yunanistan ve diğer AB üyesi ülkeler arasında kamu harcamaları farklılık göstermiştir.

Grafik 12: Yunanistan'ın Yatırım, Tasarruf ve Büyüme Durumu

Kaynak: https://www.mahfiegilmez.com/2015/06/yunanistan-nasl-bu-hale-dustu-.html

Yunanistan'da yapılan vergi kaçakçılığı, gelir vergilerinin azalmasına sebep olmuş ve 2002 yılından bu yana Euro para birimi kullanan ülkelere kolay bir şekilde borçlanma imkanı tanınmıştır. Yunanistan'ın tüketim ağırlıklı yaşam tarzını benimsemesi ise borçlanması için zemin hazırlayan unsurlardandır. Grafik 12'de de görüldüğü üzere yatırımların az olmasına rağmen tüketimin fazla olması ülkeyi ciddi boyutlarda etkilemiştir.

Öte yandan ülke genelinde yatırımlar daima gerçekleştirilen tasarruflardan fazla olmuştur ve bu durum karşısında büyüme olumsuz etkilenmiştir. Ülkenin üretiminin az olması yapısal gelişmelere verimli etki sağlayamamış ülkenin aldığı borçları karşılayacak üretim kapasitesine sahip olmamasının yanında savaş ekonomisi de krizin bir diğer nedenini oluşturmuştur. Ülkemizi daima tehdit unsuru olarak gören Yunanistan, savunma harcamalarını büyük oranda artırmış, AB ve NATO üyesi ülkeler içinde savunma harcamalarındaki bütçenin GSYH'ye oranı en çok olan ülke de yine Yunanistan olmuştur (Burulday, 2012).

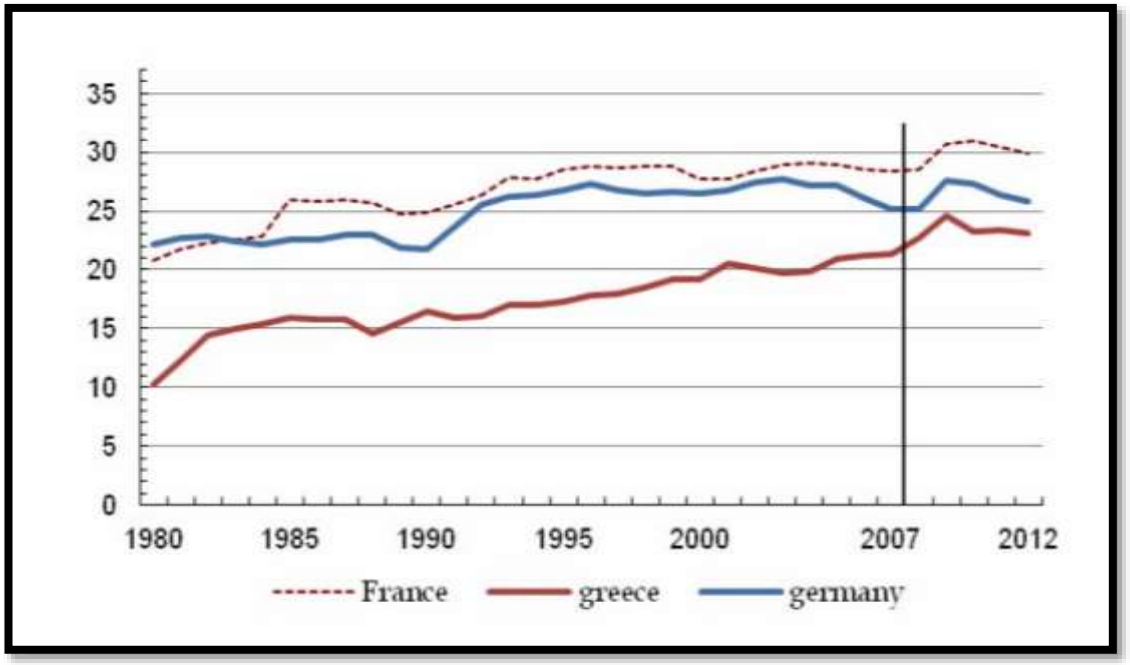
Sermayesi düşük olmasına rağmen halkın aşırı lükse bağımlı tutumu, turizm gelirlerinin küresel krizle birlikte düşmesi ve bunun yanında azalan tasarruflar ülkenin yaşadığı krizi derinleştirmiştir.

3.3.2. Yunanistan Borç Krizinin İçsel ve Dışsal Nedenleri

Yunanistan ekonomisinde 2001–2009 yılları arasında iki temel sorun vardır; mali dengesizlikler ve ülkenin zayıf rekabet gücü. Her ne kadar ekonominin on yılın sonuna doğru daha kırılgan hale gelen yabancı sermaye girişi miktarı artırılmış olsa da sermaye girişi 1995 yılında GSYH'nın %5'i iken 2008 yılında %100'e ulaşmıştır (Dadush vd. 2010).

Yunanistan'ın ihracattan ithalata oranı 2008'e kadar olan dokuz yıllık dönemde yılda %3.8 oranında artmıştır. Bu değer, Yunanistan'ın diğer ticaretten yaptığı ithalat oranının sadece yarısı kadar olup iç talebe paralel olarak artan ithalat seviyesi, ihracatı tetiklemiştir. Cari hesap açığı %3,7 iken %14,4'e ulaşmış ve Yunanistan'ın bütçe açığı limitleri gittikçe artış göstermiştir (Bank of Greece, 2009). IMF'nin Yunanistan Döviz Kuru tahakkuku için beklentisi %20-30'lardayken bu durumda Yunanistan'ın rekabet gücünü kaybetmesi beklentisinin ardından artan talep, fiyatı ve istihdamı maliyetlerini kötüleştirmiştir. Kamu sektöründe aşırı istihdam ve düşük verimlilik en büyük sorunlardan biri olmuş, bunun yanında yüksek oranlarda artan fiyatlar ve ücretler rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir (Oxford Economics, 2010 akt. Gedikli, 2013).

Grafik 13: Sosyal Harcamaların Karşılaştırılması (1980-2012)

Kaynak: Eurostat, 2012 akt. Gedikli, 2013: 19-43

Ülkede aşırı istihdamın yanı sıra Yunanistan'ın yaşlanan nüfusu da halka ek yük getirmiştir. Avrupa'nın en önemli sistemlerinden biri olarak kabul edilen harcama ve emeklilik sistemi içsel nedenler arasında sayılmıştır (IMF, 2010:6). 2001-2008 döneminde Yunan hükümeti özellikle yüksek devlet harcamalarına müsamaha gösterdiği için yüksek açıklarla karşı karşıya kalmış emekli maaşı ve sağlık yardımları Grafik 13'te de görüldüğü gibi 1980–2012 yılları arasındaki sosyal harcama oranları yükselmiştir.

Yunanistan ve Almanya'nın kriz sürecindeki tutumları sosyal açıdan karşılaştırıldığında oldukça çarpıcı bir durum ortaya çıkmaktadır. Almanya her yönden daha iyi ve daha köklü bir ekonomik yapıya sahip olmasına rağmen ülke olarak harcamalarını kısmış, Yunanistan ise kriz sürecindeki kötü gidişatına rağmen sosyal harcamalarını artırmaya devam etmiştir. Küresel finansal krizden sonrasında Yunanistan bu hususta daha dikkatli olmaya çalışsa da neticede sosyal harcamalar

alanındaki düşüşü yine kendi isteği ile değil, diğer AB ülkelerinin ve AB kurumlarının dayatmaları ile gerçekleştirmiştir (Gedikli, 2013: 19-43).

AB düzeyinde dayanışma fonlarının mevcut olmaması, krizin dışsal nedenleri arasındadır. AB parasal bir birlik olsa da federal bütçeli bir ekonomik birlik değildir. Bu Yunanistan'ın para politikası Euro yetkililerinin elindeyken, ekonomi politikaları yerel otoriteler tarafından kontrol edilmiştir. Bu iki başlı sistem sadece Yunanistan'ın düzensiz yönetimine sebep olmuş aynı zamanda uyum mekanizmasının eksikliğini de gözler önüne sermiştir. Böyle bir krizle uluslar üstü düzeyde başa çıkmak güçleşmiş ve ortak bir para politikası Yunanistan'ı yerel para politikası kararlarından mahrum etmiştir. Bu durum ülkenin dış ticaret açığının önemli nedenlerinden biri olmuştur. Rekabet gücünü artırmak için hükümetler yerel para birimini devalüe etmeyi tercih etmekte ve devalüasyonla, ihraç malları diğer mallardan daha ucuz hale gelmektedir fakat birliğin para politikasına göre Yunanistan'ın böyle bir gücü yoktur. Zayıflayan bölgesel ticaret de yine dışsal nedenler arasındadır (Gedikli, 2013: 19-43).

Yunanistan krizinin içsel ve dışsal nedenleri, ülkenin mali dengesizliklerini gözler önüne sermekte ve bu nedenlerin ardından krizin yayılma etkileri incelenmektedir.

3.3.3. Yunanistan Borç Krizinin Yayılma Etkileri

1 Ocak 1994 tarihinde kurulan Avrupa Para Enstitüsü'nün yerini 1 Haziran 1998 tarihinde Avrupa Merkez Bankası almıştır. 1 Ocak 1999'da aktif olarak çalışmaya başlayan Frankfurt merkezli bu bankada Euro, kaydi para olarak kullanılmaya başlamış ve ortak para da bu tarih itibariyle faaliyete geçmiştir. Böylece ulusal merkez bankaları da bu sistemde sorumluluk üstlenmiştir (TCMB, 2000:89). Avrupa Birliği ülkelerince para politikasındaki tüm yetkiler işte bu Avrupa Merkez Bankasına devredilmiş, üye ülkeler için iki önemli araçtan biri olan bütçe politikası ise ulusal düzeyde kalarak devamlılık sağlanmıştır. Bu şekilde Avrupa standardında bütçe politikaları ile alakalı bir düzenleme bulunmamaktadır (Köse ve Karabacak, 2011: 300-302).

Avrupa Birliği üye ülkeleri kapsamında bütçe büyüklükleri kısa vadede talep üzerinde büyüme etkisi göstermemiş, faiz oranları ve döviz kurlarını da dengeleyerek uzun vadede uluslararası rekabet ve sermaye birikimleri krizlerin yayılma etkisini artırmıştır. Orta vadede bile öngörülebilir değişikliklere sebep olan çeşitli ülkelerdeki bütçe büyüklükleri arttığında, bu ülkelerin ihracatını yani diğer ülkelerin ithalatını artırırken, Yunanistan'da ise hükümetin artan borçları sebebiyle ortak faiz oranları artarak döviz kurunu artırmıştır. Bu durumda diğer ülkeler de bu süreçten olumsuz etkilenmiş ve herhangi bir ülkede bütçe politikalarının etkisi Ekonomik ve Parasal Birlik genelindeki diğer ortaklara yayılmıştır. Bu yayılmanın üç temel yoldan yapılması söz konusudur; dış ticaret, Euro Bölgesi'nin tümünde faiz oranlarının etkileri ve ortak döviz kurundaki oluşacak etkiler (European Commission, 1997c:105-106).

Yunanistan'da mevcut ekonominin payı diğer AB üyesi ülkelere göre düşüktür ve bu pay Avrupa bankalarının üzerinde de etkisini aynı oranda hissettirmektedir. Yunanistan'ın finansal piyasaları ve dünya ekonomisini etkileme durumu bu oranlar kadar düşük kalmamış barındırdığı riskler Avrupa bankacılık sisteminde de etkili olmuştur. 2008'de Yunanistan'da yaşanan kriz sonrasında Euro alanındaki bankalar üzerinde ciddi riskler ortaya çıkmış ve bu alanın en büyük ekonomisine sahip olan Almanya, Yunanistan'daki kendi bankalarını krizden kurtarma çabasına girmiştir.

Tüm bunlar yaşanırken Yunanistan'ı Euro bölgesinden çıkarmak bile gündem konusu olmuştur. AB ülkelerinin liderleri, Yunanistan'a yardım etmek hususunda istekli olmasalar da Euronun ilerisini, gelişimini ve geleceğini düşünen Almanya Liderler Zirvesi'nde Yunanistan'a yardım edilmesi konusunda ikna edilmiştir. Yunanistan'ın dünya ekonomisi üzerindeki payı çok düşük olsa bile, küresel piyasalara etkisi Eurodan ayrıldığında sınırlı kalacak ve Eurodan çıkması sonrasında bu ülkelerin sosyal ve ekonomik hayatlarına ciddi etkiler bırakması beklenen etkiler arasında olacaktır.

Yunanistan'da yaşanan bu krizin yayılma etkilerinin belirginleşmesi sonrasında ülkede verimliliği artırmak amacıyla maliyetleri düşürmeye yönelik yenilikler yapılması gerekli olmuş, ülkenin ekonomisini kurtarmak için görüşmeler ve paketler hazırlaması gerekliliği ortaya çıkmıştır. 2010 yılında IMF'ye göre toplamda 110 milyar Euro kredi alan Yunanistan için 80 Milyar Eurosu AB ve 30 Milyar Eurosu IMF tarafından karşılanan en büyük kurtarma paketi gerçekleştirilmiş; bunun akabinde 109 milyar Euroluk ve 86 milyar Euroluk farklı paketler de açıklanmıştır. Bu yardımların daha sonra tekrar değerlendirilerek dilimler şeklinde ülkeye verilmesine karar kılınmıştır. Böylece bu krizin maliyeti AB için 300 milyar Euroyu bulmuştur (Kızıldere ve Büberkökü, 2017).

Avrupa ülkelerindeki mevcut ekonomilerde silkelenme ve toparlanma devam ederken bu durum ülkemiz Türkiye için olumlu bir hal almıştır çünkü Avrupa Türkiye'nin en büyük ve en etkili ihracat pazarı haline gelmiştir. Yunanistan'a dair gerekli anlaşmalar sağlanamasaydı şüphesiz ülkemiz de bu süreçten olumsuz etkilenecekti ve bunun sonucunda hem kurda hem de faizlerde yükselişler yaşanacaktı. Ekonomik büyüme hızı düşebilecekken borsada da bozulmalar gözlemlenecekti. Hatta Yunanistan'a yardım edilmeseydi muhtemelen Avrupa'da üçüncü defa durgunluk ve kriz durumu ortaya çıkabilecekti. Nihayetinde FED faizleri artmamıştır ve Avrupa Merkez Bankası (ECB), 900 milyon Euro likidite desteğini artırarak Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM) aracılığı ile Yunan bankalarını rahatlatmıştır (Brulday, 2012). Tüm bunlara bakarak krizin etkilerini ve ardından dindiğini söylememiz mümkündür (Kızıldere ve Büberkökü, 2017).

Yunanistan'ın almış olduğu borçların çoğu Avrupa'daki bankalardan temin edilmiştir. Kamu borçlarının içinde Fransız, Alman ve diğer Avrupa bankaları yüksek oranda paylara sahiptir. Hatta Avrupa merkezli olmasa dahi %11'lik bir payla diğer bankalardan da borç alınmıştır. IMF, Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizin yayılma etkilerinin diğer ülkelere de güçlü şekilde sirayet edeceğinin düşüncesine sahip olmuş hatta yayılma kanallarının da oluşacağını bildirmiştir. Yakın geçmişte piyasalardaki belirsizlikler üzerine mali kaynaklara sahip olan Euro bölgesi ülkelerinin borç ve finansal piyasaları, Yunanistan'ın devlet tahvillerine maruz kalan yabancı mali

şirketler ve Yunanistan bankalarının Güneydoğu Avrupa'daki mevduat sahiplerinden kazandıkları güven hakkında IMF; bu yayılma kanallarını oluşturulmasında muhtemel etkilerin bazılarının öngörülemez olabileceğini de vurgulamıştır (IMF, 2010: 7-127).

3.4. Yunanistan Krizinde Alınan Tedbirler ve Mücadele Politikaları

Yunanistan hükümeti, kendisine yapılan yardımlarla borç krizinden bir nebze de olsa nefes almış, devlete ve uygulanan ekonomi politikalarına olan güvenin azalması ülkeyi farklı arayışlara sürüklemiştir. Bu arayışlardan bir tanesi de 2010 yılında gündeme gelen, IMF ve Avrupa Merkez Bankası ile mayıs ayında imzalanan mali kurtarma paketidir. "Memorandum Of Cooperation" adı verilen ve %5 faiz oranıyla 110 milyar Euroluk borç almak zorunda kalan Yunanistan, bu anlaşma ile kendisini güvence altına almış, ülkeye borç vermeyi taahhüt eden uluslararası kurumlara belirli politikalarla garanti vermiştir. Bu politikalar; daraltıcı maliye politikaları ve tedbirlerinin yanı sıra bütçe açıkları, kamu borç stoklarının azaltılmasına yönelik şartlardan oluşmaktadır. Bu şartlara ek olarak emeklilik yaşının artırılması, kamu çalışanlarının maaş ikramiyelerinin azaltılması, vergi oranlarının artırılması, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, daraltılması planlanan sübvansiyonlar gibi maddeler de yine paketin içinde yer almaktadır (Kaplanis, 2011: 215-228). Rahat bir yaşantıya alışan halk için bu paket büyük bir tepkiye sebep olmuş ve bu tepki ülkede grevleri de beraberinde getirerek hükümet karşıtı bir gurubu eylemler için ayaklandırmıştır.

AB Troykası, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu Uzmanlarından oluşan heyeti temsil etmek ve karar alıcı üçlü olarak Yunan hükümetleri ile borç ve kredi görüşmeleri yapmak için oluşturulmuştur. Troyka, Yunanistan'ın tedbir paketlerini ve kemer sıkma politikalarını yetersiz bulmuştur. Krizin domino etkisi yaratarak diğer AB ülkelerine sıçrama ihtimaline karşılık art arda yapılan kurtarma paketleri ile yayılmasını önlemek istemiştir.

Yunanistan'a kurtarma paketleri ile yardım yapılmasını talep eden Troyka, bunun karşılığında kamu harcamalarında kesintiler ile kemer sıkma politikalarının

uygulanmasını ön şart olarak sunmuştur. Vergi artışları, iş gücü piyasası reformları, sosyal güvenlik sistemi reformları, özelleştirmeler, kamu sektöründen işçi çıkarma ve bütçe kesintileri birer kurtarma reçetesi niteliği taşımaktadır. 2010 yılının Mayıs ayında devletin başında olan Papandreou hükümeti içinde bulunulan kriz ortamından kemer sıkma politikaları sayesinde kurtulabileceğini ön görmüştür (Ünay vd., 2016: 22-23). Ancak Yunanistan'da uygulanan bu çözüm reçetesi ülke ekonomisinin %28 küçülmesine sebep olmuştur. İşsizlik oranları %27'lere, genç işsizlik %60'lara çıkmış ve toplam talep %30'lara düşerek tüm uğraşlara ve borç silme çabalarına rağmen Yunanistan'ın devlet borcu %175'lere yükselmiştir (Kutlay, 2014).

Euro bölgesi ülkelerine yönelik 'merkez' ve 'çevre' tartışmaları küresel finansal kriz sonrasında hem siyasi hem de ekonomik anlamda kullanılmıştır. Merkez olarak sanayileşmiş rekabet edebilirliği ve iş çalışma verimliliği yüksek olan Almanya, Fransa ve Kuzey Avrupa ülkeleri görülürken aynı zamanda Euro bölgesinin merkez ülkeleri kabaca, Hollanda, Belçika, Lüksemburg yani Benelux'tur. Euro bölgesinin çevre ülkeleri olarak da Doğu Akdeniz ülkesi olan ve kısmi bir sanayileşme ile birliğe giren ülkeler anılmıştır. Çevre ülkeler Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan İspanya (PIIGS) gibi ülkelerden oluşmaktadır, Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri de yine çevre ülkelerdendir. Euro bölgesine katılımda Yunanistan gibi üretim temeli kısıtlı ülkeler için faydalı olup olmadığı sorusu sıkça sorulmuş, Yunanistan'daki borç krizinin oluşmasında mali disiplinin sağlanamaması ve kötü yönetilme krizin asıl sebepleri olarak görülmüştür. Buna rağmen Euro bölgesinde Yunanistan gibi çevre ülkelerin hemen hemen hepsinin borç krizi yaşamaları başka bir genel trendin yansıması olarak görülmüştür (Ünay vd., 2016: 24-25).

Almanya'nın çevre ülkelerin hepsi ile yaptığı ikili ticaretlerde cari fazla vermesi ve kendine cari açık veren bu ülkelere banka kredileri ile fonlaması Almanya'ya ciddi bir bölgesel ekonomik kontrol imkanı sağlamıştır. Euro bölgesinde 2000-2007 yılları arasında Almanya ile olan ikili ticarette Yunanistan İtalya ve İspanya'nın ticaret açığı iki kat, Portekiz'in açığı ise 4 kat artmıştır. Almanya, ihracat ekonomisi sonucu para politikasından destek almamış ancak borç krizine giren ülkelerin mali yapılarını daha da kırılgan hale getirmiştir. Almanya'nın sahip olduğu

güçlü sermayesini Euro bölgesinin sağladığı alışkanlıkla tekrardan ihracat pazarı haline gelen Avrupa Birliği üyesi ülkelere borç olarak vermiş ve aynı zamanda bu ülkelerde emlak balonlarının ortaya çıkmasına ve kolay kredilerin risk oluşturmasına neden olmuştur. Euro bölgesinin sağladığı yüksek kredibilite ve düşük faiz oranları, Yunanistan gibi ülkelerin hükümetleri tarafından sonuna kadar kullanılmıştır. 2010 yılında patlak veren Yunanistan krizinde özel sektör ve kamuya ait borçların çoğunluğu Alman bankaları tarafından uygun koşullarda verilmiştir (Reynolds, 2015).

Birinci Kurtarma Paketi: Troyka ve Yunan hükümeti ilk kurtarma paketi için 2010 yılında anlaşmış, Troyka ortaya konan ilk kurtarma paketinde Yunanistan'a 3 yıl boyunca 110 milyar Euro değerinde kredi sağlama sözü vermiştir. Troyka bu kredilere karşılık olarak Yunan hükümetinden bir dizi kemer sıkma politikası ve yapısal reformların hayata geçirilmesi şartını koşmuştur. Bu şartlardan en çok dikkat çeken ise Yunanistan'ın %13,6 olan bütçe açığının 2014 yılına kadar %3'e düşürülmesi hedefidir.

İkinci kurtarma Paketi: Troyka 2011 yılının Şubat ayında Yunanistan'ı ziyaret etmiş, yapılan incelemeler sonucunda Yunanistan'ın bütçe açığını kapatma konusunda olumlu adımlar attığını belirlemiştir. Buna rağmen kamu gelirlerini artırma ve harcamaları kontrol etme konusunda ülkedeki problemlerin hala devam ettiğini belirlemiştir. IMF, özelleştirmelerin hızlandırılması gerektiğini vurgulamış, reformların ve özelleştirmelerin daha hızlı şekilde hayata geçirilmesi gerektiğini hükümete yapılan uyarılarla duyurmuştur (IMF, 2011). Tüm bunların sonucunda Yunanistan'da 2011 ilkbaharında ekonomisinin beklenenden daha fazla daraldığı görülmüş, ülkede daha fazla iflaslar yaşanmaması için finansal desteğe ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Yunanistan'ın Troyka'ya verdiği sözleri yerine getirememesi Avrupa Birliği içinde endişelerin de artmasına sebep olmuştur. Yunanistan'ın iflas etmesi durumunda krizin daha da yayılacağı endişesini taşıyan AB, yeni kurtarma paketi için hazırlanmıştır. Bu kurtarma paketi ise Şubat 2012'de tamamlanmış, Troyka, Yunanistan için 130 milyar Euroluk ikinci bir kurtarma paketi sunmuştur. Yunanistan halkının yoğun protestolarına rağmen paket Yunan parlamentosu tarafından onaylanmıştır. (Ünay vd., 2016: 47-48).

Üçüncü Kurtarma Paketi: Paketlerin dayattığı kemer sıkma politikaları sonucunda maaşlarında kesinti yapılan doktorlar, devletten alacaklarında gecikme yaşayan eczacılar ve hakları ellerinden alınan memurlara kadar toplumun birçok kesimi üzerinde olumsuz etkiler görülmüştür. Bu nedenle Yunanistan, 2012-2015 dönemini siyasi kargaşalar, grevler ve protestolar ile geçirmek zorunda kalmış, Yunanistan halkı için maliyeti her geçen gün artan kemer sıkma politikaları ve reformlar ekonomiyi iyileştirmenin çok uzağında kalmıştır. Sonrasında IMF, 2013 yılının ocak ayında Yunanistan'a verilecek 43,7 milyar dolarlık kredi dilimini serbest bırakmış, hemen ertesinde 260 sayfalık bir rapor yayınlamıştır. Raporda Yunanistan'ın mali pozisyonu güçlendirmek kamu maliyesini düzeltmek ve ekonominin rekabetçi gücünü artırmak için yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Yunanistan'ın ekonomik iyileşmesinin önündeki en önemli tehditlerin yetersiz vergi tahsilatı uzun vadeli reformların yeterince uygulanmaması ve politik belirsizlikler yüzünden yavaş ilerleyen özelleştirme programları olduğu yine rapor içeriğinde ifade edilmiştir.

Ekonomide işlerin kötüye gittiğini görmezden gelen Troyka, kemer sıkma politikalarını ve yapısal reformların daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmesi için Yunan hükümetine yaptığı baskıyı her geçen gün daha da artırmıştır. Yunanistan'a verilecek kredilerin ön koşullara bağlı olması, neticede hükümetin elini kolunu bağlamış ve hükümeti Troyka'nın isteklerine belli ölçüde karşılamaya zorlamıştır. Örneğin Yunan hükümeti kredi dilimlerinin serbest bırakılması için 15.000 memuru işten çıkarmaya olanak sağlayan yasayı onaylamak zorunda kalmıştır.

Ekonominin resesyondan bir türlü kurtulamaması, ücretlerin sürekli düşmesi, kamu borç oranının düşürülmesi ve Troyka'ya verilen taahhütlerin yerine getirilmemesi gibi hususlar da üçüncü kurtarma pakedi içinde yer almıştır (Ünay vd., 2016: 47-48). Troyka'nın istemediği şekilde sonuçlanan genel seçimlerde kazanan Aleksis Çipras, nihayetinde Syriza hükümetini kurmuş ve kurulan hükümetin ardından birçok bakanlık tek çatı altında toplanmıştır. Başbakan Çipras yaptığı ilk açıklamada AB ile görüşeceğini belirterek Yunanistan'daki bazı limanların özelleştirme faaliyetlerini durdurmuş ve bu da Euro bölgesinde hayli tepki toplayarak Euronun 11

yılın en düşük seviyesini görmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerin akabinde borsalarda sert düşüşler yaşanmıştır (Mollay, 2015).

Vadesi dolan borçları ödemekte zorlanan Yunanistan için Syriza döneminde ülkenin iflası ciddi şekilde gündeme gelmiştir. Bunun sonucunda IMF ve AB ye ödenmesi gereken toplam 6,7 milyar Euro borcun ödenemeyeceği açıklanmış ve temmuz ayında referanduma gidilmiştir. Oylamada Troyka'nın kurtarma paketine çoğunlukla hayır oyu çıkmış ve bu sonuç karşılığında Yunanistan'ın Eurodan çıkma ihtimali gittikçe artmıştır. Bu referandumun ardından AB ile tekrar aynı masaya oturan Yunanistan hükümetine Troyka'nın sunduğu emekli aylıklarında sert reformlar yapılması, KDV oranlarının yükseltilmesi, özelleştirmelerin artırılması gibi ağır unsurları içeren kurtarma paketi kabul edilerek meclisten geçirilmiştir. 20 Temmuzda ülkenin geciken borçları ödenmiş, 12 Ağustosta ise Troyka ile 86 milyar Euroluk üçüncü kurtarma paketinin anlaşmasına varılmıştır (Ünay vd., 2016: 50-53).

3.4.1. Mali Yardımlar

Yunanistan, 2001'de Euroyu para birimi olarak kabul ettikten sonra AB'ye üye ülkelerle rekabet gücü eşit olmadığından gerek devlet harcamaları gerekse de bütçe açıklarıyla daha fazla borçlanmamak amacıyla gerekli olan mali yardımları temin etmek için IMF'ye ve Avrupalı ortaklarının yardımlarına başvurmuştur. Başvurulan yardımlar arasında ilk olarak 2010 yılında kabul edilen mali destek programı yer almış ve bu da GLF'den yani kredi tesisinden sağlanmıştır. GLF'den sağlanan 52,9 milyar Euroluk desteğin yanı sıra IMF'den de 20,1 milyar Euro tutarında kredi sağlanmıştır. Bu mali yardım Avrupa Finansal İstikrar İmkanı (EFSF) tarafından sağlanmamıştır çünkü EFSF 2010 yılının haziran ayında kurulmuştur (EFSF FAQ: 2010: 1-14).

2010 yılında düzenlenen Brüksel konferansına ECOFIN adı verilmiş ve bu toplantı kapsamında AB Konseyi ile AB'ye üye olan ülkeler için hazırlanan tedbir paketleri üzerinde kapsamlı anlaşmalara varmıştır. 500 milyar Euro bütçeli bu tedbir paketi kapsamında EFSM, EFSF, AB ve IMF'nin desteği ile gerekli görülen temel ve

kriterler üzerine oturtulan kredi şartları konuşulmuştur. Yunanistan'ın yeterli düzeyde yararlanabilmesi için AB'ye üye olan tüm devletlere sağlanacak olan mali destek miktarı 60 milyar Euroya dek çıkarılmıştır.

Sağlanan fonlar elbette AB'nin teminatı altında tutulmuş hatta 500 milyar Euroya dek de EFSF kapsamıyla fon imkanı da sağlanmıştır (Council of the European Union, 2010: 5-6). IMF ile benzer koşullarda düzenlenen bir başka toplantıda mali anlaşmalara varılmıştır.

EFSF stratejisini 2011'den sonra daha da güçlendirmiş ve fon havuzunda mali fonları artırarak üye ülkelere destek sağlamıştır (EFSF FAQ: 2010: 1-14). Euro bölgesine üye olan devletler ve hükümet başkanları Euronun rekabet gücünü artırmak ve daha da güçlenmesini sağlamak için bir pakt kurmuşlar ve parasal birliğin politik koordinasyonundaki niteliği artırmak, bunu yanı sıra büyümeyi sağlamak için sağlam adımlar atmışlardır. Orta ve uzun vadede büyüme sağlamak için öncelikle ulusal yetki alanına giren ülkeleri etkilemeyi tercih etmiş ve Euro bölgesi dışındaki üye devletleri de gönüllü olarak pakta katılmaya davet etmişlerdir.

Bir tarafta tüm bunlar yaşanırken diğer bir tarafta ise 11 Mart 2011 tarihinde kurulan 'Avrupa Paktı'nın yol gösterici kurallara da ihtiyaç duyduğu gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki AB'nin ekonomik yönetişimle uyumlu olması ve güçlendirilmesine dayanmaktadır. Bu ikincisi daha çok politika alanlarını kapsamaya rekabeti artırmaya yöneliktir, hatta ülkeler kendilerine özel politikaları takip etmiştir. Üçüncüsü ekonomik reformlar hususunda üye ülkeler ortaklara danışmıştır. Dördüncü ve son olarak Euro bölgesinde tek pazarın tamamlanması kuralı ile bütünlük sağlanmıştır (Euro Pact, 2011: 5-6). Özel olarak Yunanistan için hazırlanan kurtarma programının devamlılığı ve EFSF kapsamında alacağı destek öngörülmüş ve hayata geçirilmiştir.

3.4.2. Emeklilik Sistemi

Mali bir sistem oturtarak krizi yenmek yerine sürekli borçlanma yolunu seçen, düşük faizli finansman kaynağı bularak Euro bölgesine üye olan ve bu döngüyü

devam ettiren Yunanistan, kamu harcamalarına bir sınırlama getirip köklü tedbirler almak zorunda kalınca bunlardan bir tanesi de emeklilik sistemi olmuştur.

Yunanistan 2015 yılının ekim ayında erken emeklilik sistemi için yenilikler yapmış, bu suretle hem emekli maaşlarının düzenlenmesi hem de erken emekliliğe dair şartların gözden geçirilmesini istemiştir. Hatta 2025'e dek 67 yaşında emekli olunmasını istemiş, erken ayrılmak isteyenlere maliyet yüklerinin uygulanacağını bildirmiştir (Atakişi ve Mechmet, 2018:39). Bu reformun 2022 yılında tamamlanması planlanmıştır.

Tablo 3.4-1: 1999-2009 GSYH'nin Kamu Gelirlerine Oranı

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Yunanistan	Top of Form 40,5	41,3	43,0	40,9	40,3	39,0	38,0	38,5	39,3	39,7	39,1	36,0
Almanya	Top of Form 45,9	46,6	46,4	44,7	44,4	44,5	43,3	43,5	43,7	43,9	43,7	44,3
EU-15	Top of Form 45,7	46,1	45,8	45,1	44,4	44,4	44,3	44,7	45,2	45,3	45,1	44,4

Kaynak: Eurostat, akt. Dağdelen, 2011

Tablo 3.4-2:1999-2009 GSYH'nin Kamu Harcamalarına Oranı (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Yunanistan	Top of Form 44,3	44,4	46,7	45,3	45,1	44,7	45,4	43,8	43,2	45,0	46,8	50,4
Almanya	Top of Form 48,0	48,1	45,1	47,6	48,1	48,5	47,1	46,8	45,4	43,7	43,7	47,6
EU-15	Top of Form 47,5	47,0	45,4	46,3	46,8	47,4	47,1	47,1	46,6	46,0	47,3	51,2

Kaynak: Eurostat, akt. Dağdelen, 2011

Tablo 3.4-1 ve 3.4-2'ye bakıldığında, Yunanistan kamu harcamalarının payına bakıldığında bu payın gittikçe büyümesi yaşlı nüfus için risktir. Avrupa Komisyonu tarafından yapılan araştırmada ise yaşlı nüfusun artması emeklilere ödenecek payı da artırdığından bütçenin yükünün emeklilik giderlerine oranı, gelirlerdeki orantısızlık önlem alınmazsa büyük problemlere neden olacağı saptanmıştır. Hatta 2007 yılında Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki pay %11,7 görünürken bu oran 2040 yılına gelindiğinde %21'lere çıkması beklenmektedir (Dağdelen, 2011: 1-26). Yunanistan Euro bölgesindeki diğer ülkelere oranla kamu personeli istihdamında, emeklilik ve ikramiyede en üst sıralarda yerini almıştır.

Tablo 3.4-3: 1996-2009 Kamu Harcama Kalemlerinin GSYH'ye Oranı (%)

		1996	2000	2006	2007	2008	2009
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	Yunanistan	4,86	6,44	5,17	5,68	5,38	6,13
	EU-16	4,8	5,0	5,0	5,0	5,1	5,6
Personel Giderleri	Yunanistan	9,57	10,47	11,06	11,21	11,49	12,4
	EU-16	10,4	10,4	10,2	10,0	10,1	10,8
Faiz Harcamaları	Yunanistan	10,5	7,38	4,42	4,44	4,58	4,97
	EU-16	3,9	3,0	2,9	3,0	3,0	2,8
Sübvansiyonlar	Yunanistan	0,42	0,14	0,13	0,13	0,13	0,13
	EU-16	1,5	1,2	1,2	1,2	1,2	1,4
Sosyal Harcamalar	Yunanistan	13,74	14,79	16,83	17,57	18,78	20,55
	EU-16	21,0	21,6	21,4	21,0	21,3	23,4
Sermaye Transferleri	Yunanistan	1,11	1,02	1,62	1,79	1,96	1,61
	EU-16	1,3	1,4	1,4	1,2	1,2	1,4
Sermaye Giderleri	Yunanistan	1	2,64	0,87	1,19	1,61	1,59
	EU-16	1,5	2,5	2,4	2,6	2,5	2,8
TOPLAM	**Yunanistan**	**44,08**	**46,9**	**43,15**	**45,03**	**46,79**	**50,38**
	EU-16	**46,3**	**47,4**	**46,7**	**46,0**	**46,8**	**50,7**

Kaynak: Eurostat, akt. Dağdelen, 2011

Elbette Yunanistan'ın aldığı tedbirler, uyum programları, sadece personel giderleri ile emeklilik ve sosyal harcamalar ile çözüme ulaştırılamayacaktır. Ülkemizin sınırında olan Yunanistan ayrıca en çok askeri harcama yapan ülke

konumundadır. Vergi gelirlerini ve sosyal gelirleri Euro bölgesine üye ülkelerin çok çok altındadır.

Tablo 3.4-4: 1996-2009 Kamu Gelir Kalemlerinin GSHY'ye Oranları (%)

		1996	2000	2006	2007	2008	2009
Vergi Gelirleri	Yunanistan	19,08	23,54	20,61	20,6	20,1	19,31
	EU-16[13]	26,2	25,2	25,9	26,2	25,4	24,5
Dolaylı Vergiler	Yunanistan	12,47	13,58	12,46	12,51	12,11	11,12
	EU-16	13,3	13,4	13,5	13,5	13,0	12,8
Doğrudan Vergiler	Yunanistan	6,35	9,66	7,99	7,94	7,74	7,96
	EU-16	12,6	11,5	12,1	12,4	12,2	11,3
Sermaye Vergileri	Yunanistan	0,26	0,31	0,15	0,15	0,25	0,22
	EU-16	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
Sosyal Katkılar	Yunanistan	11,52	12,47	12,9	13,42	13,4	12,77
	EU-16	15,8	15,4	15,3	15,1	15,3	15,7
Satışlar	Yunanistan	1,22	1,25	1,56	1,46	1,5	1,41
	EU-16	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,2
Sermaye Gelirleri	**Yunanistan**	**3,93**	**3,12**	**1,94**	**1,94**	**2,33**	**2,27**
	EU-16	**1,8**	**1,7**	**1,8**	**1,8**	**1,9**	**1,9**
	Yunanistan	**1,68**	**2,57**	**2,3**	**2,25**	**1,79**	**1,11**
	EU-16	**0,2**	**0,4**	**0,2**	**0,2**	**0,1**	**0,1**
	Yunanistan	**37,44**	**42,95**	**39,31**	**39,66**	**39,13**	**36,86**
	EU-16	**46,2**	**44,8**	**45,3**	**45,4**	**44,9**	**44,4**

Kaynak: Eurostat, akt. Dağdelen, 2011

Yunanistan'da değişen hükümetler ve siyasi farklılıklar ülkeyi geliştirip tedbir almak, krizden korumak yerine daima borçlandırarak kendilerine leke gelmeyecek şekilde ayakta durdurmaya çalışmış fakat bir süre sonra farklı bir patlama ile ve küresel krizin de etkileri ile borç krizi kaçınılmaz olmuştur. 2010 yılında Avrupa Komisyonu bir rapor yayınlayana dek gerçekler tam olarak gün yüzüne çıkmamış, ülkeye ait veriler yanlış ve eksik aktarılmıştır. Zaten 2004 yılına kadar da güvenilir veri tartışmaları sürmüştür.

3.4.3. KDV ve Diğer Vergiler

Yunanistan'ın sahip olduğu en önemli gelir kaynaklarından bir, de turizmdir. Yaz turizminden kazanç sağlayan ülke adalara önem vermiş ve kazancını belirli bir süre oradan karşılamıştır. KDV sisteminde gelirleri artırmak vergilerden borçlardan kurtulmak için destek sağlamak adına düzenlemeler getirilmiştir.

Yunanistan'ın uyum programında KDV düzenlemelerine çeşitli itirazları da olmuştur. Öyle ki bunlardan bir tanesi de yine adalar ile alakalıdır. Troyka, adalar için %30'luk indirim geliri istemiş, ülke için bu rakam çok yüksek gelmiş ve uzlaşma talep etmiştir. Atina, turistik ve diğer adalarla alakalı muafiyet talebinde bulunarak restoran faturaları da dahil en fazla %23'lük bir oranın uygulanmasını istemiş ve ortak karara burada varılmıştır (Atakişi ve Mechmet, 2011: 40).

3.4.4. Bütçe Dengelenmesi

Bütçe açıkları ve yapısal tedbirler dikkate alındığında, Troyka 2015 yılı için %1 oranında bir bütçe fazlasını Yunanistan'dan talep etmiş ve 2018 yılında ise bu rakamı %3,5-4'lere çıkarmasını istemiştir (Atakişi ve Mechmet, 2011: 40).

SONUÇ

1619-22 yılları arasında yaşanan ilk krizden günümüze, dünya tarihinde birçok ekonomik kriz yaşanmış, bu krizler arasında çeşitli farklılıklar ve benzerlikler gözlemlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde, krizlerin türleri, krizin yaşandığı ülkelerde meydana gelen etkiler, sektörel bazda incelenmiştir.

1929 Ekonomik buhranından sonra yaşanan en etkili kriz Mortgage yani konut krizidir. Bu kriz sonrasında Yunanistan Avro alanında küçük bir paya sahip olsa dahi hem AB içerisinde hem de dünya gündeminde kendine yer bulabilmiştir. 1980'li yıllardan beri cari açık seviyesi daima yüksek olan ülke, bu açığı kapatmak için dış kaynaklara ve fon arzlarına başvurmuş, buna rağmen küresel dalganın etkisinden çıkamayarak ciddi bir borç krizine sürüklenmiştir.

Uzun bir süre ikiz açıkla da mücadele vermiş olan Yunanistan hükümeti, krizin başlangıç sürecinde güvensizlik ortamı oluşmasına engel olamamıştır. 2007 yılında ABD'de konut krizi olarak ortaya çıkan küresel krizden etkilenen Yunanistan, bir süre sonra borç krizine dönüşen bu krizle mücadele etmede yetersiz kalmış ve üyesi olduğu AB'ye başvurmuştur. Bu başvurunun ardından kaynak temininde önemli bir sıkıntı yaşamamış, kırılgan ekonomisine ve ülkedeki yüksek işsizlik oranlarına rağmen AB'den aldığı destek paketleri sayesinde ülkedeki refah ortamını sağlayabilmiştir. Krizden önce ülkenin ekonomisi zaten düşük seyirler izlemekteyken, neticede artan cari açıklar ve kamu borç stokundaki meydana gelen sürekli artışlar, küresel krizin yayılmasına zemin hazırlamıştır.

Çalışmamızda ele aldığımız dönemlerde Yunanistan'ın borç stoku GSYH'ye göre Euro bölgesi ülkeleri bakımından oldukça yüksek seviyelerde seyretmiştir. Bunun nedenleri arasında ise ülkenin savurgan harcamaları, kamu alanında yersiz istihdam gibi nedenler yer almaktadır. Kamu harcamaları artırılırken hükümet vergi oranlarını artıramamış, vergi gelirleri ve hükümet harcamaları paralellik sağlayamamıştır. Özel sektörde de geliştirilemeyen rekabet ortamı, ülkenin nüfusuna oranla yaptığı askeri harcamalar gibi birçok etken krize zemin hazırlamıştır.

AB ile geliştirilen kurtarma paketleri, yapısal ve mali yardımlar ülkenin rahat bir nefes almasını sağlamış, Yunanistan hükümeti, belirli kriterleri kabul edeceğini bildirerek Parasal Birlikten ve AB'den faydalanmayı, üye devletlere karşı tekrar güven tazelemeyi hedeflemiş ve hedeflerine de ulaşmıştır. Yine de mevcut duruma dikkatli bir gözle bakılacak olursa; Yunanistan hükümetinin borç yükü, istikrarsız davranışları, yüksek seviyelerde seyreden işsizlik rakamları bu durumun ancak belli bir yere kadar idare edebileceğini gözler önüne sermekte, sorunun kalıcı bir çözümünün oluşturulmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

ADIYAMAN, Ahmet Turan. "Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri", Sayıştay Dergisi. Sayı:62, 2006, 21-45.

AFŞAR, A. ve AFŞAR, M (2010). *Finansal Ekonomi,* Ankara: DETAY Yayıncılık, 84- 119.

AKBAŞ, M.E. (2017). "11800'lerin Küresel Krizleri. Büyük Depresyon ve 2008 Krizi", İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 70-127.

AKÇAY, S. B., (2012), *21. Yüzyılın İlk Finansal Krizi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara

AKÇAY, S. B. (2012). Yunanistan Ekonomisinde Devlet Borç Krizi-Cari Açık İlişkisi. *Maliye Dergisi*, (163), 15-35.

AKINCI, M., YÜCE AKINCI ve G., YILMAZ, Ö. (2014), "Lale Çılgınlığından Mortgage Krizine Spekülatif Balonlar.", Tarih Okulu Dergisi, Cilt 7, Sayı 19, ss. 719-749.

AKTAN, C.C. ve ŞEN, H. (1999). *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye,* Ankara: TOSYÖV Yayınları

ALANTAR, D. (2008). "Küresel Finansal Kriz: Nedenleri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme". *Maliye Finans Yazıları*, *1*, 81. https://www.finanskulup.org.tr/wp-content/uploads/2018/06/SayY_81_Ekim_2008.pdf Erişim Tarihi: 23.11.2021

ALKİN K. (2006). Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Lisanslama Sınavları Eğitim Notları, 2006, İstanbul

ALTINIRMAK, S., EYÜBOĞLU, A. (2016). Ekonomik Krizlerin Nöroekonomi Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (72), 67-82.

APAK S. ve AYTAÇ A., (2009). *Küresel Krizler*, İstanbul: AVCIOL Basım Yayın, 13-16.

ASLAN, H., & Kriz, İ. K. F. S. (2008). BDDK 8. *Kuruluş Yıl Dönümü Konferans Notu*, 11-29.

ATAKİŞİ A., MECHMET O., "Syriza Hükümetinin Yunanistan Krizine Karşı Almış Olduğu Önlemler", s:25, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6 (1) 2018

BAGWELL, P.S; LYTH, P. (2006), Transport in Britain, 1750-2000: From Canal Lock to Gridlock, London: Continuum International Publishing Group.

BAHAR, S ve PEHLİVAN, N. (2011). "Finansal Krizlerin Bulaşıcılığı: 2008 Global Krizinin Türkiye'ye Bulaşma Kanalları ve Etkileri" Centre of European Studies Working Paper, 12- 04.

BAİLY, M.N.; ELLİOTT, D.J. (2009). "The U.S. Financial and Economic Crisis: Where Does It Stand and Where Do We Go From Here?", Initiative on Business and Public Policy, Brookings. -15.06.2009-

BALDWİNN R. ve GROSS D. (2010), "Introduction‖, Completing the Eurozone Rescue: What More Needs to Be Done?.,ed. Richard Baldwin, Daniel Gross ve Luc Laeven, A VoxEU.org Publication, CEPR. pp.1-25.

BALI, S. ve BÜYÜKŞALVARCI, A. (2011). *1630'dan 2010'a Finansal Krizler Tarihi: Balonlar, Panikler, Buhranlar ve Küresel Finansal Kriz,* İkinci Basım, Çatı Kitapları, İstanbul.

Bank of Greece (2009). Annual Report. http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Annrep2009.pdf

BASTI, E. (2006). *Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi: Krizin Finans Sektörünün Verimliliğine ve Etkinliğine Etkileri*, Ankara, SPK, Yayın No:191.

BAŞKAYA, F. (2018). *Çöküş: Kapitalizmin Nihai Krizi Üzerine Bir Deneme*, Yordam Kitap, Ankara.

BAYAR Y., KILINÇ Savrul B., Kılıç C., (2014) "Türkiye Ekonomisinde 2000 Yılı ve Sonrasında Yaşanan Finansal Krizlerin Evlenme Boşanma Ve İntiharlar Üzerine" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 40, Nisan s.134

BAYAR, Y. (2014). "Euro Bölgesi Borç Krizi ile Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizinin Karşılaştırmalı Analizi" Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 22, 211-231.

BURULDAY., A., F., (2011), *Yunanistan Borç Krizi*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM).

CHİODO, A. J., & OWYANG, M. T. (2002). "A Case Study Of A Currency Crisis: The Russian Default Of 1998". Review-Federal Reserve Bank of St. Louis, 84(6), 7-7.

CİHANGİR, M. (2005). "Finansal Krizlerin Banka Birleşmelerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Çerçevesinde Kronolojik Bir Yaklaşım" *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *19*(1), 99-116.

CİHANGİR., Ç.K. (2016), "Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (ASOS), Sayı 37, ss 518-539.

CLAESSENS, S. KLINGEBIEL D and L. LAEVEN (2002), "Financial Restrucuring in Banking and Corporate Sector Crises: Which Policies to Pursue?", in D. Klingebiel ve L. Laeven (Ed.), Managing the Real and Fiscal Effects of Banking Crises, World Bank Discussion Paper No: 428.

Council of the European Union, Press Release 9596/10, Extraordinary Council Meeting, Economic and Financial Affairs, Brussels, 9/10 May 2010 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/114324.pdf Erişim Tarihi: 22.07.21

CURA, K. (1998). "Türkiye'de 1980 Sonrası İzlenen Para Politikası". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi,* 1, 130-145.

ÇENBERLİ, E. (2014). "Euro'nun Geleceği ve Grexit". *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi,* Sayı 6 (3) , s: 32-38

DADUSH, U. B., ALEKSASHENKO, S., Ali, S., EİDELMAN, V., NAÍM, M., STANCİL, B., & SUBACCHİ, P. (2010). "*Paradigm lost: the euro in crisis*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace."

DAFFLON, B. ve ROSSİ, S. (1999), "Public Accounting Fudges Towards EMU: a First Empirical Survey and Some Public Choice Considerations", Public Choice, 101, 59-84.

DAĞDELEN, İ. (2011), "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan Borç Krizi". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Sayı 2 (10), s: 1-26

DAĞDELEN, İ. (2011). "Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan'ın Borç Krizi." *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 10(2), 1-26.

DANIŞOĞLU, A. (2007), "Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 2, s.1-11

DE GRAUWE P. (2007), "Economics of Monetary Union" , Oxford University Press Inc., New York

DEĞİRMEN, S., ŞENGÖNÜL, A., & TUNCER, İ. (2006). "Kriz Erken Uyarı Sistemleri Olarak Reel Ekonomi Göstergeleri." *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri*, 465-498.

DEMİRGÜÇ-KUNT, A., & DETRAGİACHE, E. (1998). "The Determinants Of Banking Crises İn Developing And Developed Countries". *Staff Papers*, *45*(1), 81-109.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1998). Rusya Krizi ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri. Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Programlar ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü,https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/RUSYA_Krizi_ve_Turkiye_Uzerine_Muhtemel_Etkileri.pdf (Erişim: 26.06.2021).

DİAS, J.D. (2010), "The External Debts Statistics of Euro Area", Final Version 12 October 2010, http://www.bis.org/ifc/events/5ifcconf/dias.pdf (08.07.2021)

EFSF FAQ - European Financial Stability Facility - Frequently Asked Questions (http://www.efsf.europa.eu/attachment/faq_en.pdf).

EĞİLMEZ, M. (2015), *Örneklerle Kolay Ekonomi*, İstanbul: REMZİ Kitapevi, 34-40

EİTEMAN, D. K., STONEHİLL, A. I., & MOFFETT, M. H. (2001). Multinational Business Finance. 9-th ed. *Edisson Wesley*.

Euro Pact, Conclusions of the Heads of State or Government of the Euro Area of 11 March 2011 (http://www.consilium.europa.eu/App/newsroom/loadbook.aspx?BID=93&LANG=1&cmsid=350).

European Commission (1997c), Economic Policy in EMU, Part B, Specific Topics, Economic Papers no.125, Brussels https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2013/pdf/ecp510_en.pdf Erişim Tarihi: (12.07.2021)

European Commission (EC) (2010), "The Economic Adjustment Programme for Greece", European Economy, Occasional Papers, No:61, May.

European Commission (EC) (2011b), European Economic Forecast, Spring, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/pdf/ ee-2011-1_en.pdf Erişim Tarihi: (08/07/2021)

Eurostat, "Government Finance Statistics: Total General Government Revenue (Main Tables)", Resmi İnternet Sitesi, Çevrimiçi Adres: http://epp.eurostat.ec.europa.eu, Erişim Tarihi: 22/07/2010

GEDİKLİ, A. "Yunanistan Borç Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alternatif Çözüm Önerileri". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, (25), 19-43.

GOURİNCHAS, P.O., PHİLİPPON, T., VAYANOS, D. (2016),"The Greek Crisis: An Autopsy". https://voxeu.org/article/greek-crisis-autopsy Erişim Tarihi: 05.07.2021

GRUBEN, W.C. ve WELCH, J.H. (2001). "Banking and Currency Crisis Recovery: Brazil's Turnaround of 1999." Economic and Financial Policy Review, 12-23.

GÜRAN, T., (2012), *İktisat Tarihi*, İstanbul: DER Yayınevi, 201-206

GÜRSOY, M. (1989), *Dünya'daki Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisi'ne Etkileri*. Metis Yayınları, İstanbul.

HATİPLER, M. (2013) "Uluslararası Para Fonu'nun Türkiye'nin Duyun-u Umumiye'si Ol(a)mayışının Nedenleri" *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 121-145.

HATİPLER, M. (2011). "Türkiye Ekonomisine Etkileriyle Küresel Finansal Kriz". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *13*(2), 191-213.

HUFF, G. (2008). "Hyperinflation: Who is Going to Do It?". The Grantville Gazette, 15.10.2008. https://grantvillegazette.com/article/publish/272/ , (Erişim: 30.05.2021)

HUNTER, W. C., KAUFMAN, G. G., & KRUEGER, T. H. (Eds.). (2012). *The Asian financial crisis: origins, implications, and solutions*. Springer Science & Business Media.

IMF (International Monetary Fund) (2010), Country Report, Greece: Staff Report on Request for Stand-By Agreement, No:10/110. https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr10110.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2021

IMF, "Statenment by the EC, ECB and IMF on the Third Review Mission to Greece", Press Release, No. 11/37, (11 Şubat 2011)

KAPLANİS, Y. (2011). "An Economy that Excludes the Many and an Accidental Revolt". *Revolt and Crisis in Greece*, 207-214.

KAPLANİS, Y. (2011). An Economy That Excludes The Manyand An Accidental Revolt. *Editor Antonis V. ve Dimitris D., Revoltand Crisis in Greece: Between A Present Yet to Passand A Future Still to*.

KARABULUT, Ş., & SARAÇ, Ö. (2020). "İktisadi ve Mali Krizlerin Anatomisi: Krizler Tarihi Üzerine Kısa Değerlendirmeler". *İzmir İktisat Dergisi*, *35*(2), 375-401.

KAZGAN, G. (2008). *Türkiye Ekonomisinde Krizler* (1929-2001). İkinci Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KIZILDERE, C. BÜBERKÖKÜ, Ö. (2017) ‘’ Yunanistan Borç Krizi Üzerine Bir Değerlendirme’’ *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 40, s. 123-133

KIZILDERE, C., & BÜBERKÖKÜ, Ö. (2017). “Yunanistan Borç Krizi Üzerine Bir Değerlendirme”. *The Journal of Academic Social Science*, *5*(40), 123-133.

KİBRİTÇİOĞLU, A. (2001). “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”. *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, *1*(7), 174-182.

KÖSE, Y., & KARABACAK, H. (2011). “Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri Ve Alınan Tedbirlere İlişkin Bir Değerlendirme”. *Maliye Dergisi*, *160*, 289-306.

KUTLAY M. “*Yunanistan’ın Ekonomik Krizi: Namlu Ucunda Demokrasi*”, *Analist,* Eylül (2014)

KÜBALI, V. (2000). “1994–1995 Meksika Krizi.” *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, (s 2).

KÜÇÜK S. “*Uluslararası Finansal Piyasaların Ve Forex Piyasalarının Gelişimi: Türkiye’deki Durumu”* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana (2012)

LAHART, J. (2007). “Egg Cracks Differ İn Housing, Finance Shells”. *Wall Street Journal*, *24*.

LANE P. (2012), “The European Sovereign Debt Crisis‖, Journal of Economic Perspectives,” Vol.26, No.3, pp.49-68.

MİSHKİN, F.S. (1996), “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective” Annual World Bank Conference on Development Economics, The World Bank, 29-62

MOLLAY A. “Greece Elections: Euro Falls to 11-Year-Loq as Anti-Austerity Party SYRIZA Sweeps toVictory”, İndependent, 26 Ocak 2015.

MONGELLİ FRANCESCO P. (2010) “The Transformational Impact of EMU and the Global Financial Crisis.” CEPS Policy Brief, No. 228/December 2010.

OLTHETEN, E., PİNTERİS, G. ve SOUGİANNİS, T. (2003), “Greece in the European Union: Policy Lessons from Two Decades of Membership”, The Quarterly Review of Request for Stand By Agreement, No:10/110

OLTHETEN, E., PİNTERİS, G. ve SOUGİANNİS, T. (2003), “Greece in the European Union: Policy Lessons from Two Decades of Membership”, The Quarterly Review of Economics and Finance, 43, 774-806.

ÖZTÜRK, M., & ARAS, O. N. (2011). “Euro ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar.” *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 143-155.

PETTİNGER, T. (2010). “Types of Economic Crisis. Economicshelp”. Temmuz 17, https://www.economicshelp.org/blog/2294/economics/economic-problem/ , (Erişim: 30.05.2021)

Prof. Dr. GÜRAN, T. (2012), *İktisat Tarihi*, İstanbul: DER Yayıncılık, 205-207

Prof. Dr. KILIÇ R., (2014). *Türkiye- AB İlişkileri ve Gümrük Birliği,* Dördüncü Baskı, s:31-83, Sıhhiye-Ankara

RAJAN, R.G. ve ZİNGALES, L. (1998). “Which Capitalism? Lesson from the East Asian Crisis”. Journal of Applied Sciences, 11 (3), 1-18.

RAYNES, S. ve RUTLEDGE, A. (2003). “The Analysis of Structured Securities: Precise Risk Measurement and Capital Allocation”. Oxford University Press, England

REİNHART, C. ve KENNETH s. (2008), “Is the 2007 U.S Sub-Prime Financial Crisis so Diffrent? An International Historicial Comparision”, Nber Working Paper Series, No. 13761, January-2008, s.2-14

ROTHBARD, M.N. (1962). "The Panic of 1819 Reactions and Policies," s: 1-37, Columbia University Press, New York

SAMSUN, N. (2004*), Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği Çerçevesinde Üye ve Aday Ülkelerin Kamu Maliyesi ve Bütçelerinin Gözetimi, Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi*, Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara.

SCHNABEL, I. ve SHİN, H.S. (2008). "The Kipper und-Wipperzeit and the Foundation of Pub Deposit Banks." American Economic Association. Annual Meeting Papers

SGP (2010), Update of the Hellenic Stability and Growth Programme (Including an Updated Reform Programme), Ministry of Finance, Athens.

STEİN., J., L., (2011), "The Diversity of Debt Crises in Europe", Cato Journal, Vol. 31, No. 2 , 28.06.2015)

STİGLİTZ, J. E. (2010). "*Freefall: America, Free Markets, And The Sinking Of The World Economy*." WW Norton & Company.

SZEKELY, I., & VAN DEN NOORD, P. (2009). "Economic Crisis İn Europe: Cause, Consequences, And Responses–A Report By The European Commission". *Vox, CEPR's Policy Portal*.

ŞAHİN, B. E. (2012). "Türkiye'de Dış Borç Sorunu ve Avrupa Borç Krizi'nin Etkileri." *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 45-54.

ŞEKER, M. "Dış Borçlanmaya Teorik Bir Bakış ve Dış Borçlanmanın Ekonomik Etkileri", Sosyoekonomi. Ocak-Haziran: 2006-1,73-92.

ŞEN, H. ve ÇALIŞKAN, A. (2009). "Mortgage Kaynaklı Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Muhtemel Yansımaları." *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 2(4), 39-76

ŞEN, H. ve ÇALIŞKAN, A. (2009). "Mortgage Kaynaklı Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Muhtemel Yansımaları." *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 8(1), 11-18.

TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) (2010), Euro El Kitabı, Ankara. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Kitap%2C+Kitapciklar+ve+Brosur/ Erişim Tarihi: 03.07.2021

TSAROUHAS, D. (2012). "The Political Origins Of The Greek Crisis: Domestic Failures And The EU Factor." *Insight Turkey, 14*(2), 83-98

TURAN, Z. (2011). "Dünya'daki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi". *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 55-80.

TÜRK, A. ve ERARSLAN, C. (2016). "Yunanistan Borç Krizinin Nedenleri ve Sonuçları: Yapay Sinir Ağları ile Bir Analiz". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 281-302.

TÜRK, A., & ERARSLAN, C. (2016). "Yunanistan Borç Krizinin Nedenleri Ve Sonuçları: Yapay Sinir Ağları ile Bir Analiz". *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15*(2).Reynolds L. "The Greek Economic Crisis, The Social İmpacts of Austerity. Debunking the Myhs", Global Research, 13 Şubat 2015.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2002). Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri. TCMB Yayınları, Ankara.

UÇAR Ö. "Yunanistan'ın EURO Bölgesi'nden Ayrılmasının Olası Ekonomik Etkileri" Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, Ankara (2012)

UYSAL D., MUCUK M., ve ALPTEKİN V.. (2008). Türkiye Ekonomisinde Vektör Otoregresif Model ile Enflasyon-Büyüme İlişkisinin Analizi.ZKU Sosyal Bilimler Dergisi, 4(8): 55-71.

ÜNAY, S., KARAHAN, H., GÜR, N. ve DİLEK, Ş. (2016). *Yunanistan Krizinin Anatomisi.* SETA Kitap, İstanbul

WEARDEN, G. (2015). ''Greece Bailout Agreement: Key Points.'', The Guardian, 13.07.2015

WENT, R. (2001), *Küreselleşme: Neo-Liberal İddialar Radikal Yanıtlar,* (Çev. Emrah Dinç), İstanbul: Yazın Yayıncılık

What İs An Economic Crisis, Definition And Examples, (Haziran, 2018), *Financial-Glossary/Economic-Crisis*, https://marketbusinessnews.com/ Erişim Tar: 10.01.2021

WYPLOSZ. C. (2006). "European Monetary Union: The Dark Sides of a Major Success." Economic Policy, 21(46), 208–261.

YILDIRIM, K. (2011). *Makro İktisada Giriş,* Ankara: PELİKAN Yayıncılık, 34-35